

Egy gyereket sem hagyunk hátra?

Tanulmány a koragyerekkori képességgondozásról,
képességfejlesztésről (ECD) és a koragyerekkori
oktatásról-nevelésről és gondozásról (ECEC)
(a magyar-szlovák határvidékre fókuszálva)

Kárpátok Alapítvány-Magyarország

Egy gyereket sem hagyunk hátra?

Szerzők: © Farkas Zsombor - Melikantová Petra - Miňova Monika -
Mušinka Alexander, 2020
Lektorálta: Kósa Eszter, prof. PhD. Portik Milan, PhD.
Sükösd-Kósa Marcell
Fordítás: Kövesdi Miklós (angol-magyar), nyelvi ellenőrzés: Bata Boglárka,
Farkas Zsombor, Szomor Éva, 2020
Felelős kiadó: Kárpátok Alapítvány-Magyarország (minden jog fenntartva)
Grafika, tördelés: Guldan František, 2020

ISBN: 978-615-00-9706-0

Eger 2020

Európai Regionális Fejlesztési Alap
www.viacarpatia-spf.eu

Partnerséget építünk
www.skhu.eu

A tanulmány az „Esélyt a hátrányos helyzetű gyerekeknek”, FMP-E / 1901 / 4.1 / 015, projekt keretében készült, az Európai Unió és az Európai Regionális Fejlesztési Alap finanszírozásában, Szlovákia-Magyarország Interreg V-A Program a Kisprojekt Alap támogatásával.

További információk a projektről: <https://karpatokalapitvany.hu/koragyerekkor>

Jelen tanulmány nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

Egy gyereket sem hagyunk hátra?¹

Tanulmány a koragyerekkori képességgondozásról,
képességfejlesztésről (ECD) és a koragyerekkori
oktatásról-nevelésről és gondozásról (ECEC)
(a magyar-szlovák határvidékre fókuszálva)

Eger 2020

---

¹ A tanulmány címét a „No left Child Behind” című, 2002-es amerikai törvényből kölcsönöztük.

Tartalomjegyzék

Vezetői összefoglaló	6
(Farkas Zsombor - Melikantová Petra - Miňova Monika - Mušinka Alexander)	

Első rész

Magyarország

(Farkas Zsombor)

Bevezetés	14
1. Koragyerekkori fejlesztés, képességgondozás, koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás	19
1.1. Agyfejlődés normál és ingerszegény környezetben	19
1.2. Szülői kogníciók és kompetenciák.....	22
1.3. Koragyerekkori beavatkozások: korai képességfejlesztés, képességgondozás	23
2. Jogszabályi keretek, definíciók, általános jellemzők: korai fejlesztés és korai képességfejlesztés, képességgondozás	
Legal frameworks, definitions, general characteristics:	25
2.1. Korai fejlesztés, speciális gondozás-nevelés.....	25
2.2. Koragyerekkori/korai képességgondozás: a szocio-ökonómiai hátrányok csökkentésének egy megközelítése és módszere	26
2.2.1. <i>Általános jellemzők</i>	26
2.2.2. <i>Strukturális problémák és kihívások</i>	28
3. Jogszabályi keretek, definíciók, általános jellemzők: intézményes napközbeni ellátás, gondozás és nevelés-oktatás: bölcsőde, óvoda, általános iskola	31
3.1. Gyerekek napközbeni ellátása, bölcsőde.....	32
3.1.1. <i>Általános jellemzők</i>	32
3.1.2. <i>Strukturális problémák és kihívások</i>	32
3.2. Óvoda és általános iskola	37
3.2.1. <i>Általános jellemzők</i>	37
3.2.2. <i>Strukturális problémák és kihívások</i>	39
3.3. Egy fontos „kiegészítő” ellátás: a védőnői szolgálat	42
4. Az érintett régiók és a célcsoport jellemzői	43
4.1. Az Észak-Magyarországi régió és az Észak-Alföldi régió.....	43
4.2. A célcsoport	45
5. Beavatkozások, intézmények, szolgáltatások és „jó gyakorlatok” (összefoglalás)	48
5.1. Közintézmények-és ellátások, központi programok.....	48

5.1.1. Intézményes szolgáltatások	48
5.1.2. Gyerekszegénység elleni kistérségi-járási programok	49
5.2. Korábbi és jelenlegi nem-kormányzati, civil kezdeményezések, programok	50
5.2.1. A Nyílt Társadalom Alapítványok (Open Society Foundation, OSF) koragyerekkori programja (Early Childhood Program)	50
5.2.2. A Roma Oktatási Alap (Roma Education Fund, REF) „Egy jó kezdet” programja („A Good Start” program).	50
5.2.3. Romani Early Years Network (REYN) – Magyarország	51
5.2.4. Roma gyerekek korai képességgondozásához szükséges helyi kapacitások fejlesztése (Kárpátok Alapítvány – Magyarország)	51
6. Összegzés	52
Irodalom, források	54
A szerzőről	59

Második rész

Szlovákia

(Melikantová Petra - Miňova Monika - Mušinka Alexander)

Bevezetés	61
1. A koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás általános jellemzői	62
2. A Kassai kerület általános jellemzői	66
3. A szlovákiai romák jellemzői	67
4. Oktatás és gondozás 0-3 éves kor között	72
5. Speciális kisgyerekkori szolgáltatások 0-3 éveseknek	76
6. Oktatás-nevelés és gondozás 3 és 6 éves kor között	82
7. Átmenet az óvodából a közoktatásba	92
8. Hátrányos helyzetű gyerekekre fókuszáló koragyerekkori programok	94
9. Összegzés	101
10. Bibliográfia és források	103
11. Táblázatok, ábrák, adatok és mellékletek listája	109
A szerzőkről	110

Vezetői összefoglaló

Az *“Esélyt a hátrányos helyzetű gyerekeknek”* elnevezésű projekt keretében, annak megvalósítói, a *Kárpátok Alapítvány-Magyarország és a Karpatska nadácia* két esettanulmányt készített a szlovákiai és magyarországi koragyerekkori képességgondozás, képességfejlesztés (angolul: Early Childhood Development, ECD), és koragyerekkori nevelési-oktatási, gondozási (angolul: Early Childhood Education and Care, ECEC) szolgáltatások és programok bemutatása és elemzése céljából.¹

A két tanulmány a két ország specifikumainak leírására fókuszál, illetve az ECD-vel és az ECEC-vel kapcsolatos főbb normák, jogi keretek, célcsoportok, megközelítések, módszerek és beavatkozások jellegzetességeit mutatja be. Összegzi a magán és az állami, valamint a civil beavatkozások tapasztalatait, eredményeit, és dilemmáit, beleértve a jól működő vagy adaptálható gyakorlatokat is e két országban.

A két tanulmány hasonló módszerekkel és hasonló források alapján készült. A szlovákiai és a magyarországi szakértők releváns kutatásokra, számos tanulmányra, törvényre, egyéb szabályozásra és adatbázisokra, adatokra támaszkodtak az ECD és az ECEC jellemzőinek feltárása érdekében.

A támogatási program, illetve a két megvalósító alapítvány működési területének megfelelően a tanulmány Szlovákiában elsősorban a Kassai kerületre, Magyarországon pedig az Észak-Magyarországi és Észak-Alföldi régiók helyzetére koncentrál.

Mindkét írás a témában használatos nemzetközi megközelítések és meghatározások bemutatásával indít, amelyeket az Európai Unió és más nemzetközi szervezetek (többek között az UNICEF, az Egészségügyi Világszervezet és a Világbank) alkalmaznak. Ezek mind arra hívják fel a figyelmet, hogy a minél korábbi életévekben történő, és kiváltképp a 0-8 éves gyerekekre irányuló beavatkozások pótolhatatlanul fontosak. Valamint kiemelik, hogy a hátrányos helyzetű, marginalizált gyerekek esetében ezek az intézkedések, szolgáltatások még jelentősebbek. Éppen ezért a tanulmányok erre a korosztályra, a 0 és 8 év közötti gyerekekre, közülük is a szegénységben és kirekesztettségben élő, hátrányos helyzetű és/vagy roma gyerekek helyzetére és a koragyerekkori szolgáltatásokhoz való hozzáférésükre összpontosítanak.

Mind Szlovákiában, mind Magyarországon jelentős (kb. 7-9 százalék) a roma népesség összlakosságához viszonyított aránya, és mindkét országban a cigányság jelentős része a tanulmány által lehatárolt cél régiókban él. A roma embereket érintő problémák, mint például a jövedelmi szegénység, az anyagi depriváció, a szegregált oktatás és a lakhatási szegregáció, valamint a széles körben elterjedt diszkrimináció, ismertek. Amint a tanulmányok is rávilágítanak, a cigány gyerekek jelentős része nem jut hozzá (minőségi) szolgáltatásokhoz, ami nagy mértékben gyengíti jövőbeli esélyeiket. Ezért, vagyis a későbbi életésélyek javítása érdekében van szükség az ECEC (koragyerekkori oktatás, nevelés, gondozás) és az ECD (korai képességgondozás, képességfejlesztés) beavatkozásokra, a megfelelő intézményekre és szolgáltatásokra, különösen azokban a leszakadó régiókban, ahol koncentrálnak a hátrányok és a hiányok.

---

¹ Az „Esélyt a hátrányos helyzetű gyerekeknek” című, FMP-E/1901/4.1/015 számú projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg, a Szlovákia-Magyarország Interreg V-A Program Kisprojekt Alapjának támogatásával <https://karpatokalapitvany.hu/koragyerekkor>

Az ECD és az ECEC meghatározásai és értelmezése

A nemzetközi szakirodalomban a **korai képességfejlesztés, képességgondozás (ECD) elsősorban egy koncepciót, egy megközelítésmódot jelent.** Azon a tényen alapul, amely szerint a korai életévek döntőek, az emberi agy ugyanis ebben az időszakban fejlődik a leggyorsabban, és ekkor van a legnagyobb kapacitása a változásra, a fejlődésre. Ekkor alakulnak ki azok az alapok, amelyek a későbbi egészséget és jóllétet, a tanulási sikereket egy életen át befolyásolják, meghatározzák. A „*törődő gondoskodás*” (*Nurturing Care Framework*) koncepciója szerint a szülők, a gondviselők által teremtett, kiegyensúlyozott fejlődést támogató környezet stabil, biztonságos, amely biztosítja a gyermek jó egészségét, megfelelő táplálkozását, és ezzel elősegíti korai játékos tanulását, érzelmi és fizikai szükségleteinek megfelelően. Mindezek összességében biztosítják a gyermekek fejlődésének alapjait, feltételeit.²

A **koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás (ECEC) azoknak a beavatkozásoknak a rendszerét, a kapcsolódó szolgáltatásokat, intézményeket és kezdeményezéseket foglalja magában,** amelyek a kisgyerekeket (és szüleiket) célozzák az ECD alapelvei és céljai mentén, illetve azok megvalósítása érdekében. Az Európai Unió meghatározása szerint az ECEC körébe tartozik minden olyan – az EU-n belül is különböző – intézkedés, amely a gyermekek nevelését, oktatását, gondozását biztosítja születésüktől fogva egészen általános iskolás korukig. Ezek közé tartoznak többek között a családi napközik és gyermekközpontok, az általános iskola előtti magán és állami ellátások, szolgáltatások. Az EU hangsúlyozza, hogy a minőségi koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás teremtheti meg a későbbi sikerek alapjait az oktatás, a jóllét, a foglalkoztathatóság és a társadalmi integráció területein. Mindez különösen fontos a hátrányos helyzetű gyermekek esetében.³ Az Európa Tanács egy 2018-as ajánlása szintén kiemeli a magas színvonalú ECEC szolgáltatások jelentőségét.⁴ Sőt, az európai uniós állampolgárok egyik alapvető emberi jogaként tekintenek a minőségi ECEC-hez való hozzáférésre. A szociális jogok európai pillérének 20 alapelve közül az egyik kimondja, hogy a gyermekeknek joguk van az elérhető és megfizethető kisgyermekkori neveléshez és minőségi ellátáshoz. Hangsúlyozza, hogy „a hátrányos helyzetű gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy meghatározott intézkedésekben részesüljenek az esélyegyenlőség javítása érdekében”.⁵

Az ECD és ECEC intézmények és szolgáltatások jellemzői Szlovákiában és Magyarországon

Szlovákiában az ECEC a gyermekek életkora szerint két szakaszra bontható. A születéstől hat hónapos korig tartó szakaszban a gyerekeket szüleik vagy nevelőszüleik gondozzák, mivel az állam hat hónapos szülési szabadságot tesz lehetővé a munkaviszonnyal rendelkező szülők részére. A **bölcsődék és egyéb kisgyermekgondozó intézmények** is hat hónapos kortól vehetők igénybe. A bölcsőde olyan szociális szolgáltatás, amely elsősorban az anyák munkába visszatérését segíti elő. A többnyire nem állami szolgáltatók által fenntartott bölcsődék szélesebb körben érhetőek el a kerületi (megyei) székhely-

2 WHO Early child development <https://www.who.int/topics/early-child-development/en/>

3 European Commission Early childhood education and care https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_en

4 European Commission 2018

5 https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_hu

lytelepüléseken (nagyobb városokban), mint a kisebb településeken. A hároméves kor alatti gyerekek intézményes gondozását végző nevelők, gondozók középfokú végzettséggel rendelkeznek, illetve egy akkreditált tanfolyamon szerezhethetnek képesítést.

Óvodába a három és hat év közötti gyerekek vehetők fel. Szlovákiában az óvoda nem kötelező, és a gyerekek részvétele – az elégtelen kapacitások, a kevés férőhely miatt – nem is garantált. Az állam az óvodai részvételt azzal ösztönzi, hogy az ötéves gyerekek számára az iskola megkezdése előtti évben ingyenesen vehető igénybe az óvodai ellátás. Így a gyerekeket a hivatalos államnyelven, szlovákul készítik fel az iskolai oktatásra. Az óvónőknek középfokú szakképzésben megszerezhető pedagógiai képesítéssel, vagy a megfelelő pedagógiai területen szerzett felsőfokú végzettséggel kell rendelkezniük. Az óvodákat jellemzően a helyi önkormányzatok hozzák létre és működtetik a saját költségvetésükből. Az intézmények fenntartása a kereslettől, illetve az önkormányzat pénzügyi lehetőségeitől függ. A szülők bizonyos díjakat kötelesek fizetni, kivéve az iskola előtti utolsó évben, amely ingyenes. Az ötéves gyerekek az óvodai felvétel során előnyben részesülnek a kisebbekkel szemben.

A sajátos nevelési igényű gyerekek, azaz a fogyatékossgal élő vagy szociálisan hátrányos helyzetű vagy tehetséges gyerekek is részesülhetnek óvodai nevelésben, felvételük azonban nem kötelező. Őket leginkább az uniós támogatásokból finanszírozott programok célozzák.

A kötelező általános iskolai oktatás a gyermek hatéves korától kezdődik, és tíz évig (16 éves korig) tart. Mivel az ECEC célcsoportja alatt a nyolcéves vagy annál fiatalabb gyerekeket értjük, ezért az általános iskola első két évfolyama még a témához tartozik. Általában nincsenek különösebb központi intézkedések az óvoda és az iskola közötti átmenet megkönnyítésére. Az általános iskola első négy évében, alsó tagozaton a tanároknak lehetőségük van arra, hogy – segítve az átmenetet – a tananyagot a tanulók, az osztályok igényeihez igazítsák. Ezzel azonban csak ritkán élnek, mivel az iskolák többnyire mereven ragaszkodnak a szokásos tanítási módszerekhez, eljárásrendekhez. A sajátos nevelési igényű gyerekek nehézségei az iskolában fokozódnak, mivel a legtöbb intézmény nem (kellő mértékben) befogadó. Vannak viszont olyan kezdeményezések, amelyek igyekeznek megteremteni, erősíteni az inklúziót (pedagógiai asszisztensek alkalmazásával, nulladik és előkészítő évfolyamokkal). A térítésmentes általános iskolák önkormányzati vagy egyházi fenntartásban működnek. Az állami szociális támogatási program keretében jelenleg minden iskolás gyermek ingyenes étkezésben részesül.

Magyarországon a korai fejlesztés olyan speciális, fejlesztő beavatkozásokat jelent, amelyekben szakértői diagnózis alapján a speciális szükségletű, veleszületett fogyatékossgal élő gyerekek részesülnek. Azok, akiknek jelentős hátrányaik vannak a mentális és/vagy beszédfejlődésben, mozgásszervi, hallás- vagy látásszervi, viselkedésbeli nehézségekkel küzdenek, illetve nem rendelkeznek megfelelő szociális képességekkel és kompetenciákkal.

A korai (koragyerekkori) képességgondozás, képességfejlesztés (ECD) a társadalmi hátrányok kompenzálását célzó komplex megközelítés. A fogalmat Magyarországon a Biztos Kezdet filozófia és annak első gyakorlati programjai vezették be a köztudatba 2004-ben. A modell lényegében az Egyesült Királyságban 1998-ban elindított Sure Start Program adaptációja. A brit kezdeményezés az ország leghátrányosabb helyzetű térségeiben élő szülőket és 0-4 éves gyerekeiket igyekezett elérni olyan széleskörű szolgáltatásokkal, amelyek a gyerekek tanulási képességeit, egészségét és jóllétét, szociális és érzelmi fejlődését támogatták.⁶ Magyarországon az első pilot-programok 2004-ben indultak el négy hátrányos helyzetű településen (köztük a főváros legrosszabb helyzetű kerületében). Azóta számos Biztos Kezdet gyerekház jött létre az ország leszakadó és/vagy szeg-

---

⁶ Department of Education website (UK) <https://www.education-ni.gov.uk/articles/sure-start>

regált településein, ahol a népesség jelentős része szegénységben és kirekesztettségben él. 2019-ben 2150 család és csaknem 2400 gyerek vett részt ilyen szolgáltatásban.

A magyarországi **koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás (ECEC) rendszere két, egymásra épülő szakaszból áll.** Az első a 0-3 éves gyerekek intézményi ellátása (a gyerekek napközbeni ellátása, a bölcsőde), a második szakasz a gyerekeket hároméves koruktól az iskoláskor eléréséig fogadó óvoda. De minthogy az ECEC korcsoportjába nyolcéves korig tartoznak a gyerekek, az iskola előtti (pre-school) ellátások (bölcsőde, óvoda) mellett az általános iskola (annak első két osztálya) is része a rendszernek.

Az 1997-es gyermekvédelmi törvény szerint a **gyerekek napközbeni ellátása** keretében az életkornak megfelelő nappali felügyeletet, gondozást, nevelést, foglalkoztatást és étkezést kell biztosítani azoknak a gyerekeknek, akiknek szülei dolgoznak vagy tanulnak, vagy betegség, illetve egyéb más ok miatt nem tudnak gondoskodni gyerekük napközbeni ellátásáról. A napközbeni ellátás három fő típusa a **bölcsődei ellátás**, a napközbeni gyermekfelügyelet és az alternatív ellátási formák (játsszótéri program, játszóház, klubfoglalkozás). Ezek közül a legelterjedtebb a bölcsődei ellátás, amely komplex szolgáltatásokat nyújt a húszhetes és hároméves kor közötti gyerekeknek. 2019-ben összesen közel 46 000 gyerek járt bölcsődébe.. A gyermekek napközbeni ellátását nem kötelező igénybe venni, a szülők – főszabályként – fizetnek a szolgáltatásért (gondozási díjat és étkezést). A gondozási díj mértéke függ a háztartás jövedelmi helyzetétől. 2017-ben a bölcsődés gyerekek 66 százaléka részesült térítésmentes intézményi étkezésben. A bölcsődék túlnyomó többségét települési önkormányzatok tartják fenn. A bölcsődében a csecsemő-és kisgyermeknevelők felsőfokú szakirányú végzettséggel (BA szintű diplomával), a kisegítő személyzet tagjai –tanfolyamon megszerezhető – bölcsődei dajka képesítéssel rendelkeznek. A fogyatékkal élő gyerekeket is befogadó integrált bölcsődékben fejlesztő programok működnek korai fejlesztő szakemberekkel.

Az óvodai ellátás része a koragyerekkori oktatásnak-nevelésnek és gondozásnak (ECEC), ugyanakkor **a köznevelési-közoktatási rendszer első szintjét is jelenti.** A köznevelési törvényben (2011) szabályozott óvodai rendszer teljes körű napközbeni ellátást, gondoskodást nyújt a 3-6 év közötti gyerekek részére, akiket fokozatosan felkészít az iskolára. 2015-től a hároméves gyerekeket kötelező beíratni az óvodába; 2015-ig ezt ötéves korban kellett megtenni. A 2019/2020-as tanévben 4609 óvoda működött az országban, összesen 386 000 férőhellyel és 330 500 beíratott gyerekekkel. A szülők az óvodában gondozási díjat nem fizetnek, az étkezési térítési díj alól pedig viszonylag sokan mentesülnek. Részletes adataink nincsenek, de az ingyenes étkezés 2016-os kiterjesztésével a bölcsődés és az óvodás gyerekek összesen mintegy 90 százaléka térítésmentesen étkezik. Ezzel együtt, az óvodák – szinte kivétel nélkül – rendszeres hozzájárulást kérnek (és várnak el) a szülőktől (csoportpénz, tisztasági csomag, programköltségek).

Az óvodapedagógusok (legalább) BA diplomával rendelkeznek, az óvodai dajkák felnőttképzési tanfolyamon szerzik meg a szükséges végzettséget. A 2019/2020-as tanévben az óvodák 81 százalékát a települési önkormányzatok, 8 százalékát egyházak, egyházi szervezetek tartják fenn; tizedük (11%) egyéb fenntartásban működik.

A magyarországi gyerekek (főszabályként) hatévesen kezdik el az általános iskola első osztályát; a nyolcosztályos rendszerben 14 éves korukra végeznek. A köznevelési törvény (2011) értelmében az általános iskola a nemzeti alaptanterv követelményei és kimenetei alapján nyújt alapszintű oktatást. Az iskoláknak követniük kell az erősen centralizált előírásokat, és alig van (nincs) mozgásterük a saját pedagógiai programjuk megvalósítására. Az 2019/2020-as tanévben 3600 általános iskola működött az országban, összesen 723 500 tanulóval (13 százalékuk első osztályos). Az általános iskolai közoktatás természetesen ingyenes, a tankönyvért sem kell fizetni, de a szülőket számos „járulékos” költség terheli (pl. csoportpénz, iskolai és iskolán kívüli programok költségei). 2018-ban

az általános iskolai tanulók ötöde (21%) részesült ingyenes étkezésben; arányuk 2010-ben ennél magasabb (29%) volt. Az iskolák többsége (77%) az állami adminisztráció részeként működő tankerületi központok fenntartásában, illetve azok irányítása alatt működik. Az intézmények 15 százalékát egyházak, egyházi szervezetek, a maradék 8 százalékot egyéb szervezetek, intézmények tartják fenn. Az általános iskolai tanárok, tanítók legalább BA-szintű diplomával rendelkeznek.

Az érintett régiók és a célcsoport jellemzői

A szlovákiai célterület a Kassai kerület, ahol a relatív jövedelmi szegénységi ráta magasabb (2017-ban 16%) az országos átlagnál (2018-ban 12%). A Kassai kerületben 800 ezer ember él, és itt található az országban a legtöbb roma lakos; becslések szerint számuk több mint 126 ezer fő (vagyis a teljes népesség 16 százaléka). 2013-ban több mint 11 ezer, hatévesnél fiatalabb roma gyerek élt a Kassai kerületben. Jelentős részük rendkívül rossz körülmények között él, és nem jut hozzá a szükséges szolgáltatásokhoz, többek között az inkluzív (iskolai) neveléshez-oktatáshoz, ami által sérül a megfelelő oktatáshoz való joguk.

A generációs szegénységben élő szülők eltérő szükségletei, a szolgáltatások elégtelen kapacitása és területi egyenlőtlenségei miatt a marginalizált roma közösségekből származó gyerekek nem vagy alig férnek hozzá az ECEC szolgáltatásokhoz. Ugyanakkor léteznek olyan programok, amelyek kifejezetten a kirekesztett közösségekben élő, hátrányos helyzetű 0-3 éves gyerekek gondozását és oktatását célozzák. Ezek nem állami, hanem többnyire helyi civil szervezetek vagy közösségi központok kezdeményezései, speciális szolgáltatásai.

Az úgynevezett nulladik és előkészítő évfolyamokra jellemzően a marginalizált, hátrányos helyzetű roma gyerekek járnak. Ezek az osztályok, amelyek az ötéves korukra nem iskolaérett gyerekekre fókuszálnak, elvben segítik az átmenetet az iskolába. Ezzel együtt, ezeket a speciális (szegregált) évfolyamokat, osztályokat meg kellene szüntetni, és az ötéves kortól kötelező óvodáztatást kellene erősíteni. Az alapfokú oktatásban ennél jóval hangsúlyosabbak az inklúziós törekvések, de összességében az egész oktatási rendszer reformokra szorul (ahogy azt számos tanulmány, mások mellett a PISA-felmérések jelzik).

A két érintett magyarországi régió (Észak-Magyarország és Észak-Alföld) lakossága 2,6 millió fő, az ország népességének 27 százaléka. A jövedelmi szegénység aránya az Észak-Alföldi régióban a legmagasabb (15,8%), az Észak-Magyarországi régióban pedig a harmadik legmagasabb (14,3%) a nyolc magyarországi régió közül (az országos átlag 2019-ben 12% volt). A súlyos anyagi deprivációban élők arányát tekintve hasonló a helyzet: az Észak-Magyarországi régió (15,3%) az első, az észak-alföldi a harmadik (11,5%) helyen áll; az országos átlag 9 százalék (2018). A két térségben összesen 226 ezer 0-8 éves gyerek él, ez a korcsoport 27 százalékát jelenti. A roma gyerekek helyzetéről alig vannak elérhető adatok, de azt tudjuk, hogy hátrányos helyzetű gyerekek több mint fele (55%), a halmozottan hátrányos helyzetűek 72 százaléka a két érintett régióban él; jelentős részük roma.

A bölcsődei férőhelyek és a beíratott gyerekek területi megoszlása egyenlőtlen. 2019-ben 30 százalékuk a fővárosra, 13 százalékuk az Észak-Alföldi régióra, és mindössze 8 százalékuk az Észak-Magyarországi régióra jutott. A bölcsőde elsősorban a középosztálybeli (jellemzően városi, stabil munkával, megfelelő jövedelemmel rendelkező) családokat célozza. A hátrányos helyzetű (munkanélküli, vidéki, szegénységben élő) családok jórészt kizorulnak az ellátásból.

A roma és a nem roma gyerekek óvodáztatási aránya között nincs jelentős különbség. Előbbiek lemaradása később, az általános iskola felsőbb osztályaiban, majd különösen a kö-

zépiskolában válik meghatározóvá, többnyire visszafordíthatatlanná. (2018-ban a roma fiatalok 68 százaléka, a nem roma fiatalok 9 százaléka volt korai iskolaelhagyó.) A hozzáférés terén tehát nincsenek jelentős hiányok, az intézmények színvonala, tárgyi és szakmai feltételei azonban igen különbözőek. Ráadásul egyre inkább elterjedt és aggasztó jelenség az óvodai szelekciós gyakorlat, amely a roma gyerekek szelektálását, szegregációját erősíti. Az iskolai szegregáció évtizedek óta súlyos problémája a magyar közoktatásnak. A szegregáció mind a roma, mind a nem roma, hátrányos helyzetű gyerekeket érinti, ugyanakkor az etnikai dimenzió meghatározó. A „roma iskolák” száma (ahol a roma tanulók aránya több mint 50 százalék) 2007 és 2016 között 247-ről 359-re emelkedett.

Beavatkozások, intézmények, programok – problémák és dilemmák

Szlovákiában az oktatási rendszer mélyreható reformjára lenne szükség, különösen a sajátos nevelési igényű gyerekek inklúziója terén. A szakmai diskurzus azonban a közoktatásra koncentrál, a kötelező óvodáztatás még nem tartozik a prioritások közé. Az első lépések viszont már megtörténtek: az oktatási törvény 2019-es módosítása alapjaiban változtatja meg a jelenlegi rendszert. Az egyik leglényegesebb módosítás az, hogy ötéves kortól kötelező lesz az óvodai részvétel, amelynek fő célja a gyerekek fektetése az iskolára. A szakértők szerint ez egyértelmű előrelépés, de az intézkedés eredményessége a gyakorlatban lesz majd tetten érhető. (Például már számos óvoda jelezte, hogy nem rendelkezik az intézkedés teljesítéséhez szükséges kapacitással és férőhellyel.) Az intézkedés hatására várhatóan javulni fog a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek iskolai teljesítménye, és felszámolhatók lesznek a nulladik és az előkészítő évfolyamok, az etnikailag homogén osztályok.

Szlovákiában számos, a gyerekek fejlődését támogató program létezik, amelyek az oktatási, a nevelési-gondozási rendszer hiányait igyekeznek pótolni. Ezek jellemzően civil szervezetek kezdeményezései. Az Omama projekt például olyan roma asszonyokat képez, akik – családlátogatások alkalmával – személyesen mutatják meg az anyáknak, hogyan kell megfelelően gondozni, játékosan tanítani, fejleszteni a kisgyerekeket. Az úgynevezett közösségi központok pedig az óvodai rendszer diszfunkcionális működését hivatottak ellen-súlyozni: szabadidős programokat szerveznek a gyerekeknek, képzik a szülőket, erősítik közösségi részvételüket, és érdekérvényesítő tevékenységekkel próbálják előmozdítani az inkluzív oktatás ügyét. Az olyan civil szervezetek, mint az ETP Szlovákia, a People in Need vagy a „Gyerekkort a gyerekeknek”, otthoni és közösségi fejlesztő programokat biztosítanak a szülők és a gyerekek számára. Vannak olyan programok is, amelyek az óvodapedagógusokat képzik annak érdekében, hogy minél hatékonyabban tudjanak dolgozni a hátrányos helyzetű gyerekekkel. Mindezek azonban korántsem elegendőek ahhoz, hogy minden gyerek hozzáférjen a (minőségi) ECEC szolgáltatásokhoz. Ehhez az EU-s támogatásoktól független, központi finanszírozásra, egységes szakmai irányelvekre, a pedagógusok megfelelő (főként a hátrányos helyzetű, eltérő szükségletű gyerekek nevelésével, gondozásával kapcsolatos) képzésére () lenne szükség. Elengedhetetlen továbbá az iskola előtti oktatás széttagoltságának megszüntetése.

Magyarországon a Biztos Kezdet gyerekházak, amelyek a hátrányos helyzetű, elsősorban kistelepülésen élő, 0-5 éves gyerekek koragyerekkori képességfejlesztését, képességgondozást végzik, összességében „jó gyakorlatként” azonosíthatók. Ugyanakkor a rendszer számos finanszírozási és szakmai nehézséggel terhelt, illetve összességében viszonylag kevés családot, gyereket ér el.

A bölcsődék területi megoszlása egyenlőtlen; a kistelepülésen élő, marginalizált, ci-

gány és nem cigány gyerekek bölcsődei részvétele minimális. A szolgáltatás jellemzően a középosztályt célozza, a hátrányos helyzetű gyerekek nem vagy alig jutnak hozzá intézményes koragyerekkori ellátásokhoz. Az óvodához való hozzáférés terén összességében nincsenek jelentős hiányok, az óvodáskorú gyerekek bent vannak az intézményben. A minőségbeli különbségek azonban számottevőek, és a rendszerben fellelhetők az óvodai szelekció mechanizmusai is. Ezzel együtt, a roma gyerekek lemaradása később, az általános iskolában kezdődik, és egyre inkább mélyül. Az okok többek között a hátrányos szocio-ökonómiai háttérben és a koragyerekkori szolgáltatások hiányaiban keresendők. Az ECEC intézményei, szolgáltatásai elvben pedig felelősek azért, hogy az otthonról hozott hátrányok, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenjenek, a gyerekek életesélyei javuljanak. A gyakorlatban ezek a célok kevésbé teljesülnek. Ráadásul, a magyar köznevelés-közoktatás rendszere alapjaiban szelektív és diszfunkcionális, inkább az egyenlőtlenségeket és nem a mobilitási esélyeket növeli.

A nem-kormányzati, nem-állami szervezeteknek kiemelkedő szerepük van a koragyerekkori ellátások biztosításában, illetve a hátrányos helyzetű, marginalizált családok és gyerekek elérésében. Szolgáltatásaik, programjaik révén csökkentik a hátrányokat, és növelik a gyerekek lehetőségeit és esélyeit, valamint formálják a koragyerekkori beavatkozásokkal kapcsolatos társadalmi vélekedést és a rosszul rögzült szokásokat. A civil kezdeményezések azonban nem képesek pótolni vagy kompenzálni az állami intézményrendszer hiányait. Többek között azt, hogy hiányoznak a megfelelő társadalom- és szociálpolitikai keretek, hogy nem fektetünk be kellőképpen a gyerekekbe. Különösen azokba nem, akik kirekesztettségben, lehetőségek és erőforrások nélkül élnek. A hatékony és kiterjedt (sokakat elérő) koragyerekkori beavatkozások társadalmi és gazdasági hatásai pedig az egész társadalmat kedvezően érinthetik. Összességében, **a gyerekek esélyeit a jobb oktatásra és a sikeresebb életre a koragyerekkori hátrányok kiegyenlítésével alapozhatjuk meg.** Ez lehetne tehát az irány afelé, hogy egy gyereket sem hagyunk hátra.

Első rész

**Koragyerekkori szolgáltatások, beavatkozások
és a hátrányos helyzetű gyerekek esélyei
Magyarországon**

(Farkas Zsombor)

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy bemutassa és elemezze a koragyerekkori képességgondozás, képességfejlesztés (*early childhood development; ECD*) és a koragyerekkori **oktatás-nevelés és gondozás** (*early childhood education and care; ECEC*) **magyarországi megközelítéseit és rendszereit**, valamint a hozzájuk kapcsolódó intézményeket, szolgáltatásokat, kezdeményezéseket.¹ Ennek során a 0-8 év közötti korcsoportra, különösen a hátrányos helyzetű, marginalizált roma és nem roma gyerekekre fókuszálunk.

A koragyerekkori képességgondozás, képességfejlesztés (ECD) és a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás (ECEC) terminológiai és megközelítései

A nemzetközi szakirodalomban **a korai képességfejlesztés, képességgondozás (ECD) elsősorban egy koncepciót, egy megközelítési módot jelent.** Azon a tényen alapul, amely szerint a korai életévek döntőek, az agy ebben az időszakban fejlődik a leggyorsabban, és ekkor van a legnagyobb kapacitása a változásra, a fejlődésre. Ekkor alakulnak ki azok az alapok, amelyek a későbbi egészséget és jóllétet egy életen át befolyásolják. A csecsemőkori-kisgyerekkori gondozás (*nurturing*) definíció szerint stabil gondozási környezetet, a gyermek egészségügyi és táplálkozási szükségleteinek kielégítését, az ártalmas hatásoktól való védelmét jelenti, valamint azt, hogy érzelmileg támogató, ösztönző közegben van lehetősége a korai tanulásra és interakciókra. Mindezek összességében biztosítják a gyerekek fejlődésének alapjait, feltételeit.² Joan Lombardi (2017) szerint a kisgyerekek egészséges fejlődése attól a gondozástól függ, amely egyszerre biztosítja az egészséget, a táplálkozást, a biztonságot, a védelmet és a korai tanulást. A fizikai és az emocionális gondoskodás ezen aspektusai oszthatatlanok, csakúgy, mint a fejlődés azon tartományai, amelyeket megjelenítenek. Ennél fogva a mindezeket erősítő integrált szolgáltatásokra, amelyek az egész életre kihatnak, a lehető legkorábbi élet évektől kezdve szükség van.³

A koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás (ECEC) azoknak a beavatkozásoknak a rendszerét, a kapcsolódó szolgáltatásokat, intézményeket és kezdeményezéseket foglalja magában, amelyek a kisgyerekeket (és szüleiket) célozzák a fenti (ECD) alapelvek és célok mentén, illetve azok megvalósítása érdekében. Az Európai Unió meghatározása szerint az ECEC körébe tartozik minden olyan – az EU-n belül is különböző – intézkedés, amely a gyerekek nevelését, oktatását, gondozását biztosítja születésüktől fogva egészen általános iskolás korukig. Ezek közé tartoznak többek között a családi napközik és családi központok, az általános iskola előtti magán és állami ellátások, szolgáltatások. Az EU hangsúlyozza, hogy a minőségi koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás teremtheti meg a későbbi sikerek alapjait az oktatás, a jóllét, a foglalkoztathatóság és a társadalmi integráció területein. Mindez különösen fontos a hátrányos helyzetű gyerekek

---

1 A nemzetközi kifejezések magyar megfelelőjét nem könnyű megtalálni, illetve nem feltétlenül sikerül visszaadni azokat pontosan. Ezzel együtt, a tanulmányban igyekszünk meghatározni, hogy a hazai környezetben hogyan interpretálhatók, értelmezhetők az angol ECD (*early childhood development*) és az ECEC (*early childhood education and care*) kifejezések. A fogalmak kifejtése után a szövegben – az egyszerűség kedvéért – többnyire ezeket az angol mozaikszavakat használjuk.

2 WHO Early child development <https://www.who.int/topics/early-child-development/en/>

3 Lombardi 2017: 4.

esetében.⁴ Az Európa Tanács egy 2018-as ajánlása szintén kiemeli a magas színvonalú ECEC szolgáltatások jelentőségét.⁵

A koragyerekkori képességgondozás, képességfejlesztés (ECD) és a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás (ECEC) magyarországi terminológiája hasonló a nemzetközi definíciókhoz és megközelítésekhez. Ugyanakkor fontos, hogy lehetőség szerint pontosan meghatározzuk a kifejezések hazai jelentését és alkalmazásuk területeit.⁶ Magyarországon a korai fejlesztés a – szocio-ökonómiai háttértől függetlenül – speciális szükségletű, valamilyen fogyatékkal élő gyerekeknek nyújtott speciális, fejlesztő beavatkozásokat jelenti. A korai (koragyerekkori) képességgondozás (ECD) pedig a társadalmi hátrányok kompenzálását célzó komplex megközelítésre, valamint az ennek keretében biztosított szolgáltatásokra utal. A gyakorlatban ezt elsősorban a Biztos Kezdet gyerekházak valósítják meg (ami pedig – a nemzetközi definíció szerint – már az ECEC rendszeréhez tartozik). De az ECEC, vagyis a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás körébe tartoznak a kisgyerekek intézményes ellátásának különböző formái (a gyerekek napközbeni ellátása, a bölcsőde, az óvoda) és – egyes értelmezések szerint – az általános iskola első két évfolyama is. Eszerint az ECEC a 0-8 év közötti gyerekeket célzó ellátások, intézmények és szolgáltatások összessége. A hazai gyakorlatból nem hagyható ki a védőnői szolgálat, amely nem része az ECEC nemzetközi meghatározásának, ugyanakkor a kisgyerekeket és szüleiket (az anyákat) érintő létfontosságú szolgáltatás.

Az ECD és az ECEC célcsoportja

A legtöbb megközelítés szerint **a koragyerekkori beavatkozások születésüktől fogva az általános iskola megkezdéséig célozzák a gyerekeket.** (Eszerint hazánkban a 0-5 évesek az elsődleges célcsoport, hiszen az általános iskolát hatévesen kezdik meg a gyerekek.) Az UNICEF *Early Moments Matter for Every Child* című, 2017-es jelentése hangsúlyozza, hogy a koragyerekkori képességfejlesztést (képességgondozást) gyakran életkori szakaszok mentén határozzák meg. Ezek a definíciók eltérőek, és néhányuk egészen nyolc éves korig kiterjeszti a célcsoportot. A globális szervezet a koragyerekkori képességfejlesztés (képességgondozás) három életkori szakaszát különbözteti meg: a fogantatástól a születésig, a születéstől hároméves korig, majd onnan az iskoláskor elérésig (amikor a gyerek megkezdi az általános iskolát).⁷ A Világbank (2014) tanulmánya szintén kiemeli, hogy koragyerekkori oktatásnak-nevelésnek és gondozásnak (ECEC) számos definíciója létezik. A szervezet értelmezése szerint a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás (ECD) a gyerekfejlődés azon szakaszára utal, amely a terhességtől a születésen át egészen az általános iskolába lépésig tart.⁸ Az UNICEF egy korábbi, 2014-es tanulmánya az ECD-t a gyerekeket születésüktől nyolcéves korukig, a szüleiket és más gondviselőiket célzó politikák és programok átfogó megközelítéseként írja le. Célja a gyerekek kognitív, érzelmi, szociális és fizikai fejlődéséhez fűződő jogának védelme, biztosítása.⁹ Ehhez hasonló az Egészségügyi Világszervezet (WHO) definíciója, amely szerint az ECD a 0-8 év közötti gyerekek fizikai, szociális-érzelmi, kognitív és motorikus fejlődését foglalja ma-

⁴ European Commission Early childhood education and care https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_en

⁵ European Commission 2018.

⁶ Lásd erről pl.: Korintus 2012.

⁷ UNICEF 2017: 9-10

⁸ Denboba et al. 2014: 1

⁹ UNICEF 2014: 1

gában.¹⁰ Ezekből a megközelítésekben kiindulva, **a tanulmány a 0 és 8 év közötti gyerekeket tekinti az ECD és az ECEC célcsoportjának, és az őket érintő beavatkozásokra, programokra és szolgáltatásokra fókuszál.**

A hátrányos helyzetű, marginalizált roma és nem roma gyerekek már legkorábbi élet éveikben hiányt szenvednek a döntő jelentőségű feltételek és lehetőségek terén, valamint kirekesztődnek a jó minőségű intézményekből és szolgáltatásokból. A Nyílt Társadalom Alapítványok (Open Society Foundations), a Roma Oktatási Alap (Roma Education Fund) és az UNICEF közös jelentésben (2012) elemezték a releváns politikákat és intézkedéseket, azok hiányait és a roma gyerekek koragyerekkori integrációs hátrányait. Ezek a gyerekek csecsemőkorukban, illetve az óvoda előtti élet éveikben nem jutnak hozzá a szükséges koragyerekkori beavatkozásokhoz; képességfejlesztésükkel, képesség gondozásukkal nem nagyon törődnek. Az óvodák és az általános iskolák nem vonják be, nem tartják meg, és nem is igazán nevelik-oktatják a roma gyerekeket.¹¹ Éppen ezért, ahogy az Európa Tanács (2018) már hivatkozott ajánlása hangsúlyozza, az ECEC jelentősége különösen fontos a roma gyerekek esetében, mivel lehetőséget teremt a hátrányok enyhítésére, és hatékony eszköze lehet a hátrányos helyzetű (migráns, menekült, etnikai kisebbségi, köztük a roma) gyerekek méltányos nevelésének-oktatásának.¹²

Összességében tehát számos érv szól amellett, hogy **a tanulmányban elsősorban a szegénységben élő, kirekesztett gyerekekre, különösen a roma gyerekekre koncentrálnunk.** Közülük is azokra, **akik az ország két hátrányos helyzetű, a Kárpátok Eurorégiójához tartozó térségében, az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi régióban élnek.**

A magyarországi családtámogatások főbb, az ECEC célcsoportját (is) érintő elemei

A családtámogatási rendszer, a releváns politikák, a célok, az eszközök és a dilemmák elemzése nem része a tanulmánynak; mindezekről külön kellene írni. Ugyanakkor ismert, hogy a magyar rendszer összességében erősíti a családok közötti egyenlőtlenségeket. A foglalkoztatott, magasabb jövedelmű szülők a családi adókedvezmény és a gyerekek után járó támogatások (GYED, GYED extra) révén jelentős többletforrásokhoz jutnak. A gyenge munkaerőpiaci pozícióval, alacsony jövedelemmel rendelkező családok ezekből kizsorzódnak; ellátásaik, az univerzális családi pótlék és a szociális transzferek színvonala nem javul, ezek az ellátások inkább szűkülnek.¹³ Igaz, hogy Magyarország az OECD-átlagnál többet költ családtámogatásokra, ezek eloszlása azonban nagymértékben egyenlőtlen. Nem dolgozunk most a magyarországi „perverz újraelosztás” jellemzőinek vizsgálatára, csak röviden bemutatjuk az ECEC korcsoportjába tartozó gyerekeket, családjukat érintő főbb támogatási formákat. A rendszer három központi eleme a családi pótlék, a gyermekgondozást segítő ellátás (a korábbi GYES; gyermekgondozási segély) és a gyermekgondozási díj (GYED).

A **családi pótlék** kvázi-univerzális ellátásnak tekinthető, amely a gyermek születésétől (nappalis) tanulmányainak befejezéséig, de legfeljebb 23 éves koráig jár. Összege egy gyermek után havi 12 200 forint (kb. 35 euró), két gyermek után gyerekenként 13 300 forint (kb. 39 euró), három vagy több gyermek esetén gyerekenként havi 16 000 forint (kb. 46 euró). Az egyszülős és a fogyatékos vagy tartós beteg gyereket nevelő családok támogatá-

10 WHO Early child development <https://www.who.int/topics/early-child-development/en/>

11 Bennett 2012: 12

12 European Commission 2018

13 Lásd erről: Szikra 2018: 1.

sa valamivel magasabb összegű. A rendszer „büntető” jellegű: a családi pótlék rendszeretlen óvodai és iskolai részvétel miatt megvonható a családtól (amivel sérül a tényleges univerzalitás). 2019-ben 1,75 millió gyerek részesült családi pótlékban, a családonkénti havi átlagos összeg 23 600 forint volt (kb. 69 euró).¹⁴ A családi pótlék összege több mint tíz éve, 2019 óta nem emelkedett, így azóta legalább 30 százalékot veszített vásárlóértékéből.

A **gyermekgondozást segítő ellátás** (GYES) univerzális anyasági támogatás, amely elsősorban a munkanélküli vagy kevés munkaviszonnyal rendelkező szülőknek (anyáknak) jár a gyerek születésétől hároméves koráig. A GYES-ben részesülők havi átlagos száma 160 000 fő, az egy főre jutó átlagos összeg 32 000 forint (kb. 93 euró) volt 2019-ben.¹⁵ Az ellátás alapösszege megegyezik az öregségi nyugdíjminimum összegével (28 500 Ft, kb. 83 euró). A GYES összességében az alacsony jövedelmű társadalmi csoportok ellátásaként definiálható, a jogosultak nagyon szűkmarkú ellátást kapnak, amelynek összege ráadásul szintén nem változott 2009 óta.¹⁶

A **gyermekgondozási díj** (GYED) kétéves, korábbi munkaviszonyhoz, jövedelemhez kötött ellátás, amely a tartós munkaerőpiaci pozícióval rendelkező szülőket célozza. A biztosítási-alapú GYED a szülést megelőző két évben legalább egy év főállású munkaviszonnyal rendelkező szülőnek jár. Az ellátás a gyerek hathónapos korától (miután a szintén biztosítási-alapú csecsemőgondozási-díj folyósítási ideje lejárt) kétéves koráig vehető igénybe. A támogatás lehetőséget biztosít az egyik szülőnek, hogy otthon maradjon a gyerekekkel úgy, hogy közben korábbi jövedelmének 70 százalékát kapja. A GYED Extra lehetővé tette, hogy a szülő a gyerek egyéves korától teljes munkaidőben dolgozzon, miközben továbbra is jogosult a GYED teljes összegére; 2016-ban hathónapos korra csökkentették a határt, ami valamelyest ösztönzi a szülők visszatérését a munkaerőpiacra.¹⁷ 2019-ben a GYED-ben részesülők havi átlagos száma 104 000 fő, a havi egy főre jutó átlagos összeg 157 000 forint (kb. 456 euró) volt.¹⁸

A családtámogatások rendszere összességében egyenlőtlen, és növeli az egyenlőtlenégeket. A biztosítási-alapú GYED segíti a középosztálybeli szülők visszatérését a munkaerőpiacra. Ezzel egyidejűleg, jellemzően ezek a szülők veszik igénybe a bölcsődét (0-2 év közötti gyerekeik számára). A hátrányos helyzetű szülők viszont nem rendelkeznek a GYED-hez szükséges korábbi munkaviszonnyal, tehát csak a jóval alacsonyabb összegű GYES-re jogosultak. Ez kevésbé ösztönzi a minél korábbi munkába állást, és azt, hogy a gyerekek minél hamarabb intézménybe kerüljenek. (A hátrányos helyzetű szülők munkavállalása egyébként is bizonytalan, amit csak erősít a – különösen a leszakadó térségekben tapasztalható – intézmény-és szolgáltatáshiány.)

A tanulmány felépítése

A tanulmányban bemutatjuk tehát az ECD-hez és az ECEC-hez kapcsolódó megközelítéseket, szolgáltatásokat, intézményeket és az érintett régiók, valamint a célcsoport főbb jellemzőit. Az elemzés során számos hazai és nemzetközi szakirodalmat használunk fel, illetve főként a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az Eurostat adatait ismertetjük.

Az első fejezetben felvázoljuk az ECD és az ECEC elméleti hátterét, hangsúlyozva

14 KSH Stadat 2.5.3.http://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_fsp005.html

15 KSH Stadat 2.5.3.http://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_fsp005.html

16 Szikra 2018: 9.

17 Szikra 2018: 9.

18 KSH Stadat 2.5.3.http://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_fsp005.html

többek között az agy fejlődésének társadalmi háttértől függő különbségeit, a szülői kompetenciák, kogníciók fejlődésre gyakorolt hatását és a hatékony koragyerekkori beavatkozások jelentőségét. **A második és a harmadik fejezetben** részletesen bemutatjuk az ECEC korcsoportját, a 0-8 éves gyerekeket célzó intézmények, szolgáltatások jogszabályi kereteit, meghatározásait és jellemzőit. A második fejezet a Biztos Kezdet gyerekházakra fókuszál, amelyek a korai életévekben igyekeznek csökkenteni a társadalmi-családi hátrányokat. A harmadik fejezet az ECEC hazai intézményes rendszerét (gyerekek napközbeni ellátása, bölcsőde, óvoda, általános iskola) foglalja össze, illetve röviden sorba veszi a releváns strukturális problémákat, a hiányokat és a kihívásokat. **A negyedik fejezetben** a két érintett régió (Észak-Magyarország, Észak-Alföld) és az ECEC korcsoport főbb jellemzőit vizsgáljuk, különös tekintettel a hátrányos helyzetű és/vagy roma gyerekekre, a jövedelmi szegénységre, az anyagi deprivációra és a társadalmi kirekesztettségre. **Az ötödik fejezetben** azokat az állami és civil intézményeket, szolgáltatásokat, programokat gyűjtjük össze, amelyek bizonyos szempontból jól működő gyakorlatokként azonosíthatók (ugyanakkor kitérünk problémáikra is). Az utolsó, **hatodik fejezetben** összegezzük a tanulmány konklúzióit, a fő megállapításokat és tanulságokat, elsősorban a hátrányos helyzetű gyerekek szempontjából.

1. Koragyerekkori fejlesztés, képességgondozás, koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás¹⁹

1.1. Agyfejlődés normál és ingerszegény környezetben

A koncepció mögött az a felismerés, illetve kutatásokkal bizonyított megfontolás áll, hogy a korai életévekben történő beavatkozások a leghatékonyabbak. Ekkor lehet a leginkább csökkenteni, ledolgozni azokat a hátrányokat, amelyek nem veleszületett fogyatékoságból, nem egészségügyi problémákból, hanem a hátrányos szocio-ökonómiai háttérből, a kedvezőtlen életkörülményekből és élethelyzetekből adódnak. Az UNICEF egy 2017-es jelentése szerint az utóbbi évtizedek neurológiai kutatásai lehetővé tették a kisgyerekek agyfejlődésének egyre alaposabb megismerését. Azt, hogy az agy fejlődését a genetikai hatások, a tapasztalatok és a környezet, vagyis a természet és a gondozás együttesen befolyásolják. Az idegpályák a korai életévekben a legaktívabbak, olyan gyorsan és olyan komplex módon alakulnak ki, ami később már nem fordul elő. A kutatások szerint másodpercenként legalább ezer, sőt egymillió is létrejöhet belőlük.²⁰

Szomor Éva és László Noémi (2014) amerikai kutatásokra hivatkozva hangsúlyozzák, hogy **ingerszegény környezetben a kisgyerekek agya lemarad a fejlődésben**. A szerzők szerint „korai gyermekkorban ismeri meg a gyerek a családi interakciókon keresztül a környezetét, önmagát és tapasztalja meg, hogy hatást tud gyakorolni a környezetére. Ennek a megismerési folyamatnak a során folyamatosan változik a gyerek igénye az újabb és újabb ingerekre (ezek közé az érzelmi ingerek is beletartoznak), amik segítenek neki ebben a tapasztalási folyamatban.”²¹ A hátrányos szocio-ökonómiai háttér, a szélsőségesen ingerszegény környezet kedvezőtlen hatásai a korai életévekben fizikailag is tetten érhetők. Az *1. ábra* a hároméves gyerekek agyfejlődésének különbségeit jelzi a környezet minőségétől függően.

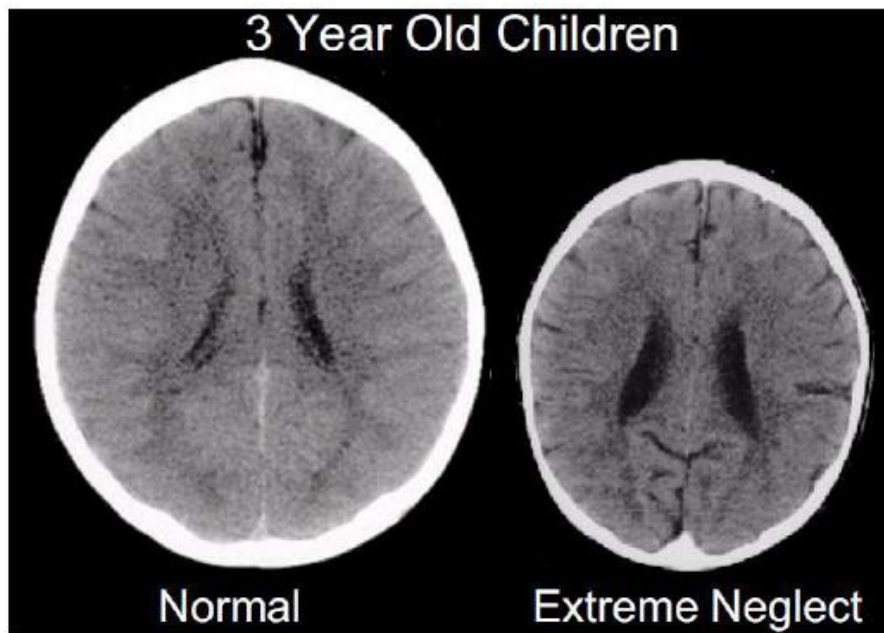
---

19 A fejezet részben a Kárpátok Alapítvány 'Building Capacities for Effective Early Childhood Development of Marginalized Roma in Hungary' c. projektje keretében készült háttér tanulmányon alapul. (Farkas 2018, kézirat).

20 UNICEF 2017.

21 Szomor–László 2014.

1. ábra: Hároméves gyerekek agyfejlődése megfelelő (normal) és szélsőségesen ingerszegény (extreme neglect) környezetben

Forrás: Heckman (2008). Idézi: Balás et al. 2016.

Gallai Mária (2009) szerint „a neurológiai kutatások fontos felismerése, hogy a genetikai hatások mellett a környezet ingergazdagsága, valamint a gyerekek és a számukra fontos felnőttek között kialakult gazdag érzelmi kapcsolat is meghatározó jelentőségű az agy fejlődése szempontjából. Mindezek együttesen hatnak az agyban zajló folyamatokra és ezen keresztül az értelmi fejlődésre. (...) Ebben az érzékeny időszakban szerzett tapasztalatok különösen fontosak az agy szerkezetének optimális kialakulásában, de ez az érzékenység egyben a károsító tényezőkre való fokozott fogékonyságot is jelenti. A súlyosan depriváló vagy stresszel teli környezet egyértelműen gátolja a megfelelő agyi struktúrák kiépülésének folyamatát, ami maradandó hátrányt okozhat az agy fejlődésében. Minél fiatalabb korban és minél hosszabb ideig tart egy ingermegvonási helyzet, annál kisebb az esély, hogy a veszteséget a későbbiekben maradéktalanul pótolni lehessen”.²² Lannert Judit (2015) pedig azt hangsúlyozza, hogy az érzelmi kontroll elsajátítása a csecsemő első életévére jellemző, az ezzel kapcsolatos fejlődés négyéves korban már lelassul. „A társas kapcsolati készségek egy és két éves kor között fejlődnek nagyot és utána az agy érzékenysége ezen a területen folyamatosan csökken és négy éves korra közepes szintre áll be. A nyelv fejlődése terén az agy szintén az egy és két éves kor között dolgozik a legintenzívebben, a számolási készségek terén pedig az egy és három éves kor közötti korszak döntő”.²³

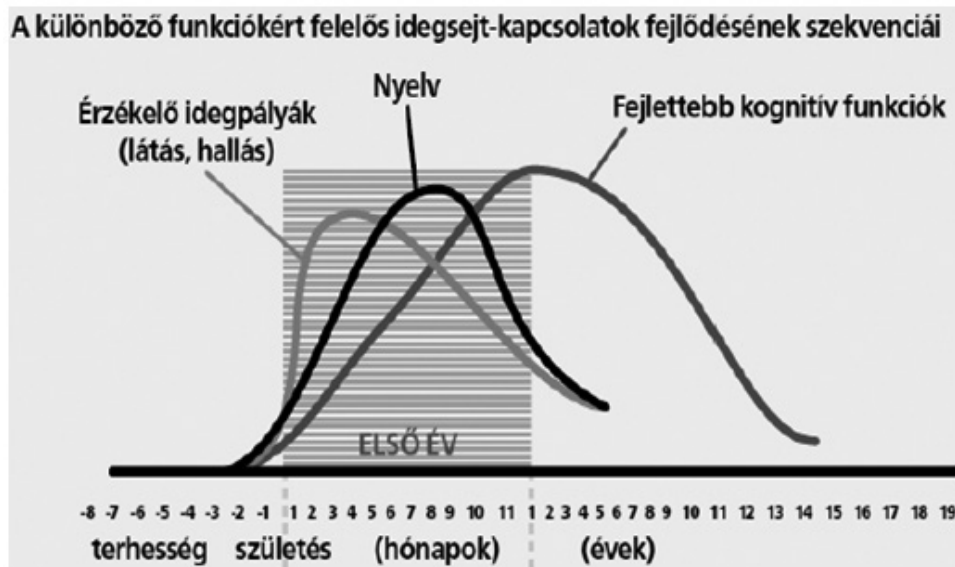
A Harvard Egyetem gyerekfejlődést kutató központja szerint a gyerekek agyfejlődésének vizsgálata alapvető információkat nyújt a koragyerekkori fejlődés segítéséhez, a beavatkozásokhoz és beruházásokhoz. Az alapkoncepciót évtizedes neurológiai és viselkedéstudományi kutatások alakították ki. Ez támasztja alá – különösen az első öt életévben történő – beavatkozások jelentőségét, amelyek összességében megteremtik a sikeres és fenntartható társadalom feltételeit is. A gyerekek korai tapasztalatai – szilárd vagy törékeny alapot jelentve – befolyásolják a későbbi tanulás, az egészség, a viselkedés

²² Gallai 2009: 45.

²³ Lannert 2015: 4.

minőségét. Az élet első néhány évében másodpercenként több mint egymilliónyi idegpálya jön létre, a folyamat később egyre inkább lelassul²⁴ (2. ábra).

2. ábra: Az agyfejlődés érzékeny korai szakaszai

Forrás: Charles N. Nelson (2004). <https://developingchild.harvard.edu/resources/inbrief-science-of-ecd/>, ill. a magyar nyelvű táblázat forrása: Lannert 2015

24 Center on the Developing Child. Harvard University 2007: 1.

1.2. Szülői kogníciók és kompetenciák

A gyerekek otthoni környezete szorosan összefügg a szocio-ökonómiai háttérrel, a család jövedelmi helyzetével, lakáskörülményeivel, a szülők iskolai végzettségével, munkaerőpiaci pozíciójával, társadalmi státuszával, összességében társadalmi integrációjuk mértékével. Mindezek alapjaiban határozzák meg az otthoni gondozói környezetet, amely szignifikáns kapcsolatban áll a gyerekek fejlődésével, fejlődésük minőségével. Számos nemzetközi és hazai kutatás foglalkozik a társadalmi státusz és a szülői attitűdök, készségek és képességek ilyen összefüggéseivel. Ezek jellemzően a szülői kogníciók közé sorolják a különböző hiedelmeket, a percepciókat, az értékeket, a gyerekek fejlődésével, szükségleteivel kapcsolatos ismereteket. Mindezek határozzák meg azt, hogy „a szülők hogyan értékelik gyerekük viselkedését és fejlődését, és milyen döntéseket hoznak gondozásával kapcsolatban a mindennapokban. E szülői kogníciók formálódásában két tényező játszik kiemelkedő szerepet: a gyereknevelésben szerzett személyes tapasztalatok, valamint a szülők társas kapcsolatai”.²⁵ Az egyéni döntések mögött jórészt a „hiedelmek” állnak, vagyis a szülői gondoskodást-gondozást is ezek határozzák meg. Éppen ezért, ahogy azt a kutatások állítják, ezekbe a szülői tapasztalatokba és kapcsolatokba be kell fektetni.²⁶

Surányi Éva (2010) – nemzetközi kutatásokra hivatkozva – írja, hogy „a szülők ismeretei a gyerekek fejlődési szükségleteiről, a velük szemben támasztott elvárásaik az intellektuális, viselkedésbeli és társas készségek területén egyaránt nagyban különböznek az eltérő társadalmi csoportokban, és ennek kapcsán erőteljesen összefüggnek a szülők iskolai végzettségével (Williams et al. 2000). A magasabb iskolai végzettséggel rendelkező anyák általában magasabb fejlődési elvárásokat támasztanak gyermekükkel szemben (pl. úgy vélik, hamarabb kell ülnie vagy beszélnie), így korábbi életkorban vezetnek be bizonyos gyermekgondozási gyakorlatokat (pl. hamarabb beszélnek hozzá, mesélnek neki történeteket, olvasnak könyvet, tanítják meg a színek nevét).”²⁷ Benasich és Brooks-Gunn (1996) rámutatnak arra, hogy a szülő képzettsége, iskolai végzettsége hatással van az otthoni tárgyi környezet minőségére és struktúrájára. A szülők gyerekfejlődéssel kapcsolatos ismeretei befolyásolják azt, hogy hogyan értelmezik gyerekeik viselkedését és hogyan kommunikálnak, beszélnek velük. A társadalmi elvárás szerint a „jó szülőség” hatékony gondoskodással-gondozással és megfelelő eredményekkel jár, ugyanakkor az mind a kutatók, mind a különböző háttérű szülők körében eltérő, hogy mit jelent a „jó szülőség”. A szülői attitűdök, kompetenciák (gyereknevelési ismeretek, szülői magatartások) és a gyerekek kimenetei, eredményei közötti kapcsolatok tehát mégsem egészen világosak.²⁸

Más megközelítések szerint a szülői kogníciók gazdasági aspektusai fontosak. Gazdasági szempontból a kognitív ösztönzés a szülők gyerekekbe történő gazdasági és társadalmi befektetésének egyik lehetséges útja. A szülői cselekedetek célja a társadalmi-gazdasági erőforrások (szegénység, jövedelem, gondoskodás, nevelés-oktatás) és a gyerekek kognitív képességei, iskolai teljesítménye közötti kapcsolat, egyensúly kialakítása.²⁹

---

25 Surányi 2010: 6.

26 Hirsjarvi–Perala-Littunen 2000: 87

27 Surányi 2010: 6-7.

28 Benasich–Brooks-Gunn 1996: 1186.

29 Tucker–Paige Harden 2011: 250.

1.3. Koragyerekkori beavatkozások: korai képességfejlesztés, képességgondozás

A hatékony koragyerekkori beavatkozások tehát alapvető fontosságúak. Ismert, hogy **a koragyerekkori képességfejlesztés, képességgondozás (minősége) befolyásolja a gyerekek későbbi teljesítményét és életesélyeit.** A koragyerekkori fejlődés (online) enciklopédiája (2011) szerint a kisgyerekek érzelmi, szociális és fizikai fejlődése közvetlen hatással van a teljes fejlődési folyamatra, és arra, hogy milyen szinten érik el készségeik, képességeik maximumát (milyen felnőttek lesznek belőlük). Ezért különösen fontos a legkisebb gyerekekbe történő beruházás, az, hogy maximalizálni tudjuk jövőbeni jóllétüket. A korai életévek tapasztalatai (a szülővel kialakított kötelék és az első tanulási élmények) nagymértékben meghatározzák a gyerekek későbbi fizikai, kognitív, érzelmi és szociális készségeit, képességeit. A gyerekek későbbi sikerei szempontjából a koragyerekkori beavatkozások jelentik a legjobb befektetést.³⁰ Az UNICEF (2014) szerint ez a teljes és produktív élet kulcsa. A szervezet (ismét) hangsúlyozza, hogy **a születéstől nyolcéves korig tartó időszak döntő, amely lényegileg befolyásolja a gyerekek teljes és egészséges kognitív, érzelmi és mentális fejlődését, vagyis későbbi jóllétüket.** A koragyerekkori beavatkozásoknak tehát tartós, hosszú-távú és pótolhatatlan hatása van a gyerekek szellemi kapacitására, személyiségére, társas viselkedésére, készségeire és képességeire.³¹

Az UNICEF egy másik, korábban már hivatkozott jelentése (2017) szerint az agyfejlődés a koragyerekkori fejlődés lényegi eleme; az a folyamat, amely során a gyerekek elsajátítják a fizikai, motoros, kognitív, szociális, érzelmi és nyelvi készségeket. Ezek teszik lehetővé a gondolkodást, a problémamegoldást, a kommunikációt, az értelem kifejezését és a kapcsolatok kialakítását. Vagyis az egészséges koragyerekkori fejlődés támogatása alapvető jelentőségű, különösen a hátrányos helyzetű gyerekek esetében, akik a szükséges készségek elsajátítása révén kerülhetnek ki kedvezőtlen élethelyzetükből. Ők már másként („erősebb” pozíciókból) fogják nevelni, gondozni gyerekeiket, megszakítva ezzel a hátrányok generációk közötti újratermelődését.³²

A magyarországi szakemberek szintén hangsúlyozzák a koragyerekkori beavatkozások szükségességét a szegénységben és kirekesztettségben élő családok körében. Szomor Éva (2012) szerint „a korai beavatkozás nem egyfajta korai fejlesztésről, vagy külön fejlesztő programokról kell, hogy szóljon, hanem egy nagyon komplex szemléletről, amelyben a fejlesztés gyakran egy időben a gyerekekre, a szülőre és a szűkebb, vagy tágabb értelemben vett környezetre hat.”³³ Egyértelmű tehát, hogy a korai beavatkozások azokban a szegény, deprivált családokban a legszükségesebbek, ahol nincsenek meg a koragyerekkori fejlődés, a körülöttünk lévő világ megismerésének feltételei. A beavatkozásoknak egyrészt ezeket a feltételeket kell megteremteniük, illetve csökkenteniük kell a hiányokat, a hátrányokat. Másrészt, ahogy Lannert Judit (2015) írja, a koragyerekkori gondozásnak-nevelésnek, a megfelelő intervencióknak lényegesen nagyobb hatásuk van a kognitív és szociális fejlődésre, a későbbi tanulási teljesítményre, mint a táplálkozásnak és az anyagi feltételeknek. A koragyerekkori fejlődés elsősorban élményalapú, vagyis a koragyerekkori képességfejlesztés, a gondozás és nevelés társas interakciókat és strukturált gyakorlást igényel. Eszerint a szerző négy elemet különböztet meg: (1) A tanulási kapacitás az első négy évben a legérzékenyebb; (2) Az interaktív környezet erősíti az

30 Encyclopedia on Early Childhood Development 2011; <http://www.child-encyclopedia.com/importance-early-childhood-development>

31 UNICEF 2014

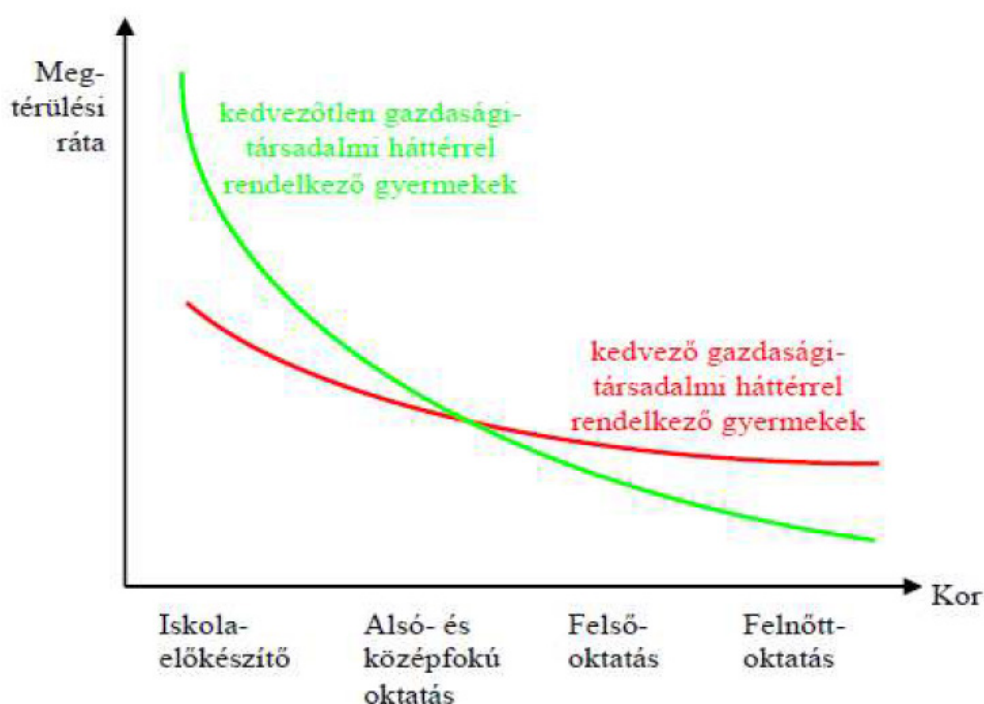
32 UNICEF 2017: 9.

33 Szomor 2012: 26.

agyfejlődést; (3) A tanulás szorosan kapcsolódik a szociális és érzelmi fejlődéshez; (4) A korábbi tapasztalatokra és az új információkra épülő interakciókkal a gyerekek folyamatosan alakítják saját intellektusukat.³⁴

Lannert (2015) a koragyerekkori beavatkozások gazdasági szegmenseit is kiemeli: „Az oktatási beruházások közül a koragyermekkori nevelésbe fektetett erőforrások megtérülése a legmagasabb, miután a későbbi tanulásra és annak hatékonyságára alapvető befolyással bír. Ez a megtérülési ráta különösen magas a hátrányosabb helyzetű gyermekek esetében, akik otthonról nem kapnák meg ezt az életre szóló fontos belépőt. A koragyermekkori nevelés tehát nem pusztán kompetenciákat fejleszt, de megteremti a későbbi hatékony tanulás alapját.”³⁵ Woessmann és Schuetz (2006) szerint a koragyerekkori beruházások megtérülése a leghatékonyabb, mivel a későbbi tanulási képességekre hatnak. A megtérülési ráta különösen magas a hátrányos helyzetű gyerekek körében, akik otthon nem kapják meg a későbbi sikeres tanuláshoz szükséges készségek alapjait.³⁶ Ahogy a 3. ábra jelzi, az oktatási szintek emelkedésével csökken a befektetett anyagi erőforrások megtérülési rátája. A kedvező gazdasági-társadalmi háttérű gyerekek esetében is megfigyelhető a csökkenés, a hátrányos helyzetű („kedvezőtlen gazdasági-társadalmi háttérrel rendelkező”) gyerekek esetében azonban drasztikus a visszaesés (a megtérülési ráta kisgyerekkorban tehát nagyon magas) (3. ábra).

3. ábra: Megtérülési ráta a kedvező és a kedvezőtlen szocio-ökonómiai háttérű gyerekek esetében, az oktatás különböző szintjein

Forrás: Woessmann and Schuetz (2016), Heckman et al (2019). A magyar nyelvű ábra forrása: Lannert 2015

34 Lannert 2015:5.

35 Lannert 2015: 6.

36 Woessmann-Schuetz 2016: 10.

2. Jogszabályi keretek, definíciók, általános jellemzők: korai fejlesztés és korai képességfejlesztés, képességgondozás

2.1. Korai fejlesztés, speciális gondozás-nevelés

A korai fejlesztés biztosítása – a köznevelési törvény (2011)³⁷ szerint – a pedagógiai szakszolgálatok feladata. Szakértői diagnózis alapján a speciális szükségletű gyerekek részesülnek korai fejlesztésben. Azok, akiknek jelentős hátrányaik vannak a mentális- és/vagy beszédfejlődésben, mozgásszervi, hallás- vagy látásszervi, viselkedésbeli nehézségekkel küzdenek, illetve nem rendelkeznek megfelelő szociális képességekkel és kompetenciákkal. A lemaradást, a fogyatékoságot speciális szakemberek (gyógypedagógusok, fejlesztőpedagógusok) diagnosztizálják, amely alapján a gyerekek (ötéves korukig) korai fejlesztésben részesülnek.

A korai fejlesztésnek, illetve a speciális nevelésnek-oktatásnak közel 150 éves története van Magyarországon. Az első speciális iskolát 1876-ban, a másodikat 1902-ben alapították. Az államszocializmus időszakában általánossá vált az értelmi fogyatékos gyerekek szelektálása, amely gyakorlat ösztönözte és erősítette az etnikai szegregációt, vagyis a nem fogyatékos, de fejlődési lemaradásuk miatt gyengén teljesítő cigány gyerekek speciális iskolákba irányítását. A rendszerváltás utáni közoktatási törvény (1993)³⁸ hozta létre a speciális nevelés-oktatás új intézményi rendszerét, illetve a pedagógiai szakszolgálatok országos hálózatát. A kapcsolódó képzési és szakmai követelményeket egy 1994-es minisztériumi rendelet szabályozta.³⁹

A jelenleg hatályos köznevelési törvény (2011) értelmében a pedagógiai szakszolgálat (azon belül a szakértői bizottság) állítja fel a diagnózist és határozza meg a szükséges korai fejlesztő beavatkozásokat. A szakszolgálat feladata a szülők, a tanárok és az intézmények (bölcsőde, óvoda, általános iskola) nevelő-oktató munkájának támogatása, valamint különböző – térítésmentes – fejlesztő szolgáltatások biztosítása (többek között nevelési tanácsadás, gyógypedagógiai tanácsadás, korai fejlesztés, oktatás, gondozás, fejlesztő nevelés, logopédiai ellátás).⁴⁰

A 2015/2016-os tanévben a pedagógiai szakszolgálatoknál összesen 5000 pedagógus és egyéb szakember dolgozott, akik több mint 452 ezer gyereket láttak el. Utóbbiak száma a 2018/2019-es tanévben már 501 ezer volt.⁴¹ A legutóbbi részletes adatok szerint, a 2016/2017-es tanévben 4542 0-5 év közötti gyerek részesült gyógypedagógiai tanácsadásban, korai fejlesztésben, oktatásban, gondozásban. Eszerint a korcsoport (a 0-5 évesek)⁴² kevesebb, mint egy százaléka (0,8%) jutott hozzá ezekhez a fejlesztő szolgáltatásokhoz (ami nem jelenti azt, hogy többeknek ne lett volna rá szüksége). 82 százalékuk állami, 18 százalékuk magán szolgáltatást vett igénybe. Az érintett gyerekek negyede (25%) csoportos, háromnegyede (75%) egyéni fejlesztésben részesült (1. táblázat).

37 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről

38 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról

39 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgálatokról

40 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről 18. §.

41 Köznevelési statisztikai gyorstájékoztató, 2019., EMMI 2018

42 KSH Statdat 1.3. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd009.html

1. táblázat: Gyógypedagógiai tanácsadás, korai fejlesztés, oktatás, gondozás, 2016/2017-es tanév

Megnevezés	Köz/állami	Magán	Összesen
Intézmények, db.	22	14	36
Feladatellátási helyek, db.	189	22	211
Gyerekek, fő	3 728	814	4 542
Ebből: Egyéves alatti	513	81	594
Egyéves	828	237	1 065
Kétéves	1 105	236	1 341
Hároméves	835	178	1 013
Négyéves	350	64	414
Ötéves	97	18	115
Csoportos fejlesztés	759	409	1168
Egyéni fejlesztés	2 969	405	3374

Forrás: EMMI 2018: 138.

2.2. Koragyerekkori/korai képességgondozás: a szocio-ökonómiai hátrányok csökkentésének egy megközelítése és módszere

2.2.1. Általános jellemzők

Magyarországon a korai képességgondozás fogalmát – a társadalmi hátrányok koragyerekkorban történő csökkentésének eszközeként – a Biztos Kezdet filozófia és annak első gyakorlati programjai vezették be a köztudatba 2004-ben. A hazánkban alkalmazott modell az Egyesült Királyságban 1998-ban elindított Sure Start Program adaptációja. A brit kezdeményezés az ország leghátrányosabb helyzetű térségeiben élő szülőket és 0-4 éves gyerekeiket igyekezett elérni olyan széleskörű szolgáltatásokkal, amelyek a gyerekek tanulási képességeit, egészségét és jóllétét, szociális és érzelmi fejlődését támogatták.⁴³ Magyarországon az első pilot-programok 2004-ben indultak el négy hátrányos helyzetű településen (köztük a főváros legrosszabb helyzetű kerületében). Azóta számos Biztos Kezdet gyerekház jött létre az ország leszakadó és/vagy szegregált településein, ahol a népesség jelentős része szegénységben és kirekesztettségben él.

A Magyar Tudományos Akadémia által 2006-ban kidolgozott Gyerekszegénység Elleni Nemzeti Program hét fő beavatkozási területet határozott meg.⁴⁴ Ezek közül az egyik a jobb, egyenlőbb feltételek a készségek és képességek kibontakoztatására; eszközei többek között a korai fejlesztés és képességgondozás, a kisgyerekkori nevelés és oktatás.. A gyereksze-

⁴³ Department of Education website (UK) <https://www.education-ni.gov.uk/articles/sure-start>

⁴⁴ Gyerekszegénység Elleni Nemzeti Program Rövid Program, 2006.

génység elleni program keretében, a Norvég Alap támogatásával 2016 nyarán komplex modellprogram (megvalósítási kísérlet) indult az ország egy hátrányos helyzetű kistérségében (a Nógrád-megyei Szécsényi kistérségben). A lokális program a kistérség öt településén alakított ki és működtetett Biztos Kezdet gyerekházakat. A program nemzetközi értékelése (2010) a Biztos Kezdet kapcsán kiemelte, hogy a gyerekek sajátjukként használják a házakat, és fontos cél a szüleik bevonása is. A központok (gyerekházak) a gyerekek korai képességgondozását segítik, fejlesztő szolgáltatásokat nyújtanak, lehetőséget teremtenek a szülői kompetenciák erősítésére, és segítik a szülők munkába állását. Filozófiájuk szerint a szolgáltatások minőségének javításában érdekelt szakembereknek együtt kell működniük, amihez a gyerekházak biztosítják a feltételeket (a folyamatos jelenlétet).⁴⁵ A kistérségi programot 2008-tól fokozatosan kiterjesztették további hátrányos helyzetű kistérségekre és településekre, így több helyszínen jöttek létre Biztos Kezdet gyerekházak – többnyire EU-s forrásokból, a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) keretében.

A 0-5 éves gyerekeket és szüleiket célzó Biztos Kezdet gyerekházak működését – gyermekjóléti alapellátásként, azon belül esélynövelő szolgáltatásként – 2013-tól a gyermekvédelmi törvény (1997)⁴⁶ szabályozza, és a központi költségvetés finanszírozza. A törvény szerint a Biztos Kezdet gyerekházak feladata, hogy biztosítsák a hátrányos helyzetű gyerekek egészséges, megfelelő fejlődését, különösen azon gyerekek esetében, akik rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülnek.⁴⁷ Cél a hátrányok kompenzálása, a szülői kompetenciák megerősítése, preventív, a társadalmi felzárkózást segítő szolgáltatások nyújtása a szülők és a bölcsődébe, óvodába nem járó gyerekek számára. A gyerekek sikeres óvodai beilleszkedése, a gyerekek és a család társadalmi integrációjának erősítése érdekében a gyerekházaknak együtt kell működniük a család-és gyermekjóléti szolgálattal, a család-és gyermekjóléti központtal, a védőnői szolgálattal, az óvodával és az egyéb, helyben elérhető releváns intézményekkel, szolgáltatásokkal.⁴⁸ 2019-ben 155 Biztos Kezdet gyerekház működött az országban, elérve 2150 családot és 2380 gyereket. A 2018-as adatok szerint a bevont gyerekek 80 százaléka 0-2 éves, 20 százaléka 3-5 év es (2. táblázat).

---

45 Host Country Report 2010: 15.

46 1997. évi XXXI. törvény a gyerekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

47 Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre – főszabályként – azok a gyerekek jogosultak, akiknek családjában az egy főre jutó havi nettó jövedelem nem haladja meg az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 135 százalékát. A kedvezményben részesülők ingyenes intézményi étkezésre jogosultak. (1997. évi XXXI. törvény, 19. §)

48 1997. évi XXXI. törvény 38/A. § (1), (2) bekezdés.

2. táblázat: A Biztos Kezdet gyerekházak főbb mutatói, 2013-2019

Év	Központok/ házak, db.	Foglalkoztatottak, fő	Bevont			
			családok, db.	gyerekek, fő		
				0-2 évesek	3-5 évesek	Összesen
2013	58	161	1 312	1 033	408	1 441
2014	114	305	2 341	1 676	831	2 507
2015	111	251	2 211	1 832	631	2 463
2016	112	242	2 334	1 975	603	2 578
2017	112	236	2 221	1 790	656	2 446
2018	116	233	1 998	1 788	449	2 237
2019	155	315	2 151	n.a	n.a	2 379

Forrás: KSH Stadat 2.5.6. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg008b.html

A Biztos Kezdet gyerekházak szolgáltatásai ingyenesek. Az eredeti elvek szerint hangsúlyos az önkéntes részvétel; a gyerekház munkatársainak felelőssége az, hogy különböző módszerekkel motiválják, bevonják a szülőket és a gyerekeket. Ugyanakkor nem ritka gyakorlat, hogy az önkormányzatok helyi rendeletben írják elő a kötelező részvételt a hátrányos helyzetű családok számára, és a rendszertelen részvételt esetenként büntetik is.

Egy 2018-as minisztériumi rendelet szerint a Biztos Kezdet gyerekház vezetőjének felsőfokú szakirányú végzettséggel kell rendelkeznie (pedagógus, pszichológus, szociálpedagógus vagy orvosi végzettség). Egyéb végzettségű szakemberek akkor tölthetnek be vezető pozíciót, ha korábban legalább kétéves szakmai tapasztalatot szereztek gyerekházban.⁴⁹

A Biztos Kezdet gyerekházak többségét települési önkormányzatok, kisebb részüket nem-kormányzati, főként segélyszervezetek működtetik (ahogy szó volt róla, finanszírozásuk 2013 óta a központi költségvetésből történik). A működés szabályait, szakmai standardjait és dokumentációs rendszerét a gyermekvédelmi törvény (1997) szabályozza.⁵⁰

2.2.2. Strukturális problémák és kihívások

A gyerekházak a társadalmi hátrányok csökkentését célozzák, vagyis elsődleges célcsoportjukat a szegénységben és kirekesztettségben élő családok jelentik. Egy 2016-os hatásvizsgálat szerint a Biztos Kezdet gyerekházak jelentős eredményeket értek el a hátrányos helyzetű gyerekek szüleinek integrációja terén. A legrosszabb helyzetű, tartós mélyszegénységben élő, többnyire roma családokat azonban nem sikerült elérni, vagy csak kevésbé sikerült bevonni. A szolgáltatásnak kedvező hatásai vannak a helyi közösség fejlesztése, a lokális szakmai együttműködések erősítése, valamint a hátrányos helyzetű gyerekek és szüleik szociális és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek javítása terén.⁵¹

A szolgáltatások többsége az ország hátrányos helyzetű térségeiben, településein található; a területi célzás tehát megfelelő. 2017-es adatok szerint a gyerekházak 70

49 40/2018. (XII.4). EMMI

50 1997. évi XXXI. törvény 38/A. §

51 Balás et al. 2016.

százaléka a két érintett régióban, Észak-Magyarországon és Észak-Alföldön működött. További 22 százalékuk található a másik két hátrányos helyzetű régióban (Dél-Dunántúl, Dél-Alföld) (3. táblázat). Közelharmaduk (30%) legfeljebb ezerfős falvakban, 45 százalékuk 1000-5000 fős településeken működik.⁵²

3. táblázat: A Biztos Kezdet gyerekházak száma és megoszlása régiók szerint, 2017

Régió	Gyerekházak száma, db.	Gyerekházak megoszlása, %
Közép-Magyarország	7	6,3
Közép-Dunántúl	3	2,7
Nyugat-Dunántúl	-	-
Dél-Dunántúl	12	10,7
Észak-Magyarország	43	38,4
Észak-Alföld	34	30,4
Dél-Alföld	13	11,6
Összesen	112	100,0

Forrás: Keller 2018: 50.

Keller Judit (2018) kiemeli, hogy a Biztos Kezdet gyerekházak – eredeti céljuk szerint – alacsony küszöbű szolgáltatásaikkal segítik a korai életévekben történő fejlődést és a szülői kompetenciák erősítését azokon a településeken, ahol hiányoznak a megfelelő intézmények és szolgáltatások. A gyakorlatban ezek a célok azonban nem mindig érvényesülnek, mivel a gyermekjóléti rendszer strukturális egyenlőtlenségei a források, a feladatok és kapacitások egyenlőtlen, aránytalan eloszlását eredményezik; a színvonalas szolgáltatások feltételeit biztosító intézményi környezet összességében pedig gyenge, elégtelen.⁵³ Keller szerint „a hátrányos helyzetű gyerekek jó minőségű szolgáltatásokhoz való hozzáférést gátolják a gyerekjóléti intézményrendszer egyenlőtlen feltételei, amelynek eredményeként a bölcsődék és a Biztos Kezdet Gyerekházak nem képesek teljesíteni azt az integrációs célt, amelyet a szakpolitika és a szakmai diskurzus elvár tőlük”.⁵⁴

A Biztos Kezdet gyerekházak különböző projektek keretében jöttek létre (EU-s és Norvég Alap támogatással). Ezekben a projektekben a gyerekházak éves költségvetése mintegy évi 10 millió forint volt (házanként). A költségvetési finanszírozás ezzel szemben csak évi kb. 6 millió forintot biztosít, amelynek több mint 60 százaléka a bérekre megy el. Tehát az összeg 40 százaléka használható fel olyan kiadásokra, amelyek a Biztos Kezdet eredeti céljait szolgálják. A módszertani ajánlások szerint a gyerekházban egészséges, változatos étkezést (tízórait, zöldséggel, gyümölccsel) kell biztosítani, amelyre a szakemberek szerint az állami finanszírozás nem elegendő. Ez pedig alapvető fontosságú lenne, hiszen a gyerekházba járó hátrányos helyzetű gyerekek otthon ehhez nem vagy alig jutnak hozzá.⁵⁵ Továbbá, a központi finanszírozás hozzájárulhat ugyan a hosszú távú fenntarthatósághoz, de nem elég a gyerekek szükségleteinek megfelelő, külső szakemberek

⁵² Keller 2018: 51.

⁵³ Keller 2018.

⁵⁴ Keller 2018: 48.

⁵⁵ Keller 2018., Balás et al. 2016.

foglalkoztatására (sem).⁵⁶ Pedig az érintett gyerekek másként nem jutnak hozzá ezekhez a szolgáltatásokhoz (pl. gyógypedagógus, fejlesztőpedagógus, logopédus).

Össességében, a törvényi szabályozás és a költségvetési finanszírozás egyfelől megte-remtheti a fenntarthatóság alapjait, másfelől viszont a túlzott szabályozás, a részvétel (he-lyi szintű) kötelezővé tétele és az alulfinanszírozottság miatt súlyosan sérülnek a Biztos Kezdet filozófia alapelvei és szakmai standardjai.

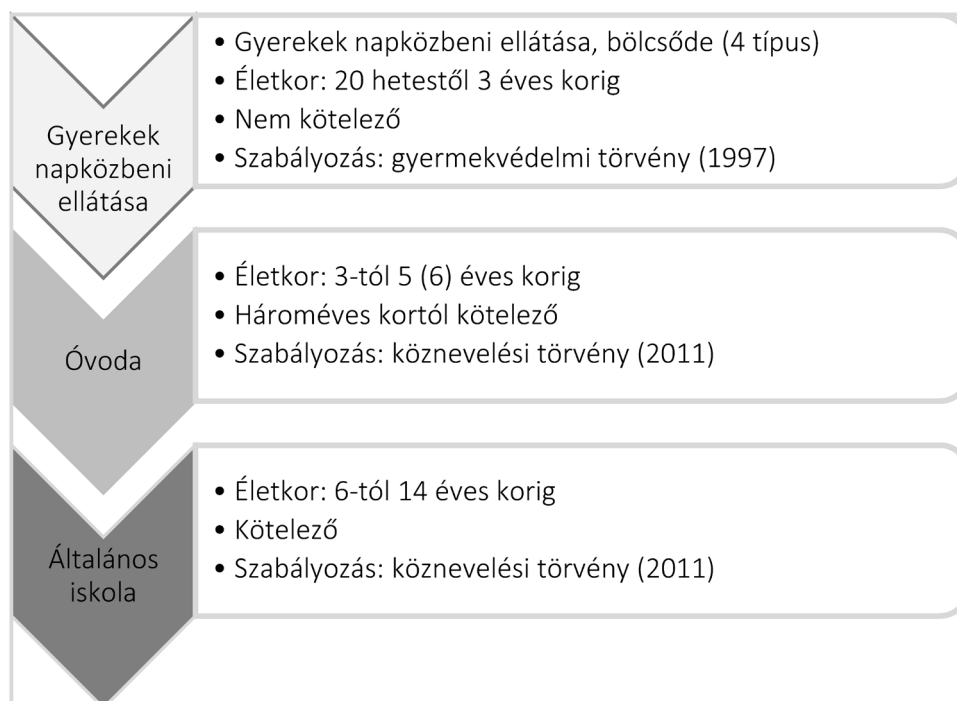
---

⁵⁶ Keller 2018., Balás et al 2016.

3. Jogszabályi keretek, definíciók, általános jellemzők: intézményes napközbeni ellátás, gondozás és nevelés-oktatás: bölcsőde, óvoda, általános iskola

A magyarországi koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás (ECEC) rendszere két, egymásra épülő szakaszból áll. Az első a 0-3 éves gyerekek intézményi ellátása (a gyerekek napközbeni ellátása, a bölcsőde), a második szakasz a gyerekeket hároméves koruktól az iskoláskor elérésig fogadó óvoda (ISCED 020). Mindkét intézménytípus az Emberi Erőforrások Minisztériumához tartozik, de a felelősségek különböző államtitkárságok között oszlanak meg.⁵⁷ Ahogy a bevezetőben szó volt róla, értelmezésünk szerint az ECEC korcsoportjába nyolcéves korig tartoznak a gyerekek, így az iskola előtti (pre-school) ellátások (bölcsőde, óvoda) mellett az általános iskoláról is írunk röviden (4. ábra).

4. ábra: A magyarországi intézményes rendszer struktúrája és alapvető jellemzői (napközbeni ellátás, iskola előtti intézmények, általános iskola)

Forrás: saját szerkesztés

⁵⁷ Lásd pl.: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-35_en

3.1. Gyerekek napközbeni ellátása, bölcsőde

3.1.1. Általános jellemzők

Az első magyarországi bölcsőde 1852-ben jött létre Budapesten. Az intézmény egy lakásban kezdte meg működését, és a dolgozó anyák gyerekeit fogadta kéthetéstől négyéves korig. Az első évben 38 gyerek járt a bölcsődébe, a napi átlagos létszám 10 fő körül alakult. Az anyák növekvő munkaerőpiaci részvétele miatt a bölcsődék száma a 19. század második felében rohamosan nőtt. Az első hivatalos statisztika szerint 1938-ban már ezer gyereket írtattak be bölcsődébe. Számuk 1951-ben 7300, 1970-ben 41 800, 1980-ban pedig már 70 ezer volt. Ez utóbbi tekinthető a csúcsnak, mivel 1990-re 41 ezer főre, 2000-re 29 500 főre csökkent a létszám.⁵⁸ A visszaesést elsősorban a születések, illetve a gyerekek számának jelentős csökkenése okozta, de a rendszerváltás utáni növekvő munkanélküliség is hozzájárult a kedvezőtlen tendenciához.

Az 1997-es gyermekvédelmi törvény szerint **a helyi önkormányzatok kötelesek gondoskodni a gyerekek napközbeni ellátásáról, a 10 ezer főnél népesebb településeknek pedig bölcsődét kell működtetniük.**⁵⁹ Egy 2017-es törvénymódosítás – lakosságszámtól függetlenül – előírja a bölcsődei ellátás (mini bölcsőde vagy családi bölcsőde) biztosítását ott, ahol legalább negyven 0-3 éves gyerek él, vagy legalább öt szülő kéri az ellátást.

A gyerekek napközbeni ellátása keretében az életkornak megfelelő nappali felügyelet, gondozást, nevelést, foglalkoztatást és étkezést kell biztosítani azoknak a gyerekeknek, akiknek szülei dolgoznak vagy tanulnak, vagy betegség, illetve egyéb más ok miatt nem tudnak gondoskodni gyerekük napközbeni ellátásáról. **A napközbeni ellátás három fő típusa a bölcsődei ellátás, a napközbeni gyermekfelügyelet és az alternatív ellátási formák** (játsszótéri program, játszóház, klubfoglalkozás).⁶⁰ Ezek közül a legelterjedtebb a bölcsődei ellátás, amely húszhetes és hároméves kor között fogadja a gyerekeket. (A speciális szükségletű gyerekek, illetve azok, akik korai fejlesztésben részesülnek, hatéves korukig járhatnak bölcsődébe).

2017-ben a napközbeni ellátások rendszere tehát módosult, azóta a bölcsődei ellátás típusai közé tartozik a bölcsőde, a mini bölcsőde (intézményes formák), a munkahelyi és a családi bölcsőde (szolgáltatási formák) – a korábbi egy bölcsőde típus és a családi napközi helyett.⁶¹ Ennek megfelelően a KSH adatai 2016-ig a bölcsődékről (és a családi napközikről), 2017-től az új típusú ellátásokról nyújtanak információkat. A bölcsődék száma 2000 és 2016 között jelentősen emelkedett; 2016-ban 755 intézmény működött az országban, összesen 40 000 működő férőhellyel (amelyek 94 százalékát az önkormányzatok tartották fenn).⁶² A beíratott gyerek száma szintén nőtt, az utolsó adatévben (2016) számuk 38 ezer fő; 70 százalékuk háromévesnél fiatalabb (*4. táblázat*). 2000-ben az 5335 bölcsődei gondozó 91 százaléka, 2016-ban 99 százaléka volt szakképzett. (2016-ban összesen 7100 gyereket írtattak be családi napközibe; 75 százalékuk három év alatti volt.)⁶³

58 KSH 2012.

59 1997. évi XXXI. törvény 94.§.

60 1997. évi XXXI. törvény 41. §

61 1997. évi XXXI. törvény 42 – 44/A. §

62 KSH Stadat 2.5.5.1 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg005a.html

63 KSH Stadat 2.5.5.1 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg005a.html

4. táblázat: A bölcsődék főbb mutatói, 2000-2016

Év	Intézmények	Működő férőhelyek	Beíratott gyerekek összesen	Ebből: 3 éven aluliak	Gondozónők
	száma, db.		száma, fő		
2000	532	24 965	29 561	18 446	5 335
2005	530	23 766	30 230	18 757	5 416
2010	668	32 516	35 782	23 954	6 346
2016	755	39 944	38 123	26 870	7 365

Forrás: KSH Stadat 2.5.5.1 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg005a.html

A KSH 2019-es adatai szerint ma már összesen közel 2000 bölcsődei intézmény és szolgáltatás működik az országban, 48 702 férőhellyel és 45 889 beíratott gyerekekkel. (Napközbeni gyermekfelügyeletben 680 gyerek részesül.) (5. táblázat).

5. táblázat: A bölcsőde típusok főbb mutatói, 2017-2019

Megnevezés	2017	2018	2019
Bölcsőde			
intézmények	754	765	789
működő férőhelyek	40 040	40 648	41 205
beíratott gyerekek	37 977	38 223	38 611
Mini bölcsőde			
intézmények	50	85	214
működő férőhelyek	354	625	1 622
beíratott gyerekek	346	623	1 556
Munkahelyi bölcsőde			
intézmények	7	8	9
működő férőhelyek	49	56	70
beíratott gyerekek	38	51	54
Családi bölcsőde			
intézmények	938	927	918
működő férőhelyek	6 032	5 840	5 805
beíratott gyerekek	5 732	5 680	5 668
Napközbeni gyermekfelügyelet			
gondozott gyerekek	792	740	680
szolgáltatást nyújtó személyek	270	220	154

Forrás: KSH Stadat 2.5.5.2

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg012.html

A gyermekek napközbeni ellátását nem kötelező igénybe venni, a szülők – főszabályként – fizetnek a szolgáltatásért (gondozási díjat és étkezést). A gondozási díj mértéke függ a háztartás jövedelmi helyzetétől. A rendszeres gyermekvédelmi kezdeményben részesülő, valamint a három és több gyereket, fogyatékkal élő, tartósan beteg vagy védelemben vett gyereket nevelő családok menetsülnek a gondozási díj megfizetése alól. Az étkezésért hasonló esetekben nem kell fizetni (rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, három vagy több gyerek, fogyatékkal élő, tartós beteg gyerek), és akkor sem, ha a családban az egy főre jutó jövedelem nem haladja meg a minimálbér 130 százalékát. 2017-ben a bölcsődés gyerekek kétharmada (66%) részesült térítésmentes intézményi étkezésben.⁶⁴

A bölcsődében a csecsemő-és kisgyermeknevelők felsőfokú szakirányú végzettséggel (BA szintű diplomával), a kiegészítő személyzet tagjai – 100 órás tanfolyamon megszerezhető – bölcsődei dajka képesítéssel rendelkeznek. A bölcsődék jogszabályban meghatározott országos nevelési-gondozási alapprogram szerint működnek, de azon belül saját szakmai programjukat valósítják meg. A működés feltételeit és részleteit minisztériumi rendeletek szabályozzák.⁶⁵

A bölcsődék 90 százalékát, a mini bölcsődék 62 százalékát települési önkormányzatok tartják fenn (2018). Előbbiek 4 százalékát non-profit szervezetek (alapítvány, egyesület, egyéb), 3 százalékát egyházak, egyházi szervezetek működtetik. Kisebb részük kisebbségi önkormányzatokhoz vagy központi költségvetési szervezetekhez tartozik. A mini bölcsődék 26 százalékát non-profit szervezetek, 12 százalékát egyházak, egyházi szervezetek tartják fenn. A családi bölcsődék 71 százalékát viszont civil szervezetek, tizedét egyházak működtetik; az önkormányzati ellátások aránya mindössze 13 százalék. 2018-ban 8 munkahelyi bölcsőde volt az országban (közülük 6 önkormányzati).⁶⁶

3.1.2. Strukturális problémák és kihívások

Az utóbbi években a bölcsődei férőhelyek bővítése terén történtek előrelépések, de összességében még mindig jelentősek a hiányok. Az Európa Tanács 2002-es, a gyermekek napközbeni ellátásához kapcsolódó irányelvei és célkitűzései szerint (tagállami szinten) az ellátások fejlesztésével, kiterjesztésével elő kell segíteni a nők munkaerőpiaci részvételét; 2010-re el kell(ett) érni, hogy a 3-5 éves (iskoláskor előtti) gyerekek legalább 90 százaléka, a 0-2 évesek 33 százaléka részesüljön napközbeni ellátásban.⁶⁷ Az előbbi korcsoportban összességében jól állunk, a 2019/2020-as tanévben a háromévesek 83 százaléka, a 4-5 évesek 96-98 százaléka jár óvodába (legalábbis be van íratva).⁶⁸ Ugyanakkor 2010-ben a 0-2 éves gyerekek mindössze 13 százalék jutott napközbeni ellátáshoz. Az arány 2014-re 17 százalékra nőtt,⁶⁹ de a helyzet azóta nem nagyon változott (2019-ben szintén 17 százalék, miközben az EU 28 átlaga 2018-ban 35 százalék volt).⁷⁰ 2018-ban a korcsoport (a 0-2 évesek) 25 százaléka, mintegy 70 000 gyerek saját lakóhelyén nem

64 KSH 2018a

65 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet, 6/2016. (III.24.) EMMI rendelet

66 KSH 2019a

67 Presidency Conclusions Barcelona Council, 20 March 2002. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_02_930

68 KSH Oktatási adatok, 2019/2020. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920/index.html>

69 KSH 2018a., Országgyűlés Hivatala 2019

70 Eurostat <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00185&plugin=1>

jutott ellátáshoz.⁷¹ Arányuk, számuk 2019-re valamelyest csökkent (22 százalék, 63 000 gyerek).⁷² Megjegyzendő, hogy 90 000 szülő közvetlenül a bölcsődei ellátás hiánya miatt nem tud munkát vállalni.⁷³

A bölcsőde alapvetően drága intézmény, amely elsősorban a középosztálybeli (jellemzően városi, stabil munkával, megfelelő jövedelemmel rendelkező) családokat célozza (a szülők, az anyák munkába állásának segítése érdekében). **A hátrányos helyzetű (munkanélküli, vidéki, szegénységben élő) családok jórészt kiszorulnak az ellátásból.** Nem véletlen, hogy **a bölcsődés gyerekek kevesebb, mint 3 százaléka hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű** (2018, 2019).^{74 75}

A bölcsődei férőhelyek és a beíratott gyerekek területi megoszlása egyenlőtlen. 2019-ben 30 százalékuk a fővárosra, 12 százalékuk Pest megyére jutott. A férőhelyek és a beíratott gyerekek 13 százaléka az Észak-Alföldi régióban (ahol a népesség száma 1,46 millió fő), 8 százaléka az Észak-Magyarországi régióban (1,3 milliós népesség) található (6. táblázat). Az összehasonlítás korlátozott, mivel a 0-2 éves gyerekek számáról csak 2018-as adataink vannak, de a regionális egyenlőtlenségek így is érzékelhetők: Közép-Magyarországon (Budapest és Pest megye) a korcsoport 21,2 százaléka jár bölcsődébe. Ez az arány az Észak-Alföldön 13 százalék, Észak-Magyarországon kevesebb, mint 10 százalék. (Az országos átlag 16,2 százalék.) (6. táblázat). A két érintett régióban a gyerekek harmada (34%) férőhelyhiány miatt nem jár bölcsődébe (felvételüket emiatt utasították el).⁷⁶

---

71 KSH 2019a.

72 KSH 2019b.

73 Országgyűlés Hivatala 2019

74 KSH 2019a, KSH 2019b

75 A gyermekvédelmi törvény szerint hátrányos helyzetű gyerekek azok, akik rendszeres gyermekvédelmi kezdeményben részesülnek (vagyis alacsony jövedelmű családban élnek), és szüleik alacsony iskolai végzettségűek és/vagy tartós munkanélküliek, és/vagy rossz (szegregált) lakókörnyezetben, illetve nem megfelelő lakáskörülmények között élnek. Halmozottan hátrányos helyzetűek azok a rendszeres gyermekvédelmi kezdeményben részesülő gyerekek, akik esetében az előbbi három feltételből legalább kettő fennáll. (1997. évi XXXI. törvény 67/A. §). Ugyanez a jogszabályi definíció érvényes az óvodás és az iskolás gyerekekre.

76 Országgyűlés Hivatala 2019

6. táblázat: A működő bölcsődei férőhelyek, a beíratott gyerekek száma és megoszlása (2019), a 0-2 éves korcsoport száma (2018) és a közülük bölcsődébe járók aránya régiók szerint

Régió	Működő férőhelyek, 2019		Beíratott gyerekek, 2019		0-2 éves népesség száma, 2018*	Beíratott gyerekek aránya a 0-2 éves népességben, %
	száma, db.	megoszlása, %	száma, db.	megoszlása, %		
Budapest	13 760	28,3	12 447	27,1	85492	21,2
Pest megye	5 977	12,3	5 657	12,3		
Közép-Dunántúl	4 707	9,7	4 572	9,7	30228	15,1
Nyugat-Dunántúl	4 458	9,2	4 254	9,3	26035	16,3
Dél-Dunántúl	3 177	6,5	3 033	6,6	24141	12,6
Észak-Magyarország	3 809	7,8	3 492	7,6	36440	9,6
Észak-Alföld	6 339	13,0	6 062	13,2	46681	13,0
Dél-Alföld	6 475	13,3	6 372	13,9	34605	18,4
Összesen	48 702	100,0	45 889	100,0	283622	16,2

Forrás: KSH Stadat 6.2.4.1.2. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg018.html

*Forrás: TEIR adatbázis https://www.teir.hu/rqdist/main?rq_app=tdm_nd&rq_proc=main

3.2. Óvoda és általános iskola

3.2.1. Általános jellemzők

Óvoda

Az óvodai ellátás közel kétszáz évvel ezelőtt jött létre Magyarországon. Az első óvodát Brunszvik Teréz alapította Budapesten, 1828-ban; ez nem csak hazánk, de Közép-Európa első ilyen intézménye volt. (A második és a harmadik óvoda szintén a fővárosban kezdett működni.) Az akkori pedagógiai program általános iskolai ismereteket és követelményeket tartalmazott, a gyerekek sokat tanultak magyarul és németül, de kirándultak és kézműveskedtek is. Brunszvik Teréz fontosnak tartotta a hátrányos helyzetű, „rászoruló, ártatlan” gyerekek gondozását.⁷⁷ Munkájának köszönhetően széleskörű óvodai mozgalom alakult ki, amelyet elkötelezett polgárok támogattak annak érdekében, hogy egyre több óvoda létesüljön az országban.⁷⁸

Magyarországon **az óvodai ellátás része a koragyerekkori oktatásnak-nevelésnek és gondozásnak (ECEC), ugyanakkor a köznevelési-közoktatási rendszer első szintjét is jelenti.** A köznevelési törvényben (2011) szabályozott óvodai rendszer teljes körű napközbeni ellátást, gondoskodást nyújt a 3-6 év közötti gyerekek részére, akiket fokozatosan felkészít az iskolára. 2015-től a hároméves gyerekeket kötelező beírni az óvodába; 2015-ig ezt ötéves korban kellett megtenni.⁷⁹

A 2019/2020-as tanévben 4609 óvoda működött az országban, összesen 386 000 férőhellyel és 330 500 beíratott gyerekekkel (alig 1 százalékuk részesült gyógypedagógiai nevelésben).⁸⁰ Ahogy az 5. ábra jelzi, a 2018-as adatok szerint a négy- és ötévesek 95-96 százaléka, a háromévesek 86 százaléka, a hatévesek 63 százaléka óvodás (az utóbbi két korban a kötelező óvodáztatás előrébb hozása óta jelentősen változtak az arányok) (5. ábra).

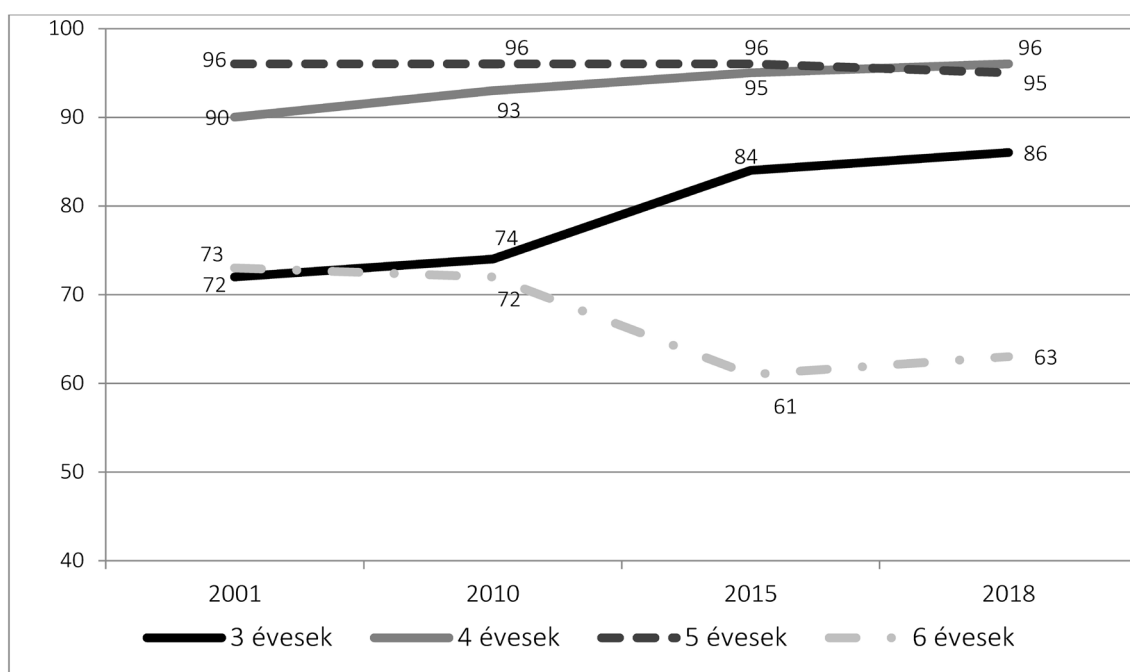
77 Molnár et al. 2015.

78 Komjáthy 2012.

79 A jogszabály szerint a gyerekek annak az évnek a szeptemberében (szept. 1-től) kezdik meg kötelezően az óvodát (legalább napi 4 órában), amelyben augusztus 31-ig betöltik a hatéves kort. (2011. CXCV. törvény 8. §.)

80 KSH Stadat 2.6.4. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi001.html

5. ábra: Az óvodába járó gyerekek aránya korévenként, 2001, 2010, 2015, 2018, százalék

Forrás: KRTK KTI 2019, C1.1. indikátor

https://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2020/01/C1_1.xlsx

Érdeemes röviden kiemelni, hogy a minél korábban megkezdett és rendszeres óvodai részvétel motiválása helyett a jogszabály bünteti a hiányzást, a rendszertelen óvodába járást. Az óvodáztatási támogatás 2009 és 2015 között (feltételhez kötött készpénzellátásként) arra ösztönözte a hátrányos helyzetű családokat, hogy gyerekeiket minél hamarabb (3 éves kortól) óvodába írassák és rendszeresen járassák is. **2015-től a családi pótlék (óvodások esetében nevelési ellátás) rendszertelen óvodába járás miatt (ismét) megvonható.**

A szülők az óvodában nem fizetnek gondozási díjat. Az étkezési térítési díj alól pedig viszonylag sokan mentesülnek. (A feltételek ugyanazok, mint a bölcsőde esetében; rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, három vagy több gyerek, fogyatékkal élő, tartós beteg gyerek; a minimálbér 130 százalékát meg nem haladó egy főre jutó jövedelem). Részletes adataink nincsenek, de az tudható, hogy az ingyenes étkezés 2016-os kiterjesztésével a bölcsődés és az óvodás gyerekek összesen mintegy 90 százaléka ingyenes intézményi étkezésben részesül.⁸¹ Ezzel együtt, az óvodák – szinte kivétel nélkül – rendszeres hozzájárulást kérnek (és várnak el) a szülőktől (csoportpénz, tisztasági csomag, programköltségek).

Az óvodapedagógusok (legalább) BA diplomával rendelkeznek, az óvodai dajkák felnőttképzési tanfolyamon szerzik meg a szükséges végzettséget. Az intézményeknek – fenntartótól függetlenül – igazodniuk kell a központi óvodai kerettantervhez, illetve az óvodai nevelés országos alapprogramjának elveihez, de az adott kereteken belül saját (helyi) nevelési programjukat valósíthatják meg. A 2019/2020-as tanévben az óvodák 81 százalékát települési önkormányzatok, 8 százalékát egyházak, egyházi szervezetek tartják fenn; tizedük (11%) egyéb fenntartásban működik (nemzetiségi önkormányzatok, nem-kormányzati szervezetek, tankerületi központok).⁸²

81 Infojegyzet 2015/60. 2015. november 16. https://www.parlament.hu/documents/10181/303867/2015_60_gyermeketkeztetes_mod/892f67b4-aa8f-4579-8ecf-7bcbd102c340

82 KSH Oktatási adatok 2019/2020. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920/index.html>

Általános iskola

A köznevelés-közoktatás következő szintje az általános iskola. Az első közoktatási (népoktatási) törvényt, amely Eötvös József nevéhez fűződik, 1868-ban fogadták el. Ez hozta létre a modern közoktatás (népoktatás) rendszerét Magyarországon, megerősítve az állami funkciókat, és kötelezővé téve a 6-15 év közötti gyerekek iskolába járását.

Jelenlegi rendszerünkben a gyerekek – főszabályként – hatévesen kezdik meg az általános iskola első osztályát. A köznevelési törvény (2011) szerint az általános iskola a nemzeti alaptanterv követelményei és kimenetei alapján nyújt alapszintű oktatást.⁸³ Az 2019/2020-as tanévben 3 600 általános iskola működik az országban, a tanulók száma 723 500 fő; 13 százalékuk (91 000 fő) első osztályos (vagyis hat-hétéves). (A második osztályosok számáról nincs külön adatunk.) (A tanévben az általános iskolások 2,2 százaléka vett részt gyógypedagógiai oktatásban).⁸⁴

Az általános iskolai közoktatás természetesen ingyenes, de a szülőknek számos járulékos költséget kell fedezniük (pl. csoportpénz, iskolai és iskolán kívüli programok, kiegészítő taneszközök költségei). A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő és a védelemben vett gyerekek iskolai étkezése térítésmentes. Azok, akik három vagy több gyereket, vagy fogyatékkal élő, tartós beteg gyereket nevelnek, az étkezési költségek 50 százalékát térítik. 2018-ban az általános iskolai tanulók ötöde (21%) részesült ingyenes étkezésben; arányuk 2010-ben ennél magasabb (29%) volt.⁸⁵

Az általános iskolai tanárok legalább BA szintű, szakirányú diplomával rendelkeznek. A Nemzeti alaptantervet, illetve az iskolák pedagógiai programját a köznevelési törvény (2011) rendelkezésein alapuló kormányrendelet határozza meg.⁸⁶ Az állami fenntartásba vett iskoláknak követniük kell az erősen centralizált követelményeket, a központilag előírt tankönyveket kell használniuk; összességében, alig van (nincs) mozgásterük saját pedagógiai programjuk megvalósítására. A 2019/2020-as tanévben az iskolák többsége (77%) az állami adminisztrációhoz tartozó tankerületi központok fenntartásában, illetve azok irányítása alatt működik. Az intézmények 15 százalékát egyházak, egyházi szervezetek, a maradék 8 százalékot egyéb szervezetek, intézmények (nemzetiségi önkormányzat, nem-kormányzati szervezet, felsőoktatási intézmény) tartják fenn.⁸⁷

3.2.2. Strukturális problémák és kihívások

A Roma Inclusion Index (2015) korábbi adatai szerint a roma és a nem roma gyerekek óvodáztatási aránya között nincs jelentős különbség.⁸⁸ Előbbiek lemaradása később, az általános iskola felsőbb osztályaiban, majd különösen a középiskolában válik meghatározóvá, többnyire visszafordíthatatlanná. A hozzáférés terén tehát nincsenek súlyos problémák, az intézmények színvonala, tárgyi és szakmai feltételei azonban igen különbözőek. Ráadásul egyre inkább elterjedt és aggasztó jelenség az óvodai szelekciós gyakorlat, amely a roma gyerekek szelektálását, szegregációját erősíti.⁸⁹ Továbbá, a szegregált vagy

83 2011. évi CXC. törvény 10.§.

84 KSH Stadat 2.6.5. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi002a.html

85 KRTH KTI 2019: 28-30

86 110/2012. (VI.4.) Kormányrendelet

87 KSH Oktatási adatok 2019/2020.

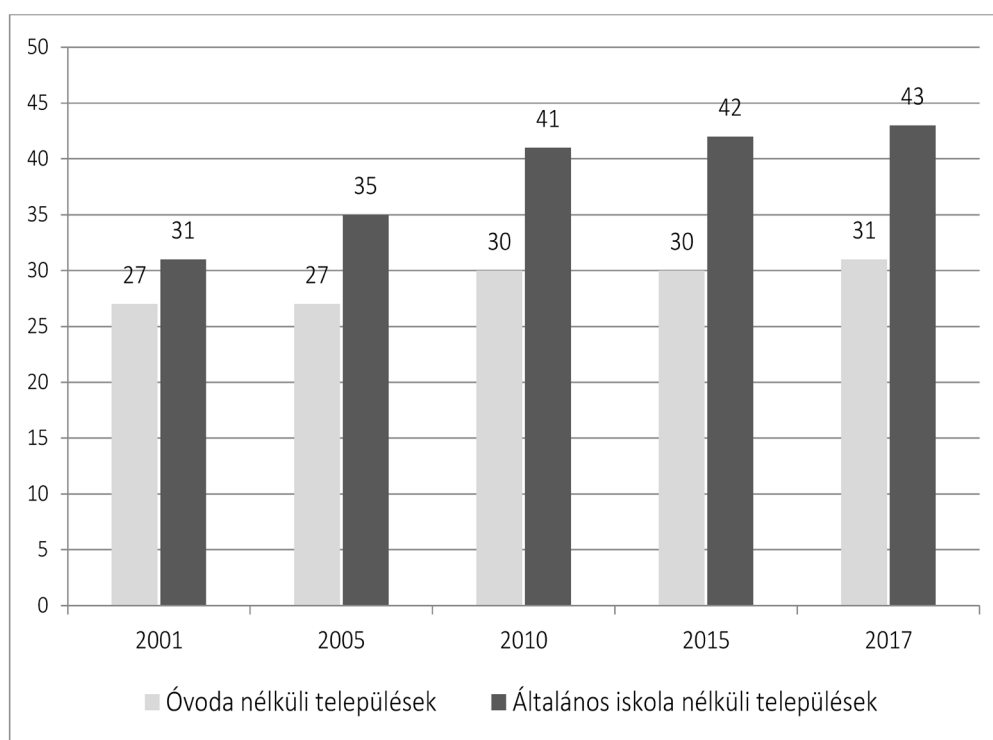
88 Bojadjeva et al. 2015

89 Zolnay 2018: 229.

nagyobb számban roma gyerekeket ellátó óvodák nem rendelkeznek olyan szakmai támogatással, amely segítené őket abban, hogy a korai képességgondozásból kimaradt vagy a fejlődésükben akadályozott gyerekek a hátrányaikat behozhassák.

2017-ben az óvodáskorú gyerekek 2 százaléka élt óvoda nélküli településen; az általános iskola nélküli településen élő, iskoláskorú gyerekek aránya 5 százalék. A két érintett régió (Észak-Magyarország és Észak-Alföld) hat megyéjében ehhez hasonlóak, illetve valamivel magasabbak az arányok (az óvodanélküli településen élő gyerekek aránya 0-4 százalék, az iskola nélküli településen élők 0-12 százalék között alakul).⁹⁰ Az óvoda és az iskola nélküli települések aránya azonban jóval magasabb, mint az ilyen településeken élő gyerekeké. **2017-ben az ország településeinek harmadában (31%) óvoda, 43 százalékában nem általános iskola nem működött.** . Az arányok 2001 és 2017 között – különösen az iskolák esetében – romlottak (6. ábra). A két érintett régió megyéiben az országos átlagoknál jellemzően nem rosszabbak az arányok.⁹¹ Ezzel együtt, a hátrányos helyzetű, leszakadó térségekben számos olyan kistelepülés található, ahol nincs óvoda és/vagy iskola. Havas Gábor (2008) korábbi becslése szerint az úgynevezett gettótelepülések mintegy felében nem működött óvoda⁹², és a helyzet azóta tovább romlott. (A többségében vagy egészében romák és/vagy mélyszegénységben élők által lakott gettótelepülések jelentős része az Észak-Magyarországi régióban található.)

6. ábra: Az óvoda és az általános iskola nélküli települések aránya, 2001-2017, százalék

Forrás: KRTK KTI 2019, C1.3. indikátor

https://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2020/01/C1_3.xlsx

2020-ban (januári adatok szerint) az óvodás gyerekek 12 százaléka hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű. Ez összességében 39 500gyereket jelent, akinek harma-

⁹⁰ KRTK KTI 2019, C1.4. indikátor https://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2020/01/C1_4.xlsx

⁹¹ KRTK KTI 2019, C1.3. indikátor https://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2020/01/C1_3.xlsx

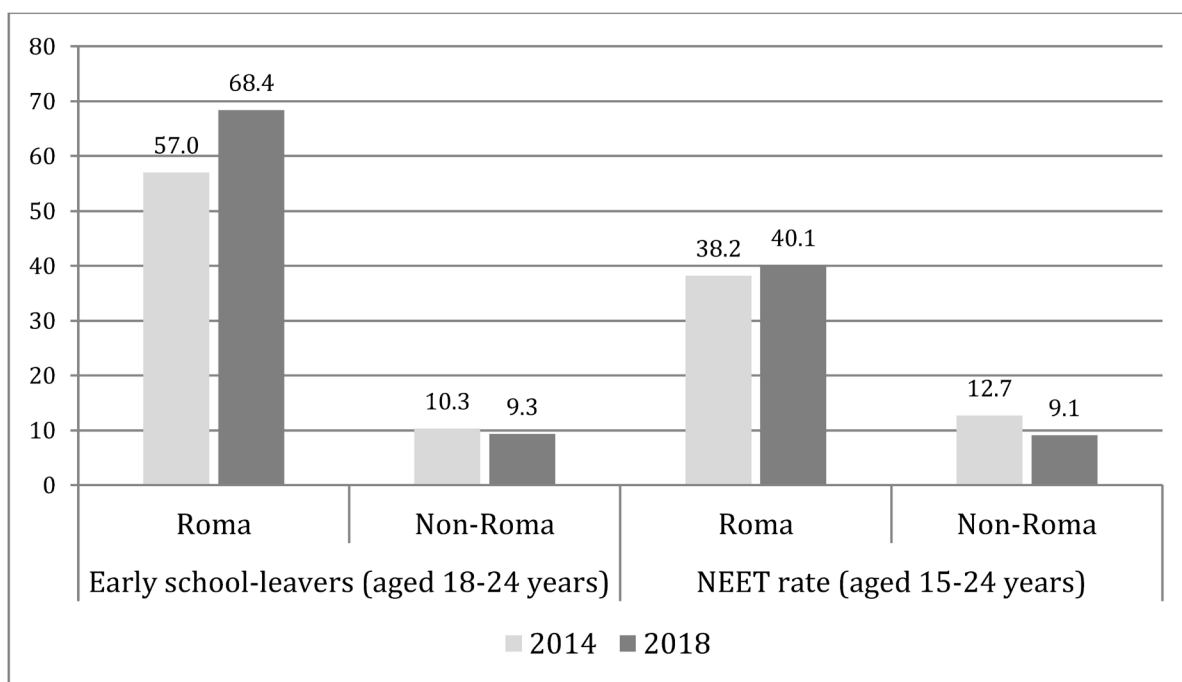
⁹² Havas 2008: 126.

da (32%) az Észak-Magyarországi régióban, 34 százaléka az Észak-Alföldi régióban él.⁹³ Vagyis a **hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű óvodás gyerekek mintegy kétharmada a két érintett régióban él.**

Az iskolai szegregáció évtizedek óta súlyos problémája a magyar közoktatásnak. A jelenség mind a roma, mind a nem roma, hátrányos helyzetű gyerekeket érinti, de az etnikai dimenzió meghatározó. Kertesi Gábor (2018) szerint a „roma iskolák” száma (ahol a roma tanulók aránya több mint 50 százalék) 2007 és 2016 között 247-ről 359-re nőtt. Ezzel párhuzamosan az ilyen iskolába járó roma tanulók aránya 35 százalékról 46 százalékra emelkedett. Az ország keleti részén, ahol a két érintett régió is található, arányuk 57 százalék.⁹⁴

A hátrányos helyzet, a (jó minőségű) koragyerekkori szolgáltatások hiánya és a szelekciós gyakorlatok közötti erős összefüggések következtében a cigány gyerekek jelentős része idő előtt kiesik az oktatási rendszerből. Arányuk az általános iskolában 14 százalék, a szakiskolákban, szakmunkásképzőkben 26 százalék, miközben a gimnáziumi tanulók mindössze 3 százaléka roma.⁹⁵ A cigány gyerekek, fiatalok továbbtanulási, diplomaszerezési esélyei tehát minimálisak. **A korai életévükben történő beavatkozások hiányaival (is) összefüggésben, a roma és a nem roma fiatalok iskolai teljesítménye és egyéb kimenetei közötti különbségek nagyon nagyok.** 2014 és 2018 között a roma fiatalok (18-24 évesek) körében a korai iskolaelhagyók aránya 57 százalékról 68 százalékra nőtt. A nem roma fiatalokat tekintve az arány valamelyest csökkent, és 2018-ban mindössze 9 százalék. A cigány fiatalok 40 százaléka nem dolgozik (nem foglalkoztatott), nem tanul, nem vesz részt képzésben, oktatásban; ez az arány (a NEET ráta) a nem cigányok körében 9 százalék (7. ábra).

7. tábla: Korai iskolaelhagyók aránya és NEET ráta a roma és a nem roma fiatal népesség körében, 2014, 2018, százalék

Forrás: KSH 2018b: 8, Bakó–Lakatos 2019: 24.

93 Forrás: KSH Stadat 2.6.4. alapján http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi001.html
Oktatási Hivatal adatai alapján https://www.oktatas.hu/koznevelo/kozerdekuadatok/!Kozerdeku_adatok/oh.php?id=letoltes&tema=kozerdeku&f=hh_hhh_megyei_kimutatas_2020_02_07.xls

94 Kertesi 2018.

95 KRTK KTI 2019, A2.8.1. Indikátor https://www.mtakti.hu/wp-content/uploads/2020/01/A2_8.xlsx

3.3. Egy fontos „kiegészítő” ellátás: a védőnői szolgálat

Definíció szerint a **védőnői szolgálat nem része az ECEC-nek, ugyanakkor a védőnőknek kiemelkedő szerepük van a korai életévekben.** A magyarországi védőnői szolgálat több mint százéves múltra tekint vissza. Az Országos Stefánia Szövetség 1915-ben azzal a céllal jött létre, hogy csökkentse a csecsemőhalandóságot és növelje a születések számát, segítse a várandós nőket és a gyerekes családokat, biztosítsa az egészséges fejlődéshez szükséges környezetet. A Magyar Védőnők Egyesülete a rendszerváltás után, 1991-ben jött létre.⁹⁶ A főiskolai szintű (hároméves) védőnői képzést pedig már jóval korábban, 1975-ben megalapították.

A védőnői szolgálat az egészségügyi alapellátás része. A védőnők feladata a várandós nők, az újszülöttek, a csecsemők, a 14 éven aluli gyerekek egészségügyi gondozása. A védőnők szorosan együttműködnek a házi gyermekorvosokkal és más szakemberekkel, szolgáltatásokkal; feladatuk a családtervezési tanácsadás, az anyaságra, apaságra való felkészítés, a várandós nők célzott gondozása, támogatása. A kezdetektől nyomon követik a magzat, majd az újszülött, a csecsemő egészségügyi státuszát és fejlődését, gondoskodnak a szükséges oltásokról, a gyerekek közegészségügyi gondozásáról.⁹⁷ A védőnői szolgálat működését az egészségügyi alapellátásról szóló törvény⁹⁸ és – részleteiben – a 49/2004-es minisztériumi rendelet⁹⁹ szabályozza. A jogszabályok alapján a témánkhoz szorosan kapcsolódó legfontosabb védőnői feladatok a gyerekek fejlődésének nyomonkövetése születésüktől iskolás korukig, az intézményben (bölcsődében, óvodában, iskolában) végzett védőnői tevékenységek, együttműködés a szociális, a köznevelési-közoktatási, a család-és gyermekjóléti területtel, illetve a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaival. A védőnők főiskolai végzettséggel, (legalább BA) diplomával rendelkeznek.

A magyarországi rendszerben különbséget kell tenni a **területi védőnők** és az **iskolai védőnők** tevékenysége között. A területi védőnők az ország egészét lefedő védőnői körzeteket látják el, és elvileg a körzet bölcsődéiben és óvodáiban is dolgoznak. (Ugyanakkor a gyakorlat azt mutatja, hogy a védőnői ellátás többnyire megszűnik akkor, amikor a gyerek intézménybe, bölcsődébe, óvodába kerül. A kötelező státuszvizsgálatokat sem mindig tudják elvégezni, mivel erre az intézményekben nincs lehetőség.) Az iskolai védőnők a 6-18 év közötti diákokat (valamint a 18 éven felüli, de még középiskolás, nappali tagozatos tanulókat) látják el (az általános- és középiskolában). Ők felelősek az iskolában végzett egészségügyi gondozásért, a szűrővizsgálatokért és az oltásokért, továbbá a fokozott gondozást igénylő gyerekek nyilvántartásért és nyomon követéséért.¹⁰⁰

2018-ban 4784 betöltött védőnői álláshely volt az országban; számuk közel húsz év alatt (2000 és 2018 között) nem változott jelentősen, de némi csökkenés tapasztalható (2000-ben 4809 volt a betöltött álláshelyek száma).¹⁰¹ Részletes adataink nincsenek, ugyanakkor az tudható, hogy több száz védőnői álláshely betöltetlen, különösen a hátrányos helyzetű kistérségeken. A védőnői szolgálatokat jellemzően egészségügyi szolgáltatók működtetik, amelyeket az állam, a települési önkormányzatok vagy más adminisztratív szervek tartanak fenn.

96 Magyar Védőnők Egyesülete <https://mave.hu/index.php>
<https://mave.hu/uploads/file/100%20eves%20vedonoi%20szolgalat.pdf>

97 The EU Single Market. Regulated professional database.
https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regprof/index.cfm?action=regprof&id_regprof=33217

98 2015. évi CXXIII. törvény az egészségügyi alapellátásról

99 49/2004. (V. 21.) ESzCsM rendelet a területi védőnői ellátásról

100 Infojegyzet, 2018/30. 2018. november 23. https://www.parlament.hu/documents/10181/1479843/Infojegyzet_2018_30_magyar_vedonoi_szolgalat.pdf/7628f2c9-0c61-90f3-902c-0f9a5d8aa6c7

101 TEIR adatbázis https://www.teir.hu/rqdist/main?rq_app=tmd_nd&rq_proc=main

4. Az érintett régiók és a célcsoport jellemzői

4.1. Az Észak-Magyarországi régió és az Észak-Alföldi régió

Magyarország nyolc régiója (NUTS2 szint) közül négy minősül hátrányos helyzetűnek (Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld, Dél-Dunántúl) (8. ábra). A régiók lehatárolása a 2007-ben és 2014-ben – több társadalmi, gazdasági, infrastrukturális mutató alapján – kialakított leghátrányosabb helyzetű kistérségek, illetve járások száma alapján történik. A 33 leghátrányosabb kistérség (2007), illetve 34 járás (2014) mintegy fele Borsod-Abaúj-Zemplén (Észak-Magyarországi régió) és Szabolcs-Szatmár-Bereg (Észak-Alföldi régió) megyében található.¹⁰²A KSH adatai szerint Magyarország népességének közel fele, 4,7 millió ember él a négy hátrányos helyzetű régióban. Az Észak-Magyarországi régió népessége 1,126 millió fő, amely az ország népességének 12 százalékát jelenti. Az Észak-Alföldi régióban 1,46 millió ember él, ez a teljes népesség 15 százaléka. A két érintett régiónak közös határai vannak Szlovákiával, Ukrajnával és Romániával.

8. ábra: Magyarország régiói (NUTS2), 2019. január 1.

Forrás: KSH, https://www.ksh.hu/teruletiatlasz_regiok

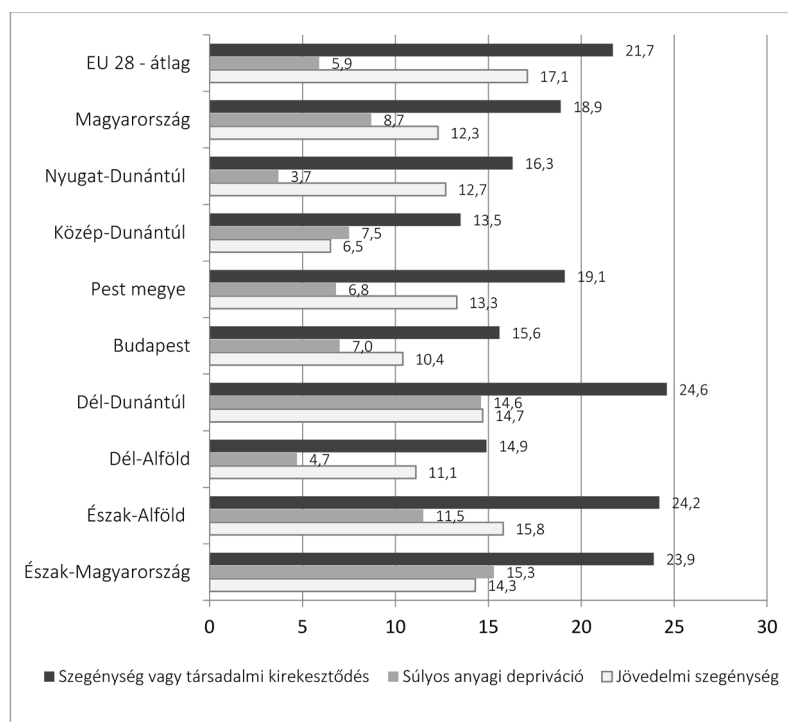
Magyarország hátrányos helyzetű régiói az Európai Unió legszegényebb húsz régiója közé tartoznak. Egy főre jutó GDP-jük kevesebb, mint az EU-átlag fele. A két érintett régió (Észak-Magyarország, Észak-Alföld) hátrányos helyzetét számos további mutató jelzi. Az EU

102 Zsom 2015: 276-277.

272 régiója közül (NUTS2) az Észak-Magyarországi régióban a legmagasabb a krónikus betegségek okozta halálozási ráta; az Észak-Alföldi régió az ötödik legrosszabb helyen áll.¹⁰³

Az EU 2020 Stratégia keretében több indikátorral követik nyomon a tagállamok és az Európai Unió előrehaladását. Ilyen mutatók a relatív jövedelmi szegénység (*at-risk-of-poverty rate*), a (súlyos) anyagi depriváció (*severe material deprivation*), a szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők aránya (*at-risk of poverty or social exclusion*). (Utóbbi az EU 2020 Stratégia egyik kiemelt indikátora).¹⁰⁴ Az Eurostat adatai szerint a jövedelmi szegénység aránya az Észak-Alföldi régióban a legmagasabb (15,8%), utána következik a dél-dunántúli (14,7%), majd az Észak-Magyarországi régió (14,3%). Az országos átlag 12,3 százalék (2019), az EU 28 átlaga 17,1 százalék (2018). A súlyos anyagi deprivációban élők aránya az Észak-Magyarországi régióban a legmagasabb (15,3%), az Észak-Alföldi régióban a harmadik legmagasabb (11,5%); ismét közöttük található a Dél-Dunántúli régió. A szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők aránya ez utóbbi térségben a legmagasabb (24,6%), azt követi szorosan az Észak-Alföldi régió (24,2%), majd az Észak-Magyarországi régió (23,9%). Az országos átlag 18,9 százalék (2019); az EU 28 átlaga 21,7 százalék volt 2018-ban (9. ábra).

9. ábra: Jövedelmi szegénység, súlyos anyagi depriváció, szegénység vagy társadalmi kirekesztődés NUTS2- régiók szerint, országos átlag (2019) és az EU28 átlaga (2018), százalék

Forrás: Eurostat Population and social conditions. Living Conditions and welfare. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

103 European Union 2018.

104 A részletes definíciókat lásd: KSH <https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz22.html>

4.2. A célcsoport

Ahogy korábban írtuk, értelmezésünk szerint az ECD és az ECEC célcsoportjába a 0-8 éves gyerekek tartoznak, így rájuk, közülük is főként a hátrányos helyzetű, marginalizált gyerekekre fókuszálunk. Viszonylag kevés olyan adat érhető el, amely részletesen vizsgálja ennek a csoportnak a helyzetét, és mindig nehézkes aktuális adatokat találni a roma népességről, különösen a roma gyerekekről. A KSH évek óta gyűjt adatokat etnikai származás szerint (önbevallás alapján), ugyanakkor csak keveset publikál ezek közül. Mindenesetre megpróbáltuk összegyűjteni azokat az elérhető demográfiai, társadalmi, szocio-ökonómiai adatokat, amelyekkel leírhatók a célcsoport főbb jellemzői.

A KSH adatai szerint 1,7 millió 0-17 éves gyerek él Magyarországon (2020). Mintegy felük, közel 830 ezer gyerek tartozik a 0-8 év közötti korcsoportba.¹⁰⁵ Számuk az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi régióban összesen több mint 226 ezer fő; ez a teljes korcsoport 27 százaléka. 2018-ban 102 ezer hátrányos helyzetű és 107 ezer halmozottan hátrányos helyzetű gyerek élt az országban, előbbieket 55 százaléka, utóbbiakat 72 százaléka a két érintett régióban (7. táblázat).

7. táblázat: A 0-8 éves gyerekek száma korévenként, a hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek száma, Észak-Magyarországi régió, Észak-Alföldi régió, Magyarország, fő

Korév	Régió, 2019*		
	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Magyarország, 2020**
Egy éves kor alatt	11 739	14 840	92 521
1 éves	11 582	14 905	92 924
2 éves	11 507	15 288	94 481
3 éves	10 921	14 395	95 655
4 éves	11 151	14 555	92 656
5 éves	10 452	13 776	93 909
6 éves	10 512	13 606	90 576
7 éves	10 228	13 157	91 821
8 éves	10 450	13 333	88 971
Összesen	98 542	127 855	833 514
Szocio-ökonómiai háttér, 2018***			
Hátrányos helyzetű gyerekek	24 804	31 918	102 858
Halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek	37 148	40 380	107 069

Források: * Eurostat. Population and social conditions. Demography and migration. Population. Regional data. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

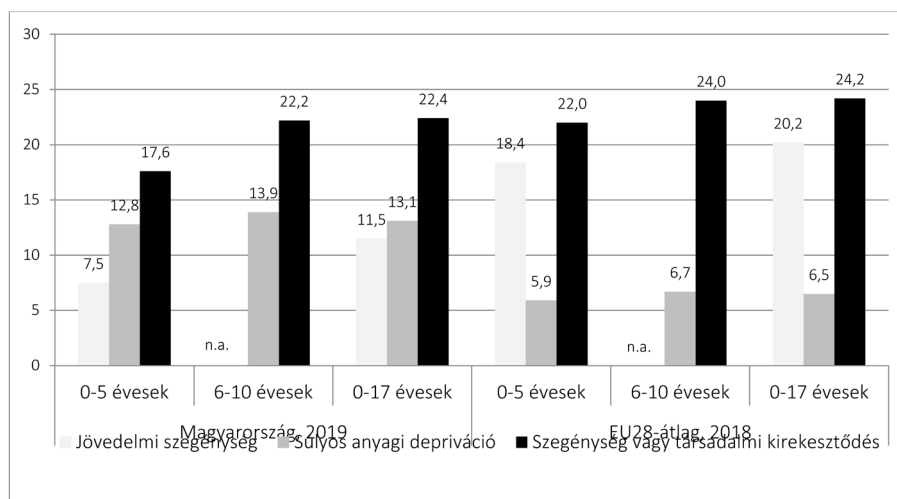
**KSH Stadat 1.3. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd009.html

***KSH Stadat 6.2.4.3. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg016.html

¹⁰⁵ KSH Stadat 1.3. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd009.html

Magyarországon a 0-17 éves gyerekek 11,5 százaléka él jövedelmi szegénységben (2019); az EU 28 átlaga ennél jóval magasabb (20,2 százalék volt 2018-ban). A súlyos anyagi depriváció a gyerekek 13,1 százalékát, a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés közel negyedüket (22,4%) érinti (az EU 28 átlaga 6,5, illetve 24,2 százalék volt 2018-ban (10. ábra). **A 0-5 éves és a 6-10 éves gyerekek 12-14 százaléka él súlyos anyagi deprivációban**, amely azt jelenti, hogy az élet több területén nélkülöznek. **A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés által érintettek aránya az 0-5 évesek körében 17,6 százalék, a 6-10 éves korcsoportban 22,2 százalék.** (10. ábra). Ők vagy szegények és/vagy súlyosan depriváltak és/vagy nagyon alacsony munkaintenzitású (vagyis gyenge munkaerőpiaci pozíciójú) háztartásban élnek. Korábbi adatfelvételekből tudjuk, hogy a két érintett, hátrányos helyzetű régióban található kistérségekben/járásokban a 0-17 éves gyerekek 50-70 százaléka élt jövedelmi szegénységben (2013-2014-ben); ezek az arányok akkor kétszer-háromszor magasabbak voltak az országos mutatónál.¹⁰⁶ Újabb adatfelvételek (2018, 2019) szerint két Nógrád megyei járásban (Szécsényi járás, Salgótarjáni járás) a gyerekek 38, illetve 44 százaléka él jövedelmi szegénységben¹⁰⁷ (az országos ráta 12 százalék volt 2018-ban¹⁰⁸).

10. ábra: Jövedelmi szegénység, súlyos anyagi depriváció, szegénység vagy társadalmi kirekesztődés, 0-5 éves, 6-10 éves és 0-17 éves korcsoport, Magyarország (2019) és EU28 átlagok (2018), százalék

Forrás: Eurostat. Population and social conditions. Living Conditions and welfare.
<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

A roma gyerekek helyzetéről alig vannak elérhető adatok, a KSH csak a teljes népességre vonatkozó néhány statisztikát közöl etnikai bontásban. Ezek szerint **a roma népesség 38 százaléka, a nem romák mintegy tizede (11%)** él jövedelmi szegénységben. Előbbiek 40, utóbbiak kevesebb, mint 8 százalékát érinti a súlyos anyagi depriváció. Összességében, **szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben él a cigányság közel kétharmada (63%), a nem romák 17 százaléka.**¹⁰⁹ Korábbi adatok szerint a cigány gyerekek (0-17 évesek) közel 70 százaléka jövedelmi szegénységben, 28 százaléka súlyos

106 Farkas 2015.

107 Farkas-Szécsi 2019.

108 KSH Stadat 2.2.2.1. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zaa007.html

109 KSH Stadat 2.2.2.1. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zaa007.html

jövedelmi szegénységben, 73 százaléka súlyos anyagi deprivációban élt hat-hét évvel ezelőtt (2013, 2014). A roma és a nem roma gyerekek közötti különbségek itt is szembetűnőek (8. táblázat).

8. táblázat: Jövedelmi szegénység (medián jövedelem 60%-a és 40%-a), súlyos anyagi depriváció a roma, a nem roma gyerekek és az összes gyerek (0-17 éves) körében, 2013, százalék

Gyerekek	Relatív jövedelmi szegénység		Súlyos anyagi depriváció
	szegénységi küszöb		
	a medián jövedelem 40%-a	a medián jövedelem 60%-a	
Roma gyerekek	68,1	28,3	73,1
Nem roma gyerekek	20,1	5,6	28,2
Összesen (0-17 évesek)	24,6	7,7	32,3

Forrás: Farkas (2015) (KSH 2014-es adatai alapján)

Ismert, hogy a **rossz, szegényes lakáskörülmények** és a **lakásdepriváció** szorosan összefüggnek a társadalmi kirekesztődés különböző dimenzióival. Többek között a közművek, a fürdőszoba, a vécé, a megfelelő tér és a privát szféra hiánya közvetlenül hat a gyerekek fejlődésére és teljesítményére. 2019-es adatok szerint Magyarországon **a 0-17 éves gyerekek 17,3 százaléka élt súlyos lakásdeprivációban**, vagyis olyan túlszűfolt lakásban, amelyben beázik a tető és/vagy nincs fürdő/zuhanyzó, vízöblítéses vécé és/vagy a lakás túl sötét.¹¹⁰ A súlyos lakásdeprivációban élők aránya 13,6 százalék a 0-5 éves és 18,9 százalék a 6-11 éves korcsoportban. **A jövedelmi szegénységben élő (0-17 év közötti) gyerekek közel harmadát (30%) érinti a súlyos lakásdepriváció.**¹¹¹

A cigány népesség jelentős része szegregátumokban, vidéki, városi szegény-és cigánytelepeken él. Ezek meghatározó jellemzője a súlyos lakásdepriváció, a szélsőségesen rossz lakáskörülmények, a többdimenziós társadalmi kirekesztettség. Egy korábbi vizsgálat szerint mintegy 300 ezren (nem csak, de jórészt romák) élnek elkülönült szegény-és cigánytelepeken. A lakóhelyi szegregáció az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi régióban a legkiterjedtebb: településeik 30-50 százaléka, lakónépességük 6-7 százaléka érintett.¹¹²

110 Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Severe_housing_deprivation_rate

111 Eurostat Population and social conditions. Living Conditions and welfare. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

112 Domokos-Herczeg 2010.

5. Beavatkozások, intézmények, szolgáltatások és „jó gyakorlatok” (összefoglalás)

5.1. Közintézmények-és ellátások, központi programok

5.1.1. Intézményes szolgáltatások

A Biztos Kezdet gyerekházak a hátrányos helyzetű, marginalizált, köztük a roma gyerekeket és szüleiket igyekeznek elérni. Ahogy korábban szó volt róla, a szolgáltatást EU-s és Norvég Alap források alapozták meg, majd 2013-ban részévé vált a gyermekjóléti alapellátásoknak („gyermekek esélynövelő szolgáltatásaként”).¹¹³ Ez fontos mérföldkő, de a költségvetési finanszírozás sok mindenre nem elég. A Biztos Kezdet gyerekházak egy része számos pénzügyi és szakmai nehézséggel küzd, és összességében kevés gyereket és családot érnek el. Ezzel együtt **a 0-5 éves, elsősorban kistéleplülésen élő, hátrányos helyzetű gyerekek koragyerekkori képességfejlesztését, képességgondozását végző, szolgáltatás hiánypótló, és összességében „jó gyakorlatként” azonosítható.**

A bölcsőde a gyerekek napközbeni ellátásának elsődleges intézménye. Jelentős szerepe van a koragyerekkori oktatásban-nevelésben és gondozásban (ECEC), a korai szocializációban, valamint a szülők foglalkoztatási esélyeinek növelésében. Ugyanakkor **az ellátás, amely a 0-2 évesek mindössze 16 százalékát éri el, jórészt a városi középosztálynak szól.** A bölcsődék területi megoszlása igen egyenlőtlen; **a kistéleplülésen élő, marginalizált, cigány (és nem cigány) gyerekeket nem vagy alig éri el.**

Az óvodához való hozzáférés terén összességében nincsenek jelentős hiányok, az óvodáskorú gyerekek bent vannak az intézményben (a 3-6 évesek több mint 90 százaléka óvodába jár). A minőségbeli különbségek azonban számottevőek, és a rendszerben fellelhetők az óvodai szelekció mechanizmusai is. Az óvodának fontos szocializációs funkciói vannak, és segíti az iskolára való felkészítést. Ugyanakkor a korai életkorban (is) fontos integráció alig vagy egyáltalán nem valósul meg az intézményekben, ami pedig további hátrányokat jelent a koragyerekkori szocializációban és a kommunikáció fejlődésében. Összességében, **a rendszer számos elemében jól működik, de jelentősek a (korábban említett) strukturális problémák** (a minőségi különbségek, a regionális egyenlőtlenségek, a szelekciós-szegregációs mechanizmusok).

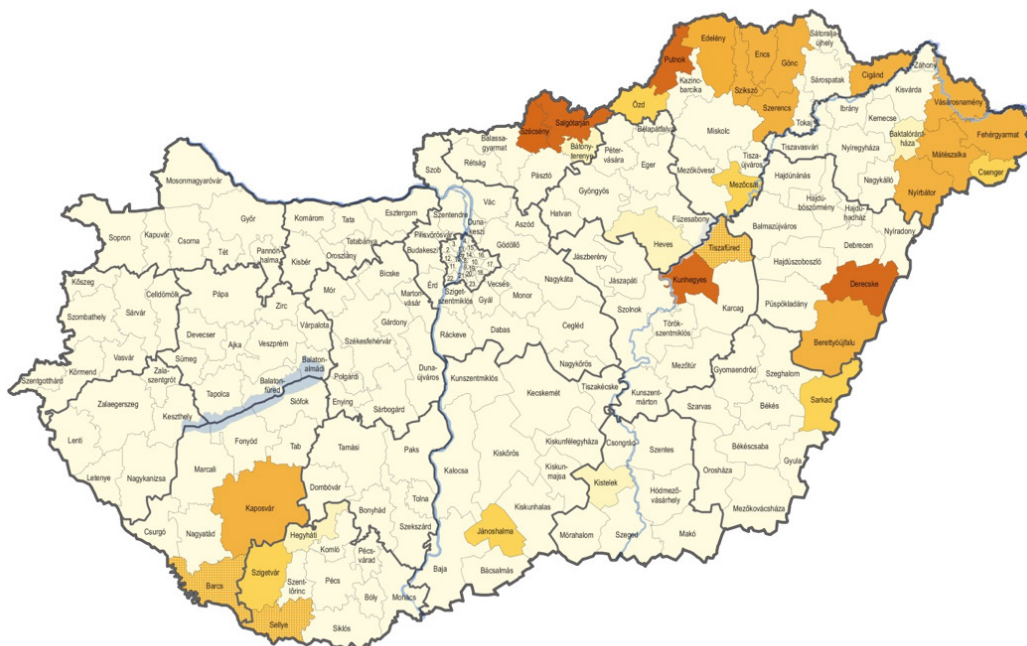
Az egészségügyi alapellátásként, illetve a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaként működő védőnői szolgálat megítélése vegyes. Egyfelől **„jól működő” gyakorlat, mivel kötelező, rendszeres, az ország összes települését lefedő, otthoni gondozást nyújt a legkorábbi életévekben.** Másfelől, **a védőnői szolgálat kapacitása nem elégséges,** sok a betöltetlen védőnői álláshely, kevés idő jut a gyerekek, a családok gondozására. Ezek a hiányok pedig szorosan összefüggnek a regionális egyenlőtlenségekkel, a leszakadó térségek problémáival. Gyakori tapasztalat, hogy a védőnők és a mélyszegénységben élő (különösen roma) családok között nem mindig megfelelő a kapcsolat (főleg a középosztálybeli normák és körülmények számonkérése és a „hatósági” fellépés miatt). A koragyerekkori fejlődésre nagy hatással van a terhességi időszak, illetve az anyák általános egészsége. A védőnői szolgálat terhes gondozási gyakorlata és problémái (a szakemberhiány, az infrastrukturális nehézségek, a rossz tradíciók) miatt a hátrányos helyzetű családok kevés figyelmet kapnak ezen a területen is.

113 1997. XXXI. törvény VI/A Fejezet

5.1.2. Gyerekszegénység elleni kistérségi-járási programok

A Gyerekszegénység Elleni Program (2006) alkalmazási kísérlete alapján az ország több hátrányos helyzetű kistérségében (később járásában) indultak hasonló programok (két nagyobb projektidőszakban, 2008 és 2013, illetve 2014 és 2020 között). A három, majd ötéves helyi projektek az EU és Magyarország társfinanszírozásával valósultak, valósulnak meg különböző operatív programok és konstrukciók keretében. A lokális beavatkozások célja a gyerekszegénység és kirekesztés csökkentése, a gyerekek esélyeinek növelése, amelynek érdekében számos szolgáltatást biztosítanak a családok, a gyerekek számára. A több mint 30 program többsége az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi régióban, azok határ-menti térségeiben működött, működik (11. ábra).

11. ábra: Kistérségi, járási gyerekszegénység elleni programok Magyarországon

Forrás: Husz 2016

A kistérségi (járási) projektek számos, az ECD-hez és az ECEC-hez kapcsolódó elemet tartalmaznak, és többek között ezek keretében (vagy ezekhez kapcsolódva) jöttek létre Biztos Kezdet gyerekházak az ország leszakadó, szolgáltatáshiányos térségeiben, településein. .. Egy 2016-os értékelés szerint az akkori 23 helyszínen (kistérségben/járásban) összesen 31 bölcsőde működött, amelyek a 0-2 éves gyerekek mindössze 6 százalékát látták el.¹¹⁴ A komplex (nem csak koragyerekkori) beavatkozásokra tehát nagy szükség van, de gyakorlati megvalósításuk számos problémát, dilemmát vet fel. . Összességében, a gyerekszegénység elleni programra épülő komplex megközelítés és a lokális programok struktúrája lehet „jó gyakorlat”, ugyanakkor az eredmények inkább kérdésesek. Ráadásul, mindig felmerül az, hogy hosszú távú központi beavatkozások, megfelelő társadalom-és szociálpolitikai keretek nélkül mi fog történni akkor, amikor a helyi projektek véget érnek.

114 Husz 2016: 46.

5.2. Korábbi és jelenlegi nem-kormányzati, civil kezdeményezések, programok

5.2.1. A Nyílt Társadalom Alapítványok (Open Society Foundation, OSF) koragyerekkori programja (Early Childhood Program)

Az OSF koragyerekkori programja (Early Childhood Program) a kisgyerekek jóllétét segíti elő; megközelítése jogi-alapú, és elkötelezett a társadalmi igazságosság iránt, hangsúlyozza a szülők és a közösségek megerősítését, a szakmai fejlesztést és a kormányzati felelősséget. A program egy korábbi sikeres kezdeményezésből (Step by Step program) alakult ki, amely az 1990-es években a közép-és kelet-európai országok tanárközpontú oktatási rendszereibe próbált meg bevezetni gyerek-központú és közösségi alapú szemléletet. (Azóta 25 országban igyekeznek javítani a koragyerekkori nevelést-tanítást.) A koragyerekkori program jelenlegi célja, hogy elősegítse a méltányos és befogadó koragyerekkori nevelés-oktatás megvalósulását.¹¹⁵

Az OSF koragyerekkori programja a világ számos pontján, többek között Közép- és Kelet-Európában is jelen van. Magyarországon legutóbb 2018-ban és 2019-ben hirdettek pályázatot civil szervezetek számára (az „Education Support Program and Early Childhood Program” és a “Grassroots and Parent Activism in Education” keretében). A 2019-es felhívás olyan szervezeteknek szólt, amelyek a hátrányos helyzetű vagy a sajátos nevelési igényű, iskoláskorú és fiatalabb gyerekek nevelési-oktatási nehézségeit, hátrányait igyekeznek csökkenteni.¹¹⁶ Idén (2020-ban) a felhívás a COVID19 járvány hatásaira és azok kezelésére fókuszált, de a fő célok és a célcsoport nem változtak. Olyan helyi tevékenységeket, gyakorlatokat támogatnak, amelyek elősegítik a méltányos nevelést-oktatást, illetve innovatív módszereket fejlesztenek, alkalmaznak a kisgyerekek és az iskolások nevelési-oktatási lehetőségeinek javítása, kiterjesztése érdekében.

5.2.2. A Roma Oktatási Alap (Roma Education Fund, REF) „Egy jó kezdet” programja („A Good Start” program).

A REF, partnerségben többek között az EU-val, az OSF-fel, a Világbankkal, az UNICEF-fel, 2010-ben hozta létre kétéves nemzetközi pilot-programját „A Good Start” („Egy jó kezdet”) néven. Ennek keretében Macedóniában, Magyarországon, Romániában és Szlovákiában indultak beavatkozások, mások mellett azzal a céllal, hogy javítsák a jó minőségű koragyerekkori szolgáltatásokhoz való hozzáférést, a roma gyerekek korai képességfejlesztését, képességgondozását; segítsék a korai egészségügyi ellátáshoz való hozzájutást és az iskolába való átmenetet. A programot megvalósító szervezetek 2012-ben csatlakoztak az Európai Bizottság felhívásához, amely szerint minden roma és szegény, kirekesztett gyermek számára biztosítani kell a minőségi ECEC szolgáltatásokat.¹¹⁷ Magyarországon a REF hat települést és mintegy 850 roma és nem roma gyermeket érintő pilot-programja az Észak-Alföldi régióban (többnyire a Mátészalkai kistérségben) valósult meg (a nyíregyházi főiskola és több civil szervezet közreműködésével, a REF pénzügyi-szakmai támogatásával).

115 Open Society Foundations Early Child Program. <https://www.opensocietyfoundations.org/who-we-are/programs/early-childhood-program>

116 Pályázati felhívás. Request for proposals. OSF 2019:1.

117 Roma Education Fund. A Good Start – The EU Roma Pilot. <http://devlf.com/ref/a-good-start-the-eu-roma-pilot/>

(Pl. Meséd projekt; a szülők és gyerekek írás-olvasás készségének javítása, koragyerekkori oktatás a hátrányos helyzetű anyák bevonásával).

5.2.3. Romani Early Years Network (REYN) – Magyarország

A REYN a koragyerekkori fejlesztés és gondozás terén dolgozó szakemberek nemzetközi hálózata.¹¹⁸ A hálózat célja, hogy megossza a roma gyerekekkel és családokkal végzett munka eredményeit, hatékony eszközeit, a „jó gyakorlatokat”; partnerséget alakítson ki a roma szülők és a szakemberek között, és segítse a területen dolgozók szakmai munkáját, fejlődését.¹¹⁹

A REYN keretében több európai országban működnek országos hálózatok, így Magyarországon is. A magyar hálózat szerint hazánkban a köznevelési-közoktatási rendszerben alig jelenik meg a korai képességfejlesztés, képességgondozás. Különösen igaz ez a hátrányos helyzetű térségekben, ahol nem is nagyon érhetőek el ezek a szolgáltatások. További probléma, hogy a szakembereknek nincs lehetőségük a szakmai fejlődésre. A magyarországi REYN hálózat ezt azzal igyekszik segíteni, hogy szakmai (tovább)képzéseket nyújt a cigány és/vagy hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozó szakemberek, munkatársak számára. A magyar hálózatnak több mint 500 egyéni (elsősorban óvodapedagógusok, védőnők) és 22 szervezeti (főként a szakterületen dolgozó civil szervezetek) tagja van¹²⁰, és 25 partnerszervezettel (pl. REF, Romaversitas Alapítvány, Magyar Védőnők Egyesülete) működtek, működnek együtt.¹²¹

5.2.4. Roma gyerekek korai képességgondozásához szükséges helyi kapacitások fejlesztése (Kárpátok Alapítvány – Magyarország)

A Kárpátok Alapítvány – Magyarország 2018-ban indította el programját azzal a céllal, hogy helyi szinten erősítse a kisgyerekek – különösen a roma gyerekek – koragyerekkori képességfejlesztését, képességgondozását. Programjuk célja, hogy helyi projektek támogatásával és a megvalósító civil szervezetek kapacitásfejlesztésével bővítsék, javítsák a roma gyerekeket célzó ECEC szolgáltatásokat (az ország észak-keleti térségeiben). Az öt speciális célkitűzésre és hat beavatkozási területre épülő projekt¹²² 13-14 helyi kezdeményezést támogat.

Az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi régióban megvalósuló helyi programok kisösszegű támogatásban és szakmai segítségben részesülnek. Közvetett kedvezményezettek (elsősorban) a marginalizált helyzetű roma gyerekek és fiatalok (összesen 300-400 fő), a szülők és más családtagok, a szakemberek (pl. tanárok, szociális munkások), a civil és egyéb releváns szereplők.¹²³ A program második szakasza 2019. májusban kezdődött, amelynek keretében a legtöbb szervezet folytatni tudta 2018-as pályázati projektjét. (Az Alapítvány 2019-ben rövid füzetben mutatta be a helyi megvalósítókat és projektjeiket.)¹²⁴

118 Romani Early Years Network <https://reyn.eu/>

119 <https://reyn.hu/ez-egy-minta-oldal/reyn-international>

120 REYN – Hungary https://reyn.eu/national_networks/hungary/

121 REYN – Hungary <https://reyn.hu/ez-egy-minta-oldal/partner-szervezetek/>

122 Kárpátok Alapítvány–Magyarország <http://www.karpatokalapitvany.hu/en/Building-Capacities-Childhood-Marginalized-Roma>

123 Kárpátok Alapítvány–Magyarország <http://www.karpatokalapitvany.hu/en/Building-Capacities-Childhood-Marginalized-Roma>

124 Kárpátok Alapítvány–Magyarország 2019. https://karpatokalapitvany.hu/sites/default/files/ECD_kiadv%C3%A1ny_final_201819_0.pdf

6. Összegzés

A tanulmány elsődleges célja az volt, hogy bemutassa az ECD-hez és az ECEC-hez kapcsolódó magyarországi intézmények, szolgáltatások, gyakorlatok főbb jellemzőit, a releváns megközelítéseket és értelmezéseket, a jogszabályi kereteket, a definíciókat, a hiányokat és a dilemmákat. Összességében, **Magyarországon viszonylag kiterjedt, komplex rendszerek működnek a korai képességfejlesztés, képességgondozás, illetve a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás terén.** Ezeket azonban **számos strukturális probléma** terheli, amelyek egy része összefügg a társadalmi-területi egyenlőtlenségekkel, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés és a szolgáltatások minőségének különbségeivel. **Az egyenlőtlen feltételek miatt a hátrányos helyzetű gyerekek, különösen a roma gyerekek jelentős része nem fér hozzá a (jó minőségű) szolgáltatásokhoz.**

Az UNICEF (és más nemzetközi szervezetek) megközelítése szerint az első nyolc év határozza meg a gyerekek egészséges kognitív, érzelmi és értelmi fejlődését; ez a döntő időszak alapozza meg a későbbi jóllétet. **A tanulmányban tehát a 0-8 éves korcsoportra, különösen a hátrányos helyzetű és/vagy a roma gyerekekre fókuszáltunk** (az Észak-Magyarországi és Észak-Alföldi régióban). **A cigány népesség, köztük a gyerekek helyzete minden szempontból sokkal rosszabb az átlagnál, a romák és a nem romák közötti különbségek rémisztően nagyok** (többek között a szegénység, a depriváció, a kirekesztés, a korai iskolaelhagyás terén). A hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű és/vagy roma gyerekek többsége a két érintett régió leszakadó térségeiben koncentrálódik. Jelentős részük szegénységben, nélkülözésben, kirekesztettségben él, és nem jut hozzá a szükséges (minőségi) intézményekhez és szolgáltatásokhoz.

Nem véletlen, hogy a bölcsődés gyerekek kevesebb, mint 3 százaléka hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű. Országosan a 0-2 évesek 16 százaléka jár bölcsődébe, köztük a romák aránya elhanyagolható. A Biztos Kezdet gyerekházak fontos szolgáltatásokat nyújtanak a hátrányos helyzetű, marginalizált roma és nem roma gyerekek számára, de országosan csak kevés gyereket érnek (0-2 éves korcsoportból 1800 főt). **A 0-3 éves cigány gyerekek minden bizonnyal csak töredéke jut hozzá (megfelelő) koragyerekkori ellátáshoz, képességfejlesztéshez, képességgondozáshoz.** A bölcsődék és a gyerekházak többek között ezért, valamint a „gyerekjóléti rendszer egyenlőtlen feltételei” miatt nem tudják teljesíteni a szakpolitika által elvárt integrációs célokat.¹²⁵

Az óvodához való hozzáférés terén összességében nincsenek jelentős hiányok, az óvodáskorú gyerekek bent vannak az intézményben. A minőségbeli különbségek azonban számottevőek, és a rendszerben fellelhetők az óvodai szelekció mechanizmusai is. Ezzel együtt, a roma gyerekek lemaradása később, az általános iskolában kezdődik, és egyre inkább mélyül. Az okok többek között a hátrányos szocio-ökonómiai háttérben és a koragyerekkori szolgáltatások hiányaiban keresendők. Az ECEC intézményei, szolgáltatásai elvben pedig felelősek azért, hogy az otthonról hozott hátrányok, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenjenek, a gyerekek életesélyei javuljanak. A gyakorlatban ezek a célok kevésbé teljesülnek. Ráadásul, a magyar köznevelés-közoktatás rendszere alapjaiban szelektív és diszfunkcionális, inkább az egyenlőtlenségeket és nem a mobilitási esélyeket növeli.

A nem-kormányzati, nem-állami szervezeteknek kiemelkedő szerepük van a koragyerekkori ellátások biztosításában, illetve a hátrányos helyzetű, marginalizált családok és gyerekek elérésében. Szolgáltatásaik, programjaik révén csökkentik a hátrányokat, és növelik a gyerekek lehetőségeit és esélyeit. A civil kezdeményezések azonban nem képesek pótolni vagy kompenzálni az állami intézményrendszer hiányait. Többek között azt, hogy

---

125 Keller 2018: 48.

hiányoznak a megfelelő társadalom-és szociálpolitikai keretek, hogy nem fektetünk be kellőképpen a gyerekekbe. Különösen azokba nem, akik kirekesztettségben, lehetőségek és erőforrások nélkül élnek. A hatékony és kiterjedt (sokakat elérő) koragyerekkori beavatkozások társadalmi és gazdasági hatásai pedig az egész társadalmat kedvezően érinthetik. Összességében, **a gyerekek esélyeit a jobb oktatásra és a sikeresebb életre a koragyerekkori hátrányok kiegyenlítésével alapozhatjuk meg.** Ez lehetne tehát az irány afelé, hogy egy gyereket sem hagyunk hátra.

Irodalom, források

- Bakó Tamás–Lakatos Judit (2019) A magyarországi munkapiac 2018-ban. In. Fazekas et al.
- (eds.) *Munkaerőpiaci tükör 2018*. Budapest: Közgazdasági-és Regionális Tudományi Kutatóközpont, pp. 15-31. https://www.mtakti.hu/wp-content/uploads/2019/12/mt_2018_hun_15-31.pdf
- Balás Gábor–Baranyai Zsolt–Herczeg Bálint–Jakab Gábor (2016) Biztos Kezdet program hatásvizsgálata. Értékelés és hatásvizsgálati zárójelentés (egyeztetett verzió). Budapest: HÉTFA Kutatóintézet. http://hetfa.hu/wp-content/uploads/hetfa_biztoskezdet_zarotanutmany0210.pdf
- Benasich, April Ann–Brooks-Gunn, Jeanne (1996) Maternal Attitudes and Knowledge of Child-Rearing: Associations with Family and Child Outcomes. *Child Development* Vol. 67, No. 3 (Jun., 1996), pp. 1186-1205. <https://www.jstor.org/stable/1131887?origin=crossref&seq=1>
- Bennett, John (2012) Roma Early Childhood Inclusion. The RECI Overview Report. Open Society Foundation, Roma Education Fund, UNICEF. <https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/a18cb239-e976-43f6-bdd4-7fa753ed7345/Roma-Early-Childhood-Inclusion-Report-20120813.pdf>
- Bojadjieva et al (2015) Roma Inclusion Index 2015. Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation (September 2015) <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/user/docs/Roma%20Inclusion%20Index%202015.pdf>
- KRTK KTI (2019) A közoktatás indikátorrendszere. (Szerk.: Varga Júlia), Budapest, 2019. december 30. (Indicator system of the Hungarian public education; Ed.: Varga, Júlia). https://www.mtakti.hu/wp-content/uploads/2020/01/A_kozoktatasi_indikatorrendszer_2019.pdf
- Center on the Developing Child. Harvard University (2007) The science of Early Childhood Development. In Brief <https://46y5eh11fhgw3ve3ytpwxt9r-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2007/03/InBrief-The-Science-of-Early-Childhood-Development2.pdf>
- Dendoba, Amina D. et al (2014) Stepping up Early Childhood Development. Investing in Young Children for High Returns. World Bank Group, Children's Investment Fund Foundation. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/868571468321240018/pdf/92988-REVISED-PUBLIC-WB-ECD-Mar2016-ENG-v2-web.pdf>
- Department of Education website (UK) <https://www.education-ni.gov.uk/articles/sure-start>
- Domokos Veronika–Herczeg Béla (2010) Terra Incognita. *Szociológiai Szemle*, 2010/3. pp. 82-99 http://www.szociologia.hu/dynamic/szocszemle_2010_3_all.pdf
- European Commission 2018 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:05aa1e50-5dc7-11e8-ab9c-01aa75ed71a1.0003.02/DOC_1&format=PDF
- European Commission; Hungary – Early Childhood education and care https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-35_en
- European Union (2018) Eurostat regional yearbook, 2018 edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://ec.europa.eu/eurostat/>

documents/3217494/9210140/KS-HA-18-001-EN-N.pdf/655a00cc-6789-4b0c-9d6d-eda24d412188

Farkas Zsombor (2018) BACKGROUND STUDY for the preparation work in the program titled 'Building Capacities for Effective Early Childhood Development of Marginalized Roma in Hungary. Carpathian Foundation-Hungary. Manuscript

Farkas, Zsombor (2015) Tényleg minden rendben? A gyerekes családok jövedelmi helyzetének, szegénységének és kirekesztettségének néhány jellemzője. *Esély*, 2015/4. pp.20-41. http://www.esely.org/kiadvanyok/2015_4/2015-4_1-3_Farkas_Tenyleg_minden_rendben.pdf

Farkas Zsombor–Szécsi Judit (2019) A gyerekes háztartások és a háztartásokban élő 0-17 éves népesség életkörülményei a Salgótarjáni járásban, 2019. március. Kézirat.

Gallai Mária (2009) A kisgyermekkorú fejlődés biztonsága. In. Boros et al (2009) *Gyerekek – Szülők – Közösségek. Módszertani ajánlások a gyerekekkel, a szülőkkel és a közösségekkel végzett munkához a Biztos Kezdet program munkatársai számára*. Módszertani kézikönyv I. kötet. Gyerekek. Budapest: Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet. pp. 43-58. <http://www.feherkereszt.hu/2012/data/userfiles/file/tudastar/gyermekkotet.pdf>

Havas Gábor (2008) Esélyegyenlőség, deszegregáció. In. Fazekas, Károly–Köllő, János–Varga, Júlia (szerk.) *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért*. Budapest: Ecostat. pp. 121-138. http://econ.core.hu/file/download/zk/zoldkonyv_oktatas_05.pdf

KSH Oktatási adatok, 2019/2020. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920/index.html>

KSH (2019) A gyermekek napközbeni ellátása, 2018. Statisztikai Tükör, 2019. április 12. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kisgyermnapkozbeni/kisgyermnapkozbeni18.pdf>

KSH (2019) A gyermekek napközbeni ellátása, 2019. Statisztikai Tükör, 2019. december <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kisgyermnapkozbeni/gyermnapkozbeni19.pdf>

KSH (2018) A gyermekek napközbeni ellátása, 2017. Statisztikai Tükör, 2018. január 8. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kisgyermnapkozbeni/kisgyermnapkozbeni16.pdf>

KSH (2018) Munkaerőpiaci helyzetkép, 2014-2018. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/munkerohelyz17.pdf>

KSH (2012) Kisgyermek napközbeni ellátása, Statisztikai Tükör, 2012. november <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kisgyermnapkozbeni/kisgyermnapkozbeni.pdf>

Host Country Report (2010) "Give Kids a Chance" Programme in the micro-region of Szécsény Host Country Report Hungarian Academy of Sciences, Centre for Social Research, Child Programme Office http://www.gyerekesely.hu/childpoverty/docs/peer/HU%202010_host%20country%20report.pdf

Husz Ildikó (szerk.) (2016) Gyerekesélyek a végeken. MTA TK Gyerekesély program, Budapest. https://gyerekesely.tk.mta.hu/uploads/files/GYEREKESELYEK_A_VEGEKEN_II.pdf

Infojegyzet (2015) Gyermekétkeztetés, 2015/60. Képviselői Információs Szolgálat, 2015. november 16. https://www.parlament.hu/documents/10181/303867/2015_60_gyermeketkeztetes_mod/892f67b4-aa8f-

4579-8ecf-7bcbd102c340

- Keller Judit (2018) Az esélykiegyenlítés egyenlőtlen feltételei: a koragyerekkori szolgáltatások intézményi aszimmetriái. *Esély*, 2018/5. pp. 48-75. (Unequal conditions of chances' equalization: institutional asymmetries of early childhood services. *Chance Journal of Social Policy*) http://www.esely.org/kiadvanyok/2018_5/esely_2018-5_2-1_keller_eselykiegyenlites.pdf
- Kertesi Gábor (2018) Roma gyerekek szegregációja a közoktatásban. Előadás, 2018. május https://168ora.hu/data/cikkek/151/1519/cikk-151977/Kertesi_szegregacio_eloadas_2018_majus.pdf
- Komjáthy Zsuzsanna (2012) A magyar óvodatörténet nyilvántartott szakmai folyóiratainak gyermek- és ifjúságképe a 19. századtól napjainkig. *Új Pedagógiai Szemle*, 2012/9-10. pp. 198-206. https://folyoiratok.oh.gov.hu/sites/default/files/article_attachments/upsz_2012_9_10_19.pdf
- Korintus Márta (2012) The holistic meaning of „nevelés” in Hungarian language. In. Hungarian Institute for Educational Research and Development. Early Childhood Education and Care: Specificities of the Hungarian System. November 2012. http://pdc.ceu.hu/archive/00006634/01/HIERD_Earlychildhood_BackgroundPaper_2012.pdf
- KRTK KTI (2019) A közoktatás indikátorrendszere 2019. Budapest: Közgazdasági- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet, 2019. december 30. https://www.mtakti.hu/wp-content/uploads/2020/01/A_kozoktatasi_indikatorrendszere_2019.pdf
- Lannert Judit (2015) A koragyermekkorai fejlesztéshez való hozzájutás esélyei a hátrányos helyzetű térségekben. MTA TK Gyerekesély Műhelytanulmányok 2015/4. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont. http://gyerekesely.tk.mta.hu/uploads/files/Lannert_tanulmany2015_boritos.pdf
- Lombardi, Joan (2017) Moving towards scale: advancing early childhood development 2017. In. Moreno, Terasa - Lombardi, Joan (eds.) Early Childhood Matters. Advances in early childhood development 2017. The Hague, The Netherlands: Bernard van Leer Foundation (2017)
- EMMI (2018) Köznevelési Statisztikai Évkönyv 2016/2017. <https://www.kormany.hu/download/5/0a/81000/K%C3%B6znevel%C3%A9s-statisztikai%20%C3%A9vk%C3%B6nyv-2016-%C3%BAj.pdf>
- Molnár Balázs–Pálfi Sándor–Szerepi Sándor–Vargáné Nagy Anikó (2015) Kisgyermekkorai nevelés Magyarországon. *Educatio* 2015/3. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/educatio/kisgyermekkorai-neveles-magyarorszagon>
- National Programme To Combat Child Poverty 2006. Summary of the Short Programme for March 2006. <http://www.gyerekesely.hu/childpoverty/docs/english%20summary%20of%20GYEP.pdf>
- Policy Agenda (2018) Subsistence minimum and social minimum in 2017. 2018. June 1. <https://policyagenda.hu/en/analyses/2018/subsistence-minimum-and-social-minimum-in-2017/#.Xwx0pG0zBIU>
- Presidency Conclusions Barcelona Council, 20 March 2002. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_02_930
- Köznevelési statisztikai gyorsátjelentés a 2019/2020. tanév eleji adatgyűjtés előzetes adataiból, 2019. december <https://www.kormany.hu/download/5/8e/b1000/Statisztikai%20>

- gyorst%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3_2019_dec.pdf#!DocumentBrowse
- Sirkka, Hirsjarvi–Satu, Perala-Littunen (2001) Parental beliefs and their role in child-rearing. *European Journal of Psychology of Education* 2001. Vol. XVI. Ild 1. 87-116 https://www.researchgate.net/profile/Satu_Peraelae-Littunen/publication/226856668_Parental_beliefs_and_their_role_in_child-rearing/links/5953675d0f7e9b329242aefc/Parental-beliefs-and-their-role-in-child-rearing.pdf
- Surányi Éva (2010): A Biztos Kezdet program hatásvizsgálatának bemeneti mérése. *Kapocs 2010/2*. http://epa.oszk.hu/02900/02943/00045/pdf/EPA02943_kapocs_2010_2_01.pdf
- Szikra, Dorottya (2018) Welfare for the Wealthy The Social Policy of the Orbán-regime, 2010-2017. Budapest: Friedrich Ebert Stiftung. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/14209.pdf>
- Szomor Éva–László Noémi (2014) A magyarországi Biztos Kezdet Program alapelvei és működése a kezdetektől napjainkig. Összefoglaló tanulmány. Kézirat.
- Szomor Éva (2012) Korai képességgondozás – Biztos Kezdet Gyerekházak. In. Bass László (szerk.) (2012) *Az ötödik év után. Egy félbeszakadt akciókutatás története 2006-2011*. Budapest: Gyerekesély Közhasznú Egyesület. pp 25-34. http://www.gyere.net/downloads/otodik_ev.pdf
- Országgyűlés Hivatala (2019) Bölcsődék. Info Tabló, 2019. június 21. https://www.parlament.hu/documents/10181/1789589/Infotablo_2019_13_bolcsodek.pdf/6c70df27-67fc-76f5-e5c0-4a9dd81f684e
- Országgyűlés Hivatala (2018) Magyar Védőnői Szolgálat. Info Tabló, 2018. november 23. https://www.parlament.hu/documents/10181/1479843/Infojegyzet_2018_30_magyar_vedonoi_szolgalat.pdf/7628f2c9-0c61-90f3-902c-0f9a5d8aa6c7
- Tucker-Drob, Elliot M. – Harden, K. Paige (2011) Early Childhood Cognitive Development and Parental Cognitive Stimulation: Evidence for Reciprocal Gene-Environment Transactions. Author Manuscript <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3296290/>
- UNICEF (2017) Early Moments Matter for every child. New York: United Nations Children’s Fund https://www.unicef.org/media/files/UNICEF_Early_Moments_Matter_for_Every_Child_report.pdf
- UNICEF (2014) Early Childhood Development. The Key to a full and productive life. 03/15/2014 Early Childhood Development. The Key to a full and productive life. 03/15/2014
- WHO Early child development <https://www.who.int/topics/early-child-development/en/>
- Woesmann, Ludger–Schuetz, Gabriela (2006) Efficiency and Equity in European Education and Training Systems. EENEE Analytical Report No. 1. Prepared for the European Commission. European Commission. Education and Culture. http://www.eenee.de/dms/EENEE/Analytical_Reports/EENEE_AR1.pdf
- Zolnay János (2018) Kasztosodó közoktatás, kasztosodó társadalom. In. Fejes, József Balázs – Szűcs, Norbert (szerk.) *Én vétkem*. Szeged: Motivation Oktatási Egyesület pp. 211-232. <http://mek.oszk.hu/18200/18263/18263.pdf>
- Zsom Brigitta (2015) A jóllét mérése hátrányos helyzetű régiókban. *Területi Statisztika*, 2015. 55 (3) 273-287. <http://real.mtak.hu/29602/1/zsom.pdf>

Jogszabályok

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139880.329881

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>

40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet a gyermekek esélynövelő szolgáltatásainak szakmai feladatairól és működésük feltételeiről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800040.EMM>

14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgálatokról http://www.egalitas.hu/doku/20041011182714_141994mkm.htm

Parliamentary Resolution 47/2007 (V.31) OGY on the National Strategy 2007-2032 "Making Things Better for our Children" <http://www.gyerekesely.hu/childpoverty/docs/Parliament%20decision%20children.pdf>

A szerzőről

Farkas Zsombor 2004-ben szerzett szociálpolitikus, 2009-ben kommunikáció szakos diplomát az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen (ELTE). 2018-ban szerzett doktori (Ph.D) minősítést az ELTE szociálpolitikai doktori programjában. Disszertációjában a cigány telepek, szegregátumok felszámolását célzó beavatkozások szándékolt és nem szándékolt hatásait vizsgálta.

2005 és 2011 között a Magyar Tudományos Akadémia Gyerekszegénység elleni programjának kutatója volt. 2012 és 2014 között az Autonómia Alapítvány roma integrációs szakértőjeként dolgozott. 2015 óta az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociális Munka Tanszékének oktatója, 2018 óta adjunktusa. Rendszeresen vesz részt a szegénységgel és társadalmi kirekesztéssel, szociálpolitikai beavatkozásokkal kapcsolatos kutatásokban, projekteken. Az Esély Társadalom-és szociálpolitikai folyóirat szerkesztője. A Gyerekesély Közhasznú Egyesület alelnöke, illetve a Szegényeket Támogató Alap Egri Alapítványának önkéntes munkatársa.

Második rész

**Koragyerekkori szolgáltatások, beavatkozások
és a hátrányos helyzetű gyerekek esélyei Szlovákiában**

(Melikantová Petra - Miňova Monika - Mušinka Alexander)

Bevezetés

Jelen tanulmány célja bemutatni és elemezni a koragyerekkori képességgondozás, képességfejlesztés (ECD), valamint a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás (ECEC) helyzetét Szlovákiában. A tanulmány a hátrányos helyzetű gyerekekkel kapcsolatos programok, szakpolitikai beavatkozások és egyéb megközelítések bemutatására fókuszál, amelyeket a köz- és magánintézmények, szervezetek működtetnek az egész országban, illetve elsősorban a Magyarországgal határos térségben – a Kassai kerületben. A szlovák és a magyar koragyerekkori fejlesztési, oktatási és gondozási gyakorlatok összehasonlítása hasznos áttekintést ad azokról a rendszerekről, amelyeknek minden gyermek számára hozzáférhetőnek kellene lenniük, különösen az esélyegyenlőség szempontjából veszélyeztetettek esetében.

Fontos megemlíteni a különféle tanulási nehézségekkel küzdő gyerekeket. A *Van értelme* (To dá rozum) című elemzés szerint a sajátos nevelési igényű (SNI) általános iskolai tanulók aránya Szlovákiában a negyedik legmagasabb Európában, és az elmúlt évtizedben több mint egyharmadával nőtt a számuk. A felmérések eredményei azt jelzik, hogy ezt részben okozhatja a pontosabb diagnosztikai eljárás, a gyerekek fokozódó terhelése, és az is, hogy az SNI diagnózis különböző kedvezményekre jogosít. Szlovákia elrettentő első helyet foglal el az európai államok körében a speciális nevelési igényű osztályokban és a speciális nevelési igényű iskolákban elkülönítetten oktatott általános iskolások arányát tekintve. (Hall et al. 2019)

A tanulmány elsősorban a marginalizált helyzetű, sokszor generációkon keresztül mélyszegénységben élő roma gyerekek helyzetére fókuszál. Alapinformációkat közöl a Szlovákiában használt terminológiákról, a roma közösségek helyzetéről, a 8 évesnél fiatalabb gyerekeket nevelő családokat célzó programokról és szolgáltatásokról, továbbá bemutatja a szlovák oktatási rendszert a koragyerekkori és inkluzív oktatás szempontjából, különös tekintettel a hátrányos helyzetű gyerekek részvételére.

1. A koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás általános jellemzői

A tudomány jelenlegi állása szerint a koragyerekkor az emberi élet egyik legfontosabb periódusa a fejlődés szempontjából. Ebben az időszakban a leggyorsabb az agyfejlődés, amely lefekteti a sikeres boldogulás alapjait korunk társadalmában.

A **koragyerekkori képességfejlesztés (vagy koragyerekkori képességgondozás, angolul: ECD, azaz Early Childhood Development)** fogalma tágan értelmezhető. Általában ez alatt értik a koragyerekkori gondozást, nevelést és oktatást, valamint általánosságban a koragyerekkorral kapcsolatos egészségügyi és egyéb oktatási-nevelési tevékenységeket. Az ENSZ Gyerekjogi Egyezménye 7. számú átfogó kommentárjában (ENSZ 2006) a koragyerekkori képességgondozás (ECD) alatt a kisgyerekek megfelelő fizikális, kognitív nyelvi, szociális és érzelmi fejlődésének támogatását, biztosítását érti születéstől az általános iskola megkezdéséig. Az emberi fejlődés első, a terhesség alatt kezdődő szakasza a koragyerekkori fejlődés integrált koncepciója, amely számos területet lefed, beleértve az egészséget és a táplálkozást, az oktatást és a szociális védelmet (7. számú átfogó kommentár, 2006).

A koragyerekkori oktatás általában az általános iskolát megelőző (pre-primary) nevelést és oktatást jelenti, de az ezzel kapcsolatos meghatározások különbözőek. A Gyerekjogi Bizottság 7. számú átfogó kommentára (ENSZ 2006) így definiálja a koragyerekkort: A koragyerekkor meghatározása a helyi hagyományok és az általános iskolai rendszerek szerveződésétől függően országonként és régióként különbözhet. *„Egyes országokban az óvodából általános iskolába való átmenet nem sokkal 4 éves kor után megtörténik. Más országokban ugyanez az átmenet 7 éves kor körül történik. A koragyerekkori jogok mérlegelésekor a Bizottság a hatálya kíván vonni minden kisgyereket: születésétől fogva a csecsemőkoron és az óvodai éveken át az iskolába való átmenetig. Ezért a Bizottság a koragyerekkor munkadefiníciójának a nyolc éves kor előtti periódust javasolja.”* (Gyerekjogi Bizottság, 7. számú átfogó kommentár 4. bekezdés, 2006).

Az UNICEF vagy az Egészségügyi Világszervezet (WHO), amelyek a koragyerekkori képességfejlesztésen, képességgondozáson (ECD) a 0-8 év közötti kognitív, testi, nyelvi, motorikus, szociális és érzelmi fejlesztést értik, hasonló álláspontot képviselnek (Improving 2020). Az UNICEF régóta hangsúlyozza, mennyire fontos foglalkozni ezzel az üggyel, mert a tudományos bizonyítékoknak és a folyamatos érdekérvényesítő tevékenységnek köszönhetően a kormányok és a társadalmak kezdik felismerni, mennyire fontos a korai gyerekkortól kezdve befektetni a gyerekekbe. 2015-ben a koragyerekkori fejlesztés bekerült a Fenntartható Fejlődési Célok közé. (Ezek célja 2030-ig biztosítani, hogy minden gyerek minőségi koragyerekkori fejlesztéshez, fejlődési lehetőséghez, gondozáshoz és iskola előtti oktatáshoz jusson annak érdekében, hogy felkészüljön az általános iskolai oktatásra). A kezdeményezés célja a koragyerekkori fejlesztés integrálása a Gyerekjogi Egyezménybe, amely deklarálja, hogy a gyerekek joga van a lehető legjobb minőségű fejlesztéshez, és elismeri minden gyerek jogát a saját testi, mentális, lelki, erkölcsi és szociális fejlődésének megfelelő életszínvonalhoz.¹

Az UNICEF számos tanulmányt jelentetett meg a témában (mint például az Early Learning Development Standards (Korai Tanulásfejlesztési Standardok, ELDS), amelyek nagy hangsúlyt fektetnek a beavatkozások, a programok minőségére. A szervezet kutatása (A World ready to learn – Egy világ, amely kész tanulni) azt mutatta ki, hogy a gazdagabb családok gyerekei hétszer nagyobb valószínűséggel vesznek részt valamilyen koragyerekkori oktatásban, neve-

---

¹ Lásd az UNICEF honlapját: <https://www.unicef.org/early-childhood-development> (Utolsó belépés 2020. június 7.).

lésben, mint a legszegényebb gyerekek. A felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák gyerekei ötször valószínűbb, hogy részt vesznek bölcsődei, óvodai (iskola előtti) oktatásban, nevelésben, gondozásban, mint az alacsony (alapfokú) végzettségű anyák gyerekei (ENSZ 2019).

Az UNESCO szerint a koragyerekkor 0-tól 8 éves korig tart, és a koragyerekkori gondozás és oktatás több mint csupán az általános iskolai tanulásra való felkészítés, felkészülés. A gyermek érzelmi, szociális, kognitív és fizikai szükségleteinek holisztikus fejlesztését jelenti, melynek célja, hogy stabilan megalapozza építeni az egész életen át tartó tanulást és jóllétet. Az UNESCO hangsúlyozza, hogy a koragyerekkori oktatás és gondozás a legelőnyösebb rendszer, amelybe egy állam befektethet azért, hogy támogassa a humán erőforrás fejlesztést, a nemi egyenlőséget és a társadalmi kohéziót, csökkentve ezzel a jövőbeni beavatkozások költségeit. A hátrányos helyzetű gyerekek esetében a koragyerekkori oktatás és gondozás különösen fontos szerepet játszik a család hátrányainak kompenzálásában és az oktatási egyenlőtlenségek mérséklésében.² Egy másik nemzetközi szervezet, az OECD szintén foglalkozik a koragyerekkori fejlesztés témájával. Adatokat gyűjt a tagországtól, hogy monitorozza és támogassa a koragyerekkori kezdeményezésekkel kapcsolatos törekvéseiket. A szervezet számos publikációt jelentetett meg a témában, ezek közül a legfontosabb a Starting Strong (Erős kezdés) 2017-ből (OECD 2017).

Az Európai Unió és a Szlovák Köztársaság

Az Európai Bizottság a koragyerekkori, általános iskola előtti oktatást és gondozást a születéstől a tankötelezettségig terjedő olyan szolgáltatások összességéként határozza meg, amelyeket nemzeti szinten szabályoznak (meg kell felelniük bizonyos előírásoknak, minimális standardoknak és/vagy akkreditációs eljárásoknak).³

Európában a legtöbb gyermek 6 éves korban válik tankötelessé. Jelenleg 31 millió hat év alatti gyermek él az EU-ban, akik a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás potenciális használói. Csakhogy nem mindenki jut hozzá ezekhez a szolgáltatásokhoz. A koragyerekkori oktatás és gondozás elérhetősége a 3 év alatti gyerekek számára korlátozott. Átlagosan 34%, ami azt jelenti, hogy körülbelül 5 millió 3 év alatti gyermek részesül koragyerekkori oktatásban és gondozásban. Csupán hét EU tagállam (Dánia, Németország, Észtország, Lettország, Szlovénia, Finnország és Svédország), valamint Norvégia garantál helyet állami finanszírozású intézményekben minden gyermek számára egészen kicsi, 6-18 hónapos kortól. Az EU tagállamok csaknem fele biztosít helyet a koragyerekkori oktatásban a gyerekek 3 éves korától, és folyamatosan nő azoknak az országoknak a száma, amelyek az iskola előkészítő/óvodai oktatás utolsó évét kötelezővé teszik (Európai Bizottság 2019). Az EU-ban élő gyerekek 95%-a 4 éves kortól vesz részt valamilyen oktatásban (Európai Bizottság 2019). Szlovákiában ez az arány sokkal alacsonyabb volt 2017-ben: a gyerekek csupán 78%-a járt óvodába 4 éves kortól (Hall et al., 2019). 2018-ra ez az arány 82,2%-ra növekedett.⁴

² Lásd az UNESCO honlapját: <https://en.unesco.org/themes/early-childhood-care-and-education> (Utolsó belépés 2020. június 7.).

³ Lásd az Európai Bizottság honlapját: https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_sk (Utolsó belépés 2020. június 7.).

⁴ Lásd az EUROSTAT honlapját: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (különösen az alábbi részt: Database by themes / Population and social conditions / Education and training / Participation in education and training / Pupils and students - enrolments / Early childhood education and primary education) (Utolsó belépés 2020. június 7.).

Az EU vezetők a koragyerekkori oktatáshoz-neveléshez és gondozáshoz való hozzáférést az európai polgárok egyik alapvető jogaként határozzák meg. A szociális jogok európai pillérének 20 alapelve közül az egyik szerint „a gyerekeknek joguk van megfizethető, jó minőségű koragyerekkori oktatáshoz-neveléshez és gondozáshoz.” Továbbá hangsúlyozza, hogy „a hátrányos helyzetű gyerekeknek joguk van különleges intézkedésekhez az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében” (A Tanács ajánlása, EU 2019). Ugyanakkor egy kezdeményezés, amelynek célja, hogy 2025-re létre jöjjön az Európai Felsőoktatási Térség, hangsúlyozza a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás minőségi és hozzáférési hiányosságait.

Európában jelenleg két megközelítés létezik a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás általános elérhetőségének biztosítására. Egyes államok törvényben garantálják a koragyerekkori oktatásban és gondozásban való részvétel jogát, és lehetővé teszik ennek érvényesítését. Más államok pedig kötelezővé teszik azt (Európai Bizottság 2019).

A Szlovák Köztársaság ez utóbbiakhoz tartozik az EU országai tekintetében, hiszen 2021 szeptemberétől kötelezővé teszi az óvodai nevelést az általános iskola előtti utolsó évben. Szlovákia jelenleg egyike annak a hét európai országnak és 38 joghatóságnak, amelyek nem biztosítják a koragyerekkori oktatást. Ehelyett az óvoda – ötéves kortól – egyelőre csak választható (Európai Bizottság 2019).

A szlovák koragyerekkori oktatási-nevelési, gondozási rendszerről számos adatot tartalmaz a „Szlovákia Tanul” – az Oktatásfejlesztés Nemzeti Programja (Burjan et. al. 2017: 36). „A 3 év alatti gyerekek gondozása, és így az oktatása is a szülők döntésétől függően otthon történik, vagy bölcsődében, amely 1989 után szinte teljesen eltűnt közszolgáltatásként, és amely jelenleg törvényileg szociális szolgáltatás. **A korai beavatkozásokat** állami szinten **nem dolgozták ki szisztematikusan, inkább a gyerekek családjaitól** és a civil szférától **függnek, különösen az olyan gyerekek esetében, akiknél fejlődési vagy egészségi hátrány kockázatát azonosították.** (...) jelenleg a bölcsődék a Szociális és Családügyi Minisztérium hatáskörébe tartoznak (...) **A 3 és 6 év közötti gyerekek intézményesített gondozása opcionális. Az állam nem garantálja a gyerekeknek három éves kortól az iskola előtti oktatását óvodában. Nem támogatja az óvodáskorú gyerekek oktatási, képzési és gondozási szolgáltatásainak bővítését és fejlesztését más formákon keresztül sem...** Az általános iskola előtti oktatás-nevelés, gondozás finanszírozása decentralizált, a helyi önkormányzatok finanszírozzák, miközben az állam teljesen elveszítette a közvetlen befolyását ebben a fontos oktatási szegmensben, amely meghatározza az egész társadalom fejlődését. Ezt részben azzal próbálja orvosolni, hogy finanszírozza az 5 évesek óvodába járását az Oktatási Minisztérium büdzséjéből.”

Szlovákiában a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás értelmezése tehát korcsoportok szerint kettéoszlik **korai gondozásra**, amely a szociális szolgáltatási területhez tartozik, és **korai oktatásra**, amely pedig – iskolai előtti (óvodai) nevelésként – az oktatási rendszer része. A tankötelezettség alsó korhatára 6 év. Az óvoda és az iskola közötti átmenetet nem támogatják speciális módszerekkel, eszközökkel. Azok a gyerekek, aki hatéves korukra nem iskolaérettek nulladik évfolyamra járhatnak, vagy egy évvel tovább maradhatnak az óvodában. A hátrányos helyzetű gyerekek esetében, akik közül sokan marginalizált helyzetű roma közösségekből származnak, bonyolultabb a helyzet. A jelenleg működő rendszer nem képes kezelni ezeknek a csoportoknak a szükségleteit, de léteznek különböző kezdeményezések a hiányok, a problémák kezelésére. Ezek javarészt civil szervezetek, kisebb részben a magánszektor programjai.

Szlovákiában a „korai képességgondozás” kifejezést időnként összekeverik a „korai intervenciós ellátással”, amely pedig a fogyatékkal élő gyerekeket nevelő családok által

igénybe vehető szociális, speciális foglalkozás, szolgáltatás. Léteznek olyan szolgáltatások, fejlesztő foglalkozások is, amelyek célja a hátrányos helyzetű, marginalizált (többségükben roma) gyerekek fejlesztése egészen kis kortól, illetve a pszichomotorikus fejlődés és az iskolára való felkészítés segítése. Ezek többnyire nonprofit szervezetek vagy közösségi központok szervezésében valósulnak meg. Az óvodai és az általános iskolai oktatás során is gyakran felmerül a hátrányos helyzetű gyerekek integrálását célzó programok ügye.

A Szlovák Köztársaság több ajánlást kapott az Európai Bizottságtól. Számunkra a legfontosabb alighanem a 2019. május 22-i, a minőségi koragyerekkori oktatási és gondozási rendszerekről szóló Tanácsi Ajánlás. Ez **rámutat többek között arra, hogy javítani kell a hozzáférést a minőségi koragyerekkori oktatási és gondozási rendszerekhez a „Koragyerekkori oktatás és gondozás minőségi keretrendszerében” lefektetett elvekkel összhangban; a koragyerekkori oktatási és gondozási szolgáltatásokat elérhetővé, megfizethetővé és inkluzívvá kell tenni; támogatni kell a koragyerekkori oktatással és gondozással foglalkozó szakemberek képzését, beleértve a vezetőket is; fejleszteni kell a koragyerekkori tananyagot** (A Tanács Ajánlása, EU 2019).

A PISA felmérések azt mutatják, hogy Szlovákia nem csak régóta nem képes megfelelő oktatásban részesíteni a diákjait, de a tanulók közötti szakadék is hatalmas. A társadalmi-gazdasági szempontból kedvezőbb helyzetben lévő diákok 106 ponttal teljesítettek jobban a hátrányos helyzetű diákoknál. Ez a különbség jóval nagyobb, mint a két csoport közti átlagos különbség (89 pont) az OECD országokban. A 2018-as PISA felmérés szerint az előnyösebb helyzetű diákok 11%-a tartozott a jó olvasók közé, míg a hátrányos helyzetű diákoknak csupán 1%-a. A matematika és a természettudományok terén hasonlóak az eredmények (PISA 2019).

A hátrányos helyzetű (szegény és/vagy marginalizált roma) gyerekek koragyerekkori oktatási helyzete igen összetett. Szükségleteiket nem elégítik ki rendszer szinten, ugyanakkor civil szervezetek – gyakran átfogó, jó minőségű – tevékenységei, szolgáltatásai célozzák őket. Ezek a kezdeményezések viszont többnyire projektalapúak, bizonytalan finanszírozási háttérrel és limitált kapacitással.

A Szlovák Köztársaságban a szakmai diskurzusokban értik és használják az ECEC (koragyerekkori oktatás-nevelés, gondozás) nemzetközi fogalmát, értelmezését. A köztudatban azonban a koragyerekkori oktatás és gondozás alatt leginkább az óvodai, azaz az iskola előtti oktatást értik, melynek hangsúlyos feladata az ötévesek felkészítése a kötelező iskolai oktatásra.

Ez a tanulmány azokra a hátrányos helyzetű, főként roma gyerekekre koncentrál, akik jellemzően szegregált telepeken, társadalmi kirekesztettségben élnek. Ezek a gyerekek alulreprezentáltak a koragyerekkori oktatási-nevelési, gondozás rendszerben, ami pedig jelentős változást hozhatna az életükben. Az EU SILC 2018 alapján a szlovák népesség 12,2%-a élt a szegénységi küszöb alatt (több, mint 650 ezer ember), és több gyerek él szegénységben, mint felnőtt vagy idős. A 0-17 évesek a legkiszolgáltatottabbak, jövedelmi szegénységi rátájuk 20,5%.

A regionális különbségeket a szegénységi arányok is jelzik. Ezek alapján három csoportba sorolhatók a régiók: a szegénységi ráta az Eperjesi és Besztercebányai kerületben a legmagasabb (18,4% és 17,6%). A második csoportba a Kassai és Zsolnai kerület tartozik, ahol a szegénységi arány kicsivel magasabb az országos átlagnál (12%). A Pozsonyi kerület helyzete a legkedvezőbb, ahol a népesség mindössze 4,3%-a él jövedelmi szegénységben (Vlačuha, Kováčová 2019).

2. A Kassai kerület általános jellemzői

A Szlovák Köztársaság 8 önálló, saját önkormányzattal rendelkező térségből, úgynevezett kerületekből áll. Ezek egyike a Kassai kerület, amely az ország negyedik legnagyobb területű és a második legnépesebb térsége. Területe 6,754 km², amely Szlovákia területének 13,8%-át jelenti. Népessége 800 414 fő (2018). A kerületben 440 település, köztük 17 város található. Székhelye Kassa, ahol 238,8 ezer ember él; ez a kerület lakosságának csaknem egyharmada. (Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala 2020).

A lakosság korfája valamivel fiatalabb a szlovákiai átlagnál. 2018-ban a népesség 17,2%-a 0-14 év közötti, 68%-a gazdaságilag aktív korú (15-64 éves), 14,8%-a 65 éves és idősebb volt (Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala 2020).

A Munkaügyi, Szociális- és Családügyi Minisztérium adata szerint 2020 májusában a Kassai kerületben a munkanélküliségi ráta 9,8% volt (az országos átlag 7,2%). A statisztikát rontják azok a települések, ahol magas a marginalizált, jellemzően tartós munkanélküliséggel sújtott roma közösségek száma, aránya.

A kerületben 452 óvoda⁵ 37 bölcsőde és 89 művelődési ház működik.⁶

1. ábra A Kassai Kerületi Önkormányzat közigazgatási felosztása

Forrás: https://sk.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%A1ick%C3%BD_kraj

5 Lásd ZoznamŠkôl.eu: <http://www.zoznamskol.eu/typ/matrska-skola/?kraj=kosicky> (Utolsó belépés 2020. június 7.).

6 Lásd az MPSVaR SR honlapját: <https://www.employment.gov.sk/sk/centralny-register-poskytovatelov-socialnych-sluzieb/> (Utolsó belépés 2020. június 7.).

3. A szlovákiai romák jellemzői

Általános jellemzők – a célcsoport meghatározása

Amikor a szlovákiai romákról van szó, szlovák állampolgárok olyan csoportjáról beszélünk, akik a hivatalos meghatározás szerint a roma nemzeti kisebbség tagjai, amely a magyar után Szlovákia második legnépesebb nemzeti kisebbsége.

Az általános gyakorlat szerint a kisebbségi adatokat önbevallás útján állapítják meg (a nemzetiségi identitás önbevallásra épülő elve alapján). Bizonyos állami tevékenységekhez, többek között a kulturális vagy az oktatási intézkedésekhez fontos meghatározni azt, hogy mennyien tartoznak egy-egy nemzeti kisebbséghez. Az utolsó, 2011-es népszámlálás (népesség- és lakásösszeírás; továbbiakban NÉL) során **105 738** fő (54 ezer férfi, 52 ezer nő) **vallotta magát romának**.⁷ Ez Szlovákia lakosságának 2%-át jelenti. A hivatalos létszám, amit a szakemberek és a közvélemény is kétségbe von, jelentősen alulbecsült. Az önbevallás mellett létezik egy másik meghatározás is, a vélelmezett etnikai hovatartozás, amely más módszerrel becsli a roma népesség, illetve a „romának tűnő” emberek számát (ez a módszer azokat tekinti romának, akiket a környezetük annak tart.) Ez alapján körülbelül 450 000 főre becslik a szlovákiai romák számát (Atlas 2014).

2003-ban fogalmazódott meg az igény arra, hogy feltérképezzék a Szlovák Köztársaságban található roma telepeket. Ennek az eredménye a **Szlovákiai Roma Közösségek Atlasza**, amelynek mára harmadik változata érhető el. Ugyanakkor mindhárom különböző módszertannal készült, így az adatok csak korlátozottan hasonlíthatók össze.

A szlovákiai roma közösségek és a Kassai kerület

A roma közösségekben – a vélelmezett etnikai hovatartozás módszerével, a környezet megítélése alapján – gyűjtött adatok szerint körülbelül 420 000 roma él Szlovákiában, ami az ország teljes népességének mintegy 7,5%-a. A legtöbb roma a Kassai kerületben él, becslések szerint számuk 126 675 fő (a kerület lakosságának 15,8%-a).

A roma közösségek területi megoszlása a Kassai kerületen belül – ahogy az országban is – egyenlőtlen. Míg a Szobránci járásban a romák becsült száma kevesebb, mint 3 ezer fő, addig a Kassa-környéki járásban csaknem 25 ezer fő (a 2019-es Atlasz adata szerint csaknem 28 ezer fő).

A roma emberek, a roma közösségek településeken belüli eloszlása is informatív. Fontos mutató, hogy a romák az adott településen a többségi (nem roma) lakosság között élnek elszórva, vagy különálló, etnikailag homogén egységeket alkotnak. Ennek megfelelően, az Atlasz négy kategóriába sorolta a roma közösségeket, amelyekből három tekinthető etnikailag homogén egységnek (telepnek vagy tömörülésnek):

---

⁷ Összehasonlításként, az 1991-es összeírásakor körülbelül 76,000 ember vallotta magát roma etnikumúnak (a Szlovák Köztársaság lakosságának 1,4%-a), 2001-ben pedig körülbelül 90 ezer (a Szlovák Köztársaság 1,7%-a) (Mušinka – Matlovičová 2015).

- A településen elszórtan, integráltan élő romák;
- Telepek a településen belül;
- Telepek a település szélén;
- Szegregált telepek.

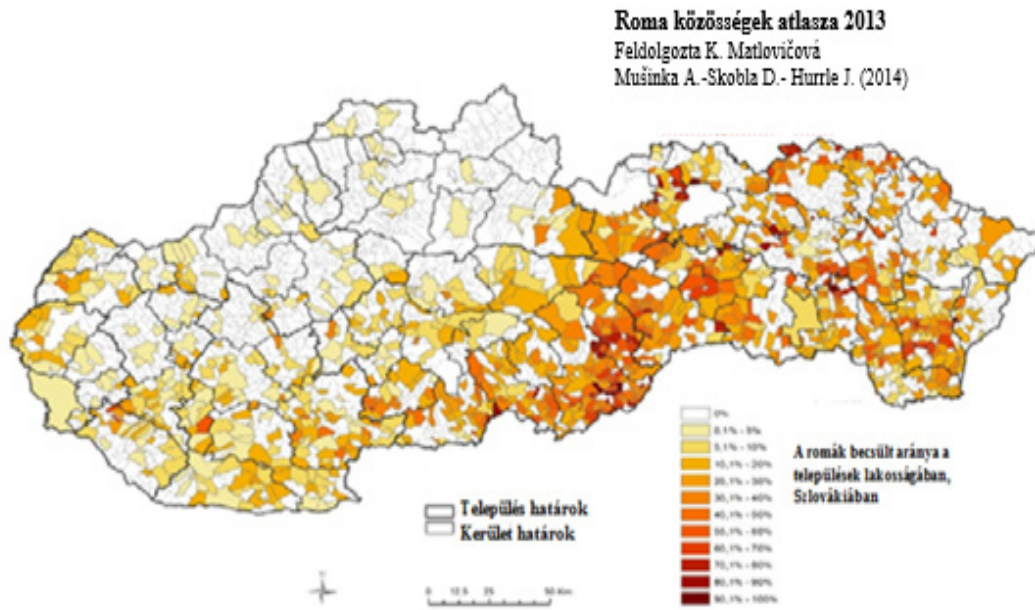
A 2013-as Atlasz összesen 803, etnikailag homogén, a három kategória valamelyikébe tartozó telepet azonosított az 1070 vizsgált városban és faluban. Közülük mintegy **230 a Kassai kerületben található**. Vizsgálatuk szerint 485 településen (a minta 45,3%-a) nincs etnikailag homogén telep, a romák a többségi lakossággal együtt, integráltan élnek.

1. táblázat: Etnikailag homogén telepek

		Szám	%
Etnikailag homogén telepek	Szlovákia (települések)	1 038	100
	Kassai kerület (települések)	285	27,46
Az etnikailag homogén telepeken élő teljes roma lakosság	Szlovákia	300 170	5,5
	Kassai kerület	106 957	13,36
Az etnikailag homogén telepeken található összes roma lakóhely száma	Szlovákia	37 955	100
	Kassai kerület	11 478	30,24
Az etnikailag homogén telepeken található összes legális roma lakóhely száma	Szlovákia	24 715	65,12
	Kassai kerület	6 944	60,5
Az etnikailag homogén telepeken található összes illegális roma lakóhely száma	Szlovákia	13 240	34,88
	Kassai kerület	4 534	39,5

Forrás: A roma közösségek atlasza 2019, saját szerkesztés.

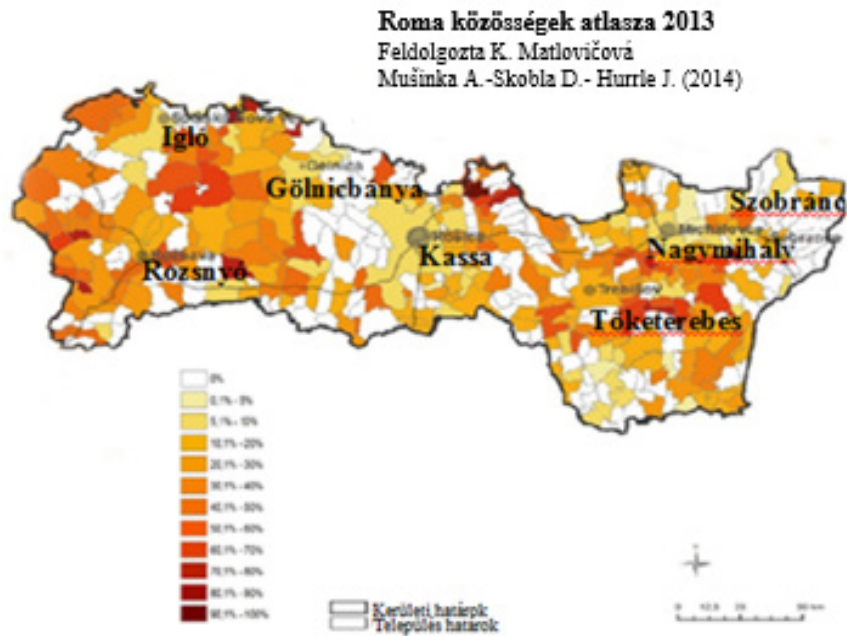
2. ábra: A roma lakosság becsült aránya Szlovákiában

Forrás: Mušinka et al 2014

A következő (3.) ábrán a fenti térképnek csak egy része, a Kassai kerület látható.

3. ábra: A roma lakosság becsült aránya a Kassai kerületben

Forrás: Mušinka et al 2014.

A telepek száma és sokfélesége mellett fontos információ a roma közösségek száma. Különösen akkor, ha tudjuk, hogy a szegregált telepeken élő romák többségét valószínűleg nem regisztrálták.

A 2013-as Atlasz-vizsgálat azt mutatja, hogy – az általános vélekedéssel szemben – a roma emberek közel fele a többségi lakosság között, integrált lakókörnyezetben él (46,5%, 187 305 fő). A többiek a három etnikailag homogén teleptípus valamelyikében élnek. Becslések szerint a Kassai kerületben 126 675 roma él, közülük 48 688 fő (38,4%) lakik integrált lakókörnyezetben (ami 7%-kal kevesebb az országos aránynál). **Vagyis a Kassai kerület roma lakossága nagyobb arányban él etnikailag homogén/szegregált környezetben, mint az ország teljes roma népessége.**

A romák életkörülményei

Az Atlasz a cigány telepek fizikai és infrastrukturális körülményeiről, valamint az ott élők szolgáltatásokhoz való hozzáféréséről is számos információt tartalmaz. Többek között arról, hogy hány nem megfelelő lakóhely (kalyiba, konténer, lakókocsi, nem lakáscélú épület) található az etnikailag homogén telepeken, és ezekben mennyien élnek. A lakhatás, a lakáskörülmények minősége pedig közvetlenül befolyásolja az egészséget, valamint a gyerekek nevelésének és tanulásának körülményeit, feltételeit.

Szlovákiában összesen 215 436 ember él etnikailag homogén roma telepeken, összesen **29 406 lakásban, építményben**. A Kassai kerületben 77 918 ember él etnikailag homogén roma telepeken, összesen **9 625 lakásban**. Ezek közül 1 938 lakás, amelyben 15 862 ember él, lakhatásra alkalmatlan (minden szempontból standard alatti). Sőt, közülük 1 788 építmény kalyibának, putrinak minősül, amelyekben összesen 14 512-en élnek.

Az utolsó, 2011-es NÉL szerint a szlovákiai háztartások átlagos lakónépessége 3,2 fő. A Kassai kerületben 3,4 fő az átlagos háztartásnagyság. Az etnikailag homogén roma telepeken az országos átlagnál kétszer-háromszor többen élnek egy háztartásban, tehát a cigány népesség jelentős része zsúfolt lakásban él.

Demográfiai adatok

A 2013-as Atlasz az etnikailag homogén telepek lakosságának demográfiai jellemzőit is vizsgálta, amelyek jelentősen eltérnek az országos átlagtól.

A gyerekek, a fiatalok felülreprezentáltak, arányuk kétszer-háromszor magasabb a szlovákiai átlagnál, miközben az idősek szembetűnően alulreprezentáltak (arányuk ötször alacsonyabb a telepi lakosságban, mint az ország teljes népességében) (2. táblázat). Ennek oka, hogy a romák születéskor várható élettartama alacsonyabb, reprodukciós rátájuk viszont magasabb, mint a nem roma, illetve a teljes népességé.

2. táblázat: Az etnikailag homogén roma telepök demográfiai összetétele

	0-5 évesek aránya	Százalékban	6-14 évesek aránya	Százalékban	15-64 évesek aránya	Százalékban	65 év felettek aránya	Százalékban
Szlovákia	30 440	14,19	48 010	22,38	121 586	56,68	6 727	3,14
Kassai kerület	11 413	14,65	18 049	23,16	42 027	53,94	2 227	2,86
A szlovák átlag 2013 végén		6,41		8,91		71,16		13,52

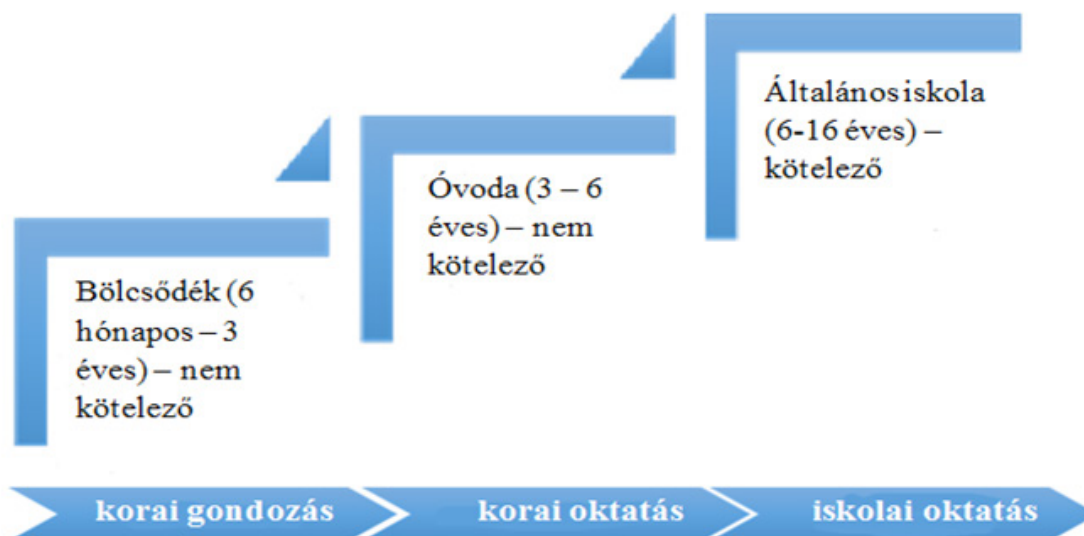
Forrás: Mušinka et al. 2014.

4. Oktatás és gondozás 0-3 éves kor között

Az Eurostat adatai szerint 2019-ben a 0-4 év közötti gyerekek 5,3%-a, csaknem 290 ezer gyerek vett részt koragyerekkori oktatásban-nevelésben, gondozásban.⁸ Az EU-ban a releváns korcsoport 95%-a 4 éves kortól részt vesz valamilyen iskola előtti (pre-primary) nevelésben-oktatásban (Európai Bizottság 2019). Szlovákiában ez az arány sokkal alacsonyabb: 2017-ben a gyerekek csupán 78%-a járt óvodába 4 éves kortól; arányuk 2018-ra 82%-ra emelkedett.⁹

A gyerekek hároméves korukban lépnek be az iskola előtti rendszerekbe. (A három év alatti gyerekeket inkább a gondozás, mint az oktatás alanyainak tekintik. Csak néhány ország fókuszál az ilyen korú gyerekek oktatására annak érdekében, hogy felkészítsék őket az iskolai oktatásra, erősítve ezzel későbbi esélyeiket.) A Szlovák Köztársaságban hathónapos kortól hároméves korig bölcsődékben vagy úgynevezett anyaközpontokban gondozzák a gyerekeket. A legfrissebb szabályozás szerint ezek a „három év alatti gyerekeknek szóló intézmények”. Más megközelítésben **a családi élet és a munkahely összeegyeztethetőségét támogató szolgáltatásokról van szó.** A három és hat év közötti gyerekek óvodába járnak, de ha az óvoda kapacitásai megengedik, már két éves kortól fel lehet venni a gyerekeket.¹⁰

4. ábra Oktatás és gondozás 0-3 éves kor között Szlovákiában

Forrás: saját szerkesztés

8 Lásd az EUROSTAT honlapját: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/data/database> (különösen az alábbi részt: Database by themes / Demography and migration) (Utolsó belépés 2020. június 7.).

9 Lásd az EUROSTAT honlapját <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (különösen az alábbi részt: Database by themes / Population and social conditions / Education and training / Participation in education and training / Pupils and students - enrolments / Early childhood education and primary education) (Utolsó belépés 2020. június 7.).

10 Lásd Dostupné Klúčové znaky vzdelávacieho systému. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/slovakia_sk (Utolsó belépés 2020. július 7.)

A Szlovák Köztársaság szociális rendszere a családtámogatásokra fókuszál, és az a megközelítés határozza meg, amely szerint a gyerekek az a legjobb, ha hároméves korukig otthon vannak, a szüleik gondozzák őket. Eszerint a támogatott szülői szabadság a gyerek hároméves koráig tart, amely rossz egészségi állapot esetén meghosszabbítható hatéves korig. Anyasági támogatást (–és szülési szabadságot) csak foglalkoztatási jogviszonnyal rendelkező anya vehet igénybe (bizonyos feltételek fennállása esetén), amely az általános szabály szerint a szülés kiírt időpontja előtti hatodik héttől kezdődően 34 hétig jár. Az anyasági támogatás összege a befizetett betegbiztosítástól, illetve a szülők jövedelmétől függ. Ezt követően a szülő kiveheti a szülői szabadságot, amely esetben az állam gondozási pótlékot fizet. Ha a szülő dolgozik ebben az időszakban, akkor egyszerre jogosult a gondozási pótléokra és a fizetésére is. Ebből az látszik, hogy miután az állam érdeke a családok támogatása a születések számának növelése, összességében viszonylag nagyvonalú ellátást nyújt. Ugyanakkor támogatja a szülőket, különösen a nők visszatérését a munkaerőpiacra. A nők eldönthetik, hogy otthon maradnak a gyerekekkel annak három éves koráig alacsonyabb jövedelem mellett, vagy visszatérnek dolgozni, és kihasználják a családi élet és a munkavállalás összehangolását segítő támogatást.

A Szolgáltatói Nyilvántartás szerint az országban 251 intézmény gondoskodik a három év alatti gyerekekről, és 8 intézmény nyújt kihelyezett gyerekgondozást. A civil szolgáltatók és magán szolgáltatók¹¹ ezen a területen sokkal nagyobb arányban képviseltetik magukat, mint az állami intézmények. Ezekben az ellátásokban a gondozóknak középfokú végzettséggel kell rendelkezniük, vagy 220 órás akkreditált képzést kell teljesíteniük a szükséges végzettség megszerzéséhez. Az egy gondozóra jutó ellátott gyerekek száma maximum 4 fő. Mind a gondozók képzettségére vonatkozó feltételek, mind pedig a szolgáltatásnyújtás regisztrációhoz kötése egy 2018-as intézkedés eredménye. A gondozást, foglalkozást végezhetik egy intézményen belül, vagy kihelyezett, külső helyszínen. Ahhoz, hogy valaki ilyen szolgáltatást nyújthasson, regisztrálnia kell az intézményt/szolgáltatást az illetékes kerületi önkormányzat Szolgáltatói Nyilvántartásában. A vonatkozó jogszabály szabályozza a gyerekgondozó intézmények tevékenységeit, az általános gyerekgondozási feladatokat, a táplálást és a nevelési feladatokat 3 éves korig (bölcsődék, anyaközpontok).

A Munkaügyi, Szociális- és Családügyi Minisztérium Szolgáltatói nyilvántartása szerint a Kassai kerületben 37 ilyen, a 3 év alatti gyerekekkel foglalkozó gyerekgondozó intézmény (bölcsőde, stb.) működik, közülük 29 magán fenntartású (2020 áprilisában). A családi élet és a munkahely összehangolását elősegítő egyetlen napközi rendszerű intézmény magán fenntartású.¹²

A fentiekből nyilvánvaló, hogy a szlovák nevelési-oktatási rendszer nem fektet kellő hangsúlyt a három év alatti gyerekek oktatására. Nincsenek a korcsoportra vonatkozó hivatalos útmutatások, tantervek, amelyek segítenék fejlesztésüket és oktatásra való felkészítésüket.¹³

Szlovákiában tehát a koragyerekkori gondozás, nevelés elsősorban az anyák újbóli munkába állását támogatja, ezt sugallja a szociális szolgáltatás neve is – a családi élet és a munkahely összehangolását támogató szolgáltatás. Ugyanakkor az állam kevésbé törődik a gyerekek támogatásával. Ez pedig többszörösen megtérülne a társadalomnak, mivel az idősebb gyerekek és a felnőttek sikeresebbek lennének. Ráadásul, a rendszerből hiányzik

11 Lásd a Szolgáltatói Nyilvántartás honlapját: (Utolsó belépés 2020.06.07)

12 Lásd a Szolgáltatói Nyilvántartás honlapját: <https://www.employment.gov.sk/sk/centralny-register-poskytovatelov-socialnych-sluzieb/> (Utolsó belépés 2020.06.07.)

13 Kosturb et al, 2018.

a szolgáltatás oktatási jellege, amely a gyerekek koragyerekkori fejlesztésére és iskolára való felkészítésükre fókuszálna; az állam ezt a szülőkre bízta. Amellett, hogy a szülőt támogatja a munkaerőpiacra való visszatérésben, a koragyerekkori gondozásnak lehetőséget kellene nyújtania a gyerek képességeinek és készségeinek fejlesztésére. Ugyanakkor képesnek kell lennie arra, hogy támogassa a hátrányos helyzetű gyerekeket, kiegyenlítse esélyeiket. Sok három év alatti gyerekekkel foglalkozó intézmény – elsősorban a magánfenntartásúak – a gyerekek fejlesztését célzó módszerek kiemelésével vagy változatosabb táplálkozással próbálja ösztönözni a szülőket arra, hogy az ő intézményüket válasszák. Mindez persze tükröződik a szolgáltatás árában is. A hátrányos helyzetű gyerekek, a fogyatékkal élők, szociálisan marginális helyzetűek vagy a nem családban nevelkedők, sokkal kevesebb lehetőséggel rendelkeznek.

A fogyatékkal élő gyerekeknek szól a **koragyerekkori intervenciós szolgáltatás**. Azokat a családokat célozza, amelyekben van hét év alatti, fejlődési rendellenességgel vagy fogyatékossgal élő gyerek. 2014. január 1-től ez a szociális szolgáltatás – koragyerekkori intervenciós szolgáltatásként – bekerült a már említett szociális szolgáltatások csoportjába. Erre azért volt szükség, mert segítség nélkül a gyerek komplex fejlődése veszélybe kerülhet, miközben ő és családja szociálisan kirekesztetté válhat. A szolgáltatás keretében sokféle szakértői segítséget biztosítanak, például speciális tanácsadást, társadalmi rehabilitációt, többféle preventív tevékenységeket, érzékszervi szenzoros és motoros stimulációt, fejlesztést. A tevékenységek célja – a holisztikus megközelítéssel összhangban – a fogyatékkal élő gyerekek optimális fejlődésének biztosítása. A koragyerekkori intervenciós („válságelhárító”) szolgáltatás járóbeteg ellátásként és otthoni környezetben is nyújtható. A Koragyerekkori Intervenció Szolgáltatói és Támogatói Szövetsége négy olyan szervezetet tart nyilván a Kassai kerületben, amelyek ezzel a problémával foglalkoznak. Kettő Kassán egy-egy Nagymihályon és Rozsnyón működik. A Szolgáltatói Nyilvántartásban összesen 82 szervezet szerepel, ebből 54 nem közintézmény; a többit a magasabb szintű területi-közigazgatási egységek (a kerületek) hozták létre.

Anyagi juttatások

Szlovákiában többféle állami juttatás áll a gyerekes családok rendelkezésére. A három év alatti gyerekek szülei a családi élet és munkahely összeegyeztetését segítő ellátást, **gyermekgondozási támogatást** kaphatnak. Az állam ezzel hozzájárul a gyerekért felelős szülők vagy más felnőttek gyermekgondozási kiadásaihoz. Akkor jogosultak gyermekgondozási támogatásra, ha kereső tevékenységet folytatnak, nappali tagozatos közép- vagy felsőfokú oktatásban vesznek részt, vagy szülési szabadságon vannak a második gyerekükkel (utóbbi esetben a szülés utáni hat-hétig jár az ellátás).

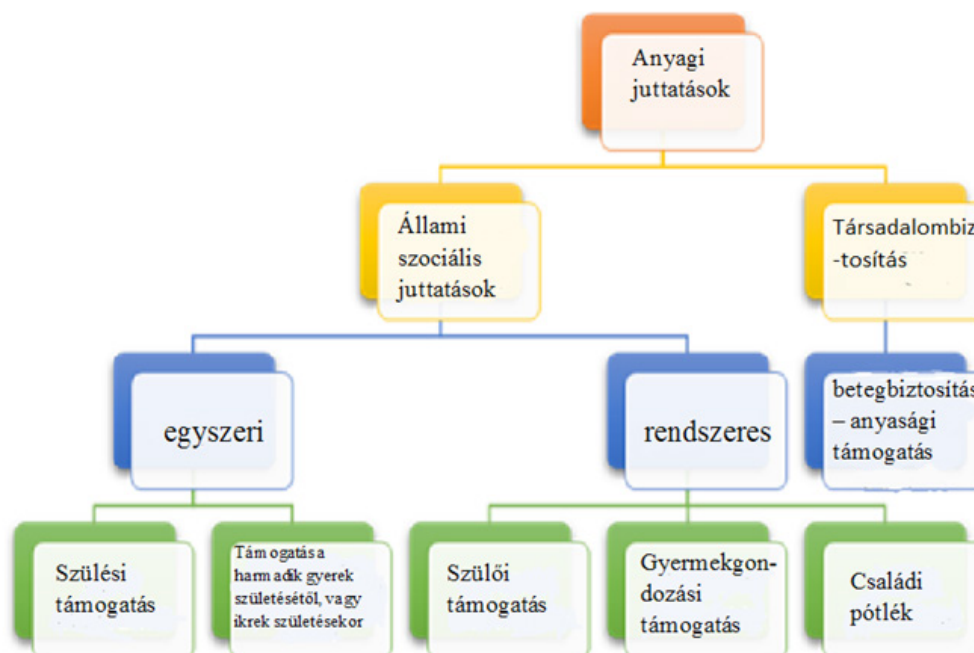
A gyermekgondozási támogatás havi összege a következőképpen alakul:

- az összeg a gyermekgondozást biztosító intézmény, szolgáltatás (pl. bölcsőde) és a kedvezményezett szülő/felnőtt közötti megállapodástól függ, de legfeljebb 280 euró, vagy
- meghatározott havi hozzájárulás 80 euró összegig, amennyiben a gyermekgondozást olyan szolgáltató látja el, amelyet a település vagy a helyi illetékességű oktatási hivatal működtet, és amely része az ország nevelési-oktatási intézményrendszerének (pl. óvoda),

- a támogatás összege havi 41,10 euró, ha a gyereket nem a szülő, hanem más személy gondozza (pl. nagyszülő).¹⁴

A három év alatti gyerekek intézményes gondozásának díja területenként változik. A Pozsonyi kerületben a legmagasabb. A Kassai kerületben a díjszabás városrészenként is változik (160-tól 388 euróig, étkezéssel), illetve függ a gondozást nyújtó intézmény fenntartójától (állami vagy magán) is. A magánintézmények általában drágábbak, viszont szolgáltatásaik rugalmasabbak (pl. óradíjat számolnak). A legtöbb intézmény 280 eurót kér, amely az állami gyerekgondozási támogatás maximális összege. (Így a szülőknek erre már nem kell ráfizetniük.) A további pénzügyi családtámogatási típusokat az 5. ábra foglalja össze.

5. ábra: Pénzügyi juttatások gyerekes családoknak

Forrás: saját szerkesztés

¹⁴ Lásd az MPSVaR honlapját: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/podpora-rodinam-detmi/penazna-pomoc/prispevok-starostlivost-dieta/> (Utolsó belépés 2020.június 20.)

5. Speciális kisgyerekkori szolgáltatások 0-3 éves korban

Számos tanulmány mutat rá arra, hogy mennyire fontos a 0-3 év közötti életszakasz a gyerekek sikeres jövője szempontjából. A MESA 10 nevű nonprofit szervezet valósítja meg a To dá rozum („Van értelme”) projektet, amelynek keretében elemzik a szlovákiai oktatási rendszert, illetve foglalkoznak a koragyerekkori oktatással és gondozással is. Megállapításuk szerint a legkiszolgáltatottabb gyerekcsoportok, az egészségügyi vagy társadalmi hátrányokkal küzdők nem vagy alig férnek hozzá a korai szolgáltatásokhoz, intézményekhez. Kutatásuk arra világít rá, hogy az első három életév az az időszak, amikor az agy a leggyorsabban fejlődik, ez határozza meg, mennyire boldogulnak majd a gyerekek az iskolában. Négy-ötéves korra az agyi funkciók fele már kialakul. Egy ötéves gyerek nyelvi és korai írás-olvasás képességét ugyancsak meghatározza életének első ezer napja. Éppen ezért a szegénységben élő gyerekek korai képességgondozása rendkívül fontos (Hall et al, 2019).¹⁵

Koragyerekkori gondozás – szoptatás, laktáció

A szoptatási, laktációs tanácsadás speciális koragyerekkori szolgáltatás Szlovákiában. Számos anyának vannak szoptatással kapcsolatos nehézségei a szülés utáni időszakban, illetve az első hónapokban. Az egészségügyi dolgozók és az általános vélekedés szerint a roma nőknek nincs problémájuk a szoptatással, és sokáig gondozzák a gyerekeiket. Ám ez koránt sincs így. A MAMILA Polgári Társulás az „Egészséges Kerületek” nevű segélyszervezettel együttműködésben készített összehasonlító vizsgálatot, amely megállapította, hogy a roma nők is tapasztalnak nehézségeket ezen a téren; ők is szeretnék szoptatni a gyerekeiket, és örülnék az ezzel kapcsolatos segítségnek. Ugyanakkor a tanácsadáshoz való hozzáférés a szegregált területeken erősen korlátozott, és a gyerekek végül gyakran tápszert, a legszegényebbek pedig (ahol nincs pénz a tápszerre) vízben feloldott tejport vagy lisztet kapnak. Ez utóbbi gyakorlat a gyerekek alultápláltságához vezet, és olyan egészségügyi problémákat okoz, mint a hasmenés, a növekedésben való lemaradás, a légúti betegségek. A tanulmány konklúziója szerint

- a marginalizálódott roma közösségekben a nők 80%-a fejezi ki szülés előtt a vágyát, hogy szoptatni szeretné a gyermekét, de csak 59,5%-uk képes szoptatni hozzátáplálás nélkül, amíg a szülészetten tartózkodik;
- a marginalizált roma közösségekben a 2 hónapos gyerekek több mint 30%-a teát vagy vizet, további 32%-uk tápszert kap;
- a marginalizált roma közösségekben élő válaszadók 70,2%-a használt cumisüveget az első hat hónap során;
- azok, akik problémába ütköztek a szoptatás során, mindkét vizsgálati csoportban azt mondták, örültek volna a segítségnek (Hruštič, Poloková 2018).

A MAMILA Polgári Társulás az egyik legnagyobb szervezet, amelynek célja a szoptatás támogatása. Több mint száz szoptatási tanácsadóval dolgoznak Szlovákia szerte, és az elmúlt években roma nőket kezdtek bevonni munkájukba. Számos roma szoptatási tanácsadót képeztek ki, akik közvetlenül segítenek a szegregált telepeken, településrésze-

---

15 Rees, N., Chai, J., Anthony, D. (2012) és Barnett, W. S., Belfield, C. R. (2006) alapján.

ken (együttműködésben az Egészséges Kerületek Szervezettel). Kapacitásaik azonban korlátozottak (csupán 15 fő alkalmazott), rendszerszintű állami támogatást pedig nem kapnak. Összességében, sok roma nő nem részesül támogatásban, és a gyerekeik nem jutnak hozzá a teljes értékű, a kognitív és általános fejlődéshez szükséges étrendhez.

Az Egészséges Kerületek nevű szervezet aktívan dolgozik a szegénységben élő közösségekben. 320 alkalmazottjuk, 86%-a marginalizált roma közösségből származik. Ez nem csak Szlovákiában, de egész Európában egyedülállóvá teszi a szervezetet, amely azért jött létre, hogy erősítse az egészségtudatos magatartást azokban a közösségekben, amelyekben jellemző az egészségtelen életmód és a súlyos pszicho-szociális teher. Szlovákiában a tuberkulózisos esetek 80-95%-a és a hepatitiszes betegek 50%-a marginalizált roma közösségekből származik. A Pénzügyi Politikai Intézet 2018 decemberében publikált jelentése szerint a marginalizált közösségekben élő romák egészségi állapota jelentősen rosszabb az átlagnál, illetve a többségi társadaloménál. A romák harmadával ritkábban veszik igénybe az egészségügyi szolgáltatásokat, az egy főre jutó egészségügyi kiadásuk pedig egyharmaddal alacsonyabb, mint a többségi társadalomban. A problémák enyhítése érdekében 2018 áprilisában egészségvédelmi asszisztensi státuszokat hoztak létre a kórházakban. Az asszisztensek kiegészítő szolgáltatásokat nyújtanak a szegénységben élő betegeknek, különösen a nőgyógyászati és gyermekosztályokon. Olyan szakemberek, akik egyrészt jól ismerik a szegregált élethelyzetek jellemzőit, másrészt közvetíteni tudnak a család és az orvos között.¹⁶

A 0-3 év közötti gyerekeknek szóló intézmények, szolgáltatások és ellátások mellett léteznek olyan szociális szolgáltatások is, amelyek a családok speciális szükségleteivel foglalkoznak. A szolgáltatók jellemzően nem állami intézmények, hanem civil szervezetek vagy önkormányzatok. Emiatt nincs rendszerszintű ellátás, hálózat, és nagyok a regionális különbségek, többek között a minőség, a szolgáltatási paletta vagy éppen a térítési díjak terén. A szolgáltatások finanszírozása gyakran projektalapú, így nem biztosított a folyamatosság, a fenntarthatóság, a minőség.

Anyaközpontok

Az egyik legnépszerűbb, többnyire civil szervezetek által nyújtott szolgáltatást, az **anya-vagy családközpontok jelentik**. Ezeknek a központoknak a története 1996-ban kezdődött, amikor megfogalmazódott az igény az anyákat és kisgyerekeiket fogadó közösségi terek iránt (mivel éttermekbe, irodákba tilos volt babakocsival bemenni). Az első anyaközpont (MC Bambino) 1998-ban nyílt meg Poprádon. A jelentős szülői érdeklődés miatt 2000-ben számos további településen jöttek létre ilyen közösségi terek. Az Anyaközpontok Szlovákiai Szövetségét 2003-ban alapították azzal a céllal, hogy kialakítsák az első 22 anyaközpont hálózatát. A Szövetség küldetése a központok egyesítése, valamint az, hogy „tiszteletet és elismerést vívjanak ki a társadalomban az édesanyák részére”, és közösen alakítsanak ki olyan feltételeket, körülményeket, amelyek segítik az anyákat, a gyerekeket, a családokat.¹⁷ A központok önkéntes alapon, vagy polgári társulási (civil szervezeti) formában szerveződnek, felismerve azt, hogy a szülés utáni időszakban (a szülési szabadság alatt) enyhíteni kell a szülők elszigeteltségét (többek között különböző szabadidős programokkal).

16 Lásd az Egészséges Kerületek (Zdravé regióny) honlapját: (Utolsó belépés 2020.06.21)

17 Lásd az Anyaközpontok (Materské centrá) weboldalt: <https://www.materskecentra.sk/unia-materskych-centier/> (Utolsó letöltés 2020.június 21.)

A közösségi terekben találkozhatnak a szülők, megoszthatják egymással gyereknevelési tapasztalataikat, és közben olyan közösséget alkotnak, amely segít megküzdeni a mindennapos stresszel és más nehézségekkel. A központok gyakran az önkormányzatok támogatására szorúlnak; tőlük és/vagy az ő segítségükkel tudnak forrásokat szerezni. A kezdeményezések – ahogy szó volt róla – többnyire magánjellegűek, önkéntes alapon szerveződnek, szakembereket csak eseti jelleggel hívnak meg. Fontos, hogy az anyasági központokat elsősorban középosztálybeli szülők hozzák létre.

Anya-gyerek klubok és közösségi központok

Az anya-gyerek klubok hasonlóak az anyaközpontokhoz, de esetükben olyan, a hátrányos helyzetű emberek speciális szükségleteire fókuszáló szociális szolgáltatásokról van szó, amelyeket közösségi központok biztosítanak. Szlovákiában a közösségi központot, mint szolgáltatást, a szociális szolgáltatásokról szóló törvény határozza meg. A jogszabály szerint krízisintervenciós létesítményekről van szó, amelyek elsősorban a szegregált településeken, telepeken érhetőek el. Céljuk, hogy olyan biztonságos térként működjenek, ahol a közösség tagjai találkozhatnak egymással, kapcsolatokat alakíthatnak ki és szerveződhetnek. Az eredeti szándék a település teljes lakosságának elérése volt (integrált szolgáltatásként). A gyakorlatban azonban a marginalizált csoportok szociális támogatásának eszközévé vált az intézmény, amelynek keretében családlátogatást, klasszikus szociális munkát és minden korcsoportot célzó közösségfejlesztést is végeznek. A közösségi központok és szolgáltatásaik mind a helyi önkormányzatok, mind a marginalizált közösségek számára fontosak.

A Szociális Szolgáltatásokról szóló 2008. évi 448. törvény, és az Egyéni vállalkozásról szóló 1991. évi 455. törvény, ahogy szó volt róla, krízisintervenciós szociális szolgáltatásként definiálja a közösségi központokat. A jogszabály szerint a központok minden kedvezőtlen szociális helyzetben lévő személynek biztosítják az alábbi szolgáltatásokat:

- alapvető szociális tanácsadás;
- jogi érdekvédelem, érdekképviselet;
- gyerekek tanulásegítése és kísérése a nevelési-oktatási intézménybe;
- prevenciók tevékenység;
- gyerekeknek szóló szakköri tevékenységek. .

A szociális szolgáltatásokat szabályozó törvény szerint a közösségi központok az egész közösségnek illetve az olyan kedvezőtlen szociális helyzetben lévő személyek és közösségek részére szerveznek programokat, biztosítanak szolgáltatásokat, akik/amelyek társadalmi kirekesztettségben, generációs szegénységben, szegregáltan élnek, illetve – ezekből adódóan – integráltságuk mértéke csekély, probléma megoldási készségeik pedig gyengék (Metodiky 2015).

A közösségi központok sokféle típusa alakult ki 2000 óta, de a fenntartók jellemzően nonprofit szervezetek voltak. 2014-ben a közösségi központok szolgáltatásait országos szintű projektté bővítették, amelyek – uniós finanszírozás mellett – a helyi önkormányzatokhoz kerültek. A központok jelenleg a Munkaügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Végrehajtó Ügynökségéhez és a kormány roma közösségekkel foglalkozó biztosi irodájához tartoznak. A kiterjesztés hatására a szolgáltatások száma jelentősen megnövekedett; a Szolgáltatói Nyilvántartás szerint 2020 áprilisában 375 közösségi központ működött

Szlovákiában, ebből 89 a Kassai kerületben. 122 központot magán-szolgáltatók, a többit önkormányzatok tartják fenn. A közösségi központok közül száz célozza közvetlenül a szegregáltan mélyszegénységben élő közösségeket. Szolgáltatásaik része a koragyerekkori fejlődés segítése, különösen a mélyszegénységben élő szülők és gyerekeik esetében (pl. anya-gyerek klubokat szerveznek, alacsony küszöbű szolgáltatásokat nyújtanak, szakköri tevékenységeket, iskolára felkészítést végeznek az óvodába nem járó gyerekek körében).

A 3. táblázat azoknak a gyerekeknek számát összegzi, akik a közösségi központokban az általános iskolára való felkészítéssel kapcsolatos szolgáltatásokat vették igénybe 2018 júniusa és szeptembere között.

3. táblázat: Iskolára történő felkészítésben résztvevő gyerekek száma a közösségi központokban, fő

2018/6	2018/7	2018/8	2018/9	Összesen
618	475	512	591	2196

Forrás: Jelentés a Válogatott Krízis Intervenciók Szociális Szolgáltatások Támogatása Községi Szinten 2019 program hatáselemzéséről.

A vizsgált időszakban összesen tehát 2196 óvodás korú gyerek vette igénybe a szolgáltatásokat. (Ez a szám a Végrehajtó Ügynökség által működtetett közösségi központokra vonatkozik, a biztos iroda által fenntartott központokról nem áll rendelkezésre adat.) A legintenzívebben 2018 júniusában és szeptemberében vettek részt a gyerekek a felkészítő foglalkozásokon; ebben az időszakban várják el tőlük leginkább, hogy alkalmazkodjanak az új környezethez (Repkova et al 2019). A foglalkozások mellett számos közösségi központ indít várandós kismamáknak szóló, csecsemő-és kisgyerekgondozással kapcsolatos tanácsadási programokat.

A 2008. évi 440. számú, szociális szolgáltatásokról szóló törvény szerint az anya-gyerek klub a résztvevőket többek között az iskolába járásra, az iskolai oktatásra, a tanulásra készíti fel. Továbbá tanácsadást, oktatást és fejlesztést, valamint szabadidős programokat biztosít a kisiskolás gyerekek és szüleik számára. A közösségi központok által nyújtott alacsony küszöbű szociális szolgáltatás célcsoportját a társadalmi kirekesztés által veszélyeztetett, kedvezőtlen társadalmi helyzetű, generációs szegénységben és szegregáltan élő gyerekek és családok jelentik. Az anya-gyerek klubok elsődleges célja az iskoláskort megelőző felkészítés, a gyerekek fejlődésének segítése annak érdekében, hogy elérjék készségeik, képességeik maximumát, és sikeresen kezdjék meg az iskolát. Hozzá kell járulniuk a koragyerekkori hátrányok csökkentéséhez, a sikeres óvodai beilleszkedéshez is. A helyzet összetettebb az olyan szegénységben és térbeli kirekesztettségben élő roma gyerekek esetében, akik a szlovák nyelvet nem beszélik (az elvárt szinten) (Čerešníková 2017). A klubokat az anyák és a gyerekek tehát együtt látogatják. Vagyis nem bölcsődéről, illetve óvoda/iskola előtti programokról van szó, amelyekben a gyerekek önállóan vesznek részt. A klubok szolgáltatásain keresztül az anyák és a gyerekek megtanulják azt, hogyan töltsék el együtt hasznosan az időt, és az anyák támogatást kapnak gyermekük fejlődésének segítéséhez is. Ez azért fontos, mert a generációs szegénységben felnövő anyák nem rendelkeznek megfelelő tapasztalatokkal és mintákkal arra vonatkozóan, hogy hogyan kell boldogulni a többségi társadalom világában; ebben tehát kevésbé tudják segíteni gyerekeiket. Arról sincs tudásuk, hogy hogyan fejlesszék gyermekük kognitív, szenzomotoros és finommotoros képességeit-készségeit és nyelvi ismereteiket. Az együtt töltött minőségi idő mind a szülő-

re, mind a gyerekre kedvezően hat, miközben az anya olyan „útmutatásokat” kap, amelyek segítik, kiegészítik, és nem felváltják saját, autentikus nevelési-gondozási módszereit.

A Munkaügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Végrehajtó Ügynöksége által fenntartott 19 vizsgált közösségi központban összesen 778 anya és gyerekek vette igénybe az anya-gyerek klubok szolgáltatásait.¹⁸ A Végrehajtó Ügynökség fenntartásában 98 közösségi központ van (Repková 2019). A szlovák kormány roma közösségekkel foglalkozó biztos irodája további 54 közösségi központot működtetett 2018-ban.¹⁹ Ezekben iskola előtti oktatást-nevelést biztosítanak, ugyanakkor nem követik az óvodai szakmai gyakorlatot, vagyis a gyerekek korcsoportos bontását.²⁰

Szlovákiában gyakorlatilag nem létezik rendszerszintű tanácsadás a 0-3 éves gyerekek fejlődésének támogatására. A koragyerekkori képességfejlesztést zömében civil szervezetek végzik. A három év alatti gyerekeket célzó intézmények jellemzően azért jöttek létre, hogy segítsék a szülők visszatérését a munkaerőpiacra. Számos intézmény odafigyel az új megközelítésekre, koncepciókra; az csak rajtuk múlik, hogy csak gondoskodást nyújtanak, vagy a gyerekek komplex fejlesztésére fókuszálnak. A szegénységgel és kirekesztettséggel sújtott térségekben tapasztalataink szerint nagyon kevés az ilyen szolgáltatás. Emellett más jellegű támogatásra van szüksége a többségi társadalomhoz tartozó és a szegénységben élő családoknak. Előbbiek biztonságos helyet keresnek gyerekeknek, addig, amíg dolgoznak. Utóbbiaknak nagyrészt nincs ilyen szükséglete (lehetősége). Több gyerekek van,²¹ és hosszabb ideig maradnak otthon, mint a nem roma, nem szegény anyák. Emiatt és alacsony iskolázottságuk miatt jelentős hátrányban vannak a munkaerőpiacon.

A jelenlegi szabályozás miatt a szociálisan hátrányos háttérrel rendelkező gyerekeknek nincs sok esélyük bekerülni a mainstream koragyerekkori gondozási programokba, ellátásokba. A bölcsődék nem nekik szólnak, és a szülők nagyrészt nem is tudják ilyen intézménybe íratni gyerekeiket. A munkanélküli szülők gyerekeit csak akkor veszik fel, ha a dolgozó vagy tanuló szülők igényeit már kielégítették, és azután maradt még szabad férőhely. Ennek oka, hogy a bölcsődét a törvény – ahogy korábban szó volt róla – a családi élet és a munkahely összeegyeztetését támogató szociális szolgáltatások részeként definiálja (Hall et al, 2019). Az egyetlen lehetőséget a közösségi központok vagy a civil kezdeményezések (mint a Kiút Polgári Társulás Omama programja vagy az Egyenlő Esélyek Polgári Társulás kezdeményezései) jelentik.

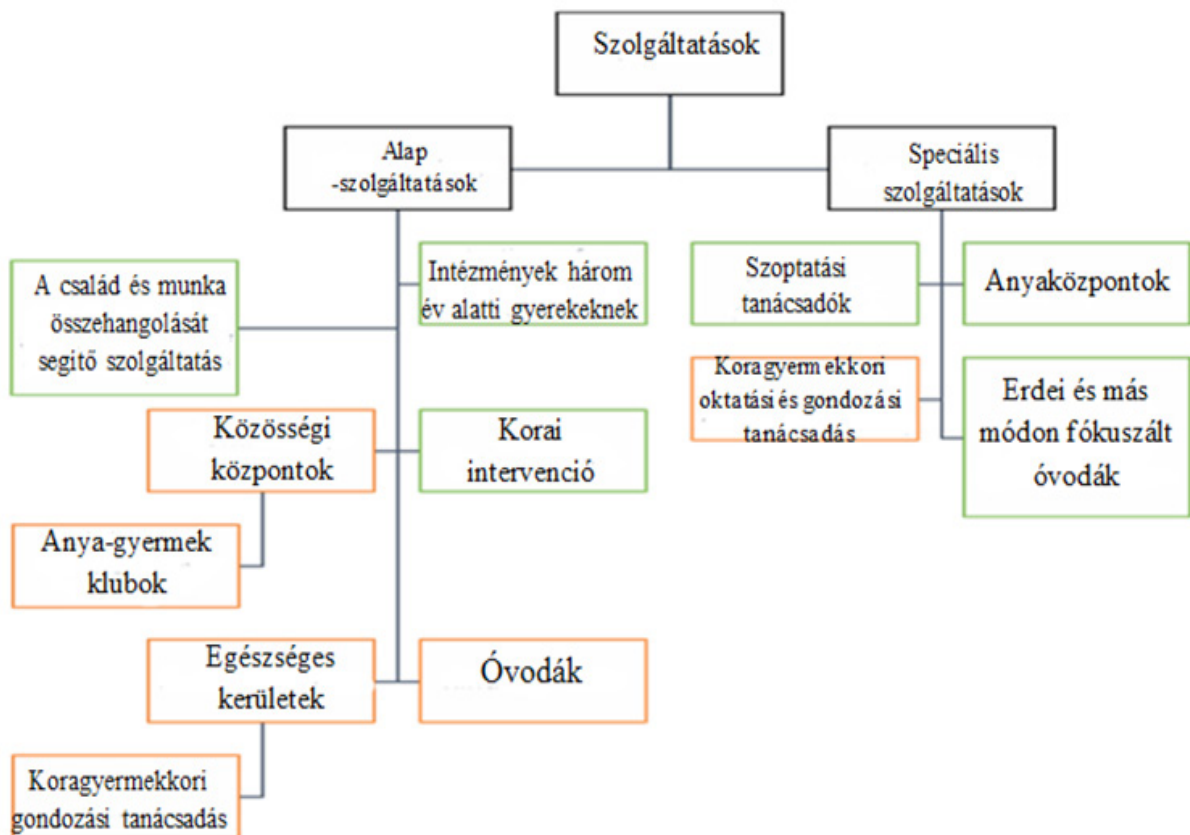
18 Danková levele a szerzőkhöz, 2020.05.10 A szerzők tulajdona.

19 Részletesebben lásd: Spáva o činnosti splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity za rok 2018,;

20 Servanská levele a szerzőkhöz, 2020.08.06 A szerzők tulajdona.

21 A roma nők termékenységét vizsgáló tanulmányok szerint minél szegregáltabb a környezet, annál több a gyerek, egyes helyeken 4,15 gyerek anyánként (Šprocha 2014).

6. ábra: Szolgáltatások gyerekes szülőknek

Megjegyzés: **Zöld** – jellemzően nem állami szolgáltatók, például civil szervezetek
Narancssárga – jellemzően marginalizálódott közösségek által használt szolgáltatások

6. Oktatás-nevelés és gondozás 3-6 éves kor között

A szlovák kormány 2020-ig tartó Társadalmi Elfogadási és Roma Integrációs stratégiájának (2011) egyik fő célja az volt, hogy javítsa az iskola előtti nevelés-oktatás elérhetőségét. A kormány állami és európai uniós forrásokból igyekszik bővíteni a nevelési-oktatási szolgáltatásokat, illetve azok hozzáférhetőségét, és növelni próbálja az óvodai férőhelyek számát ott, ahol a gyerekek jelentős része marginalizált roma közösségből származik.

A tudományos szféra és a civil szektor hasonlóan látják az ezzel kapcsolatos a problémákat. Jana Huttová (független tanácsadó), Olga Gyárfášová (Közéleti Kérdések Intézete, IVO) és Martina Sekulová (Közéleti Kérdések Intézete, IVO) a *Szegregált vagy inkluzív roma oktatás: Döntson az iskola?* (Huttová 2012) című tanulmányukban elemzik a társadalmilag hátrányos háttérű roma gyerekek oktatási helyzetét, amivel hozzájárultak a szegregáció (nem gazdasági) költségeinek felméréséhez és a hatékony, inkluzív oktatási gyakorlatok bevezetéséhez. A szerzők az integrációs eszközök közül kiemelik az iskola előtti (3-6 éves kor közötti) nevelés kulcsszerepét. Hangsúlyozzák továbbá, hogy az iskolai inklúzió támogatása és megvalósítása az összes résztvevő és érintett közös felelőssége; az iskolaké, a fenntartóké és az államé. Az integrált és inkluzív oktatásnak helyi, regionális és országos szinten is meg kell jelennie az integrációs és kohéziós stratégiákban.

Hasonló megállapításokat publikáltak a *Roma inklúzió kisgyerekkortól* című tanulmány (Vančiková 2017) szerzői is. Hangsúlyozzák a koragyerekkori oktatásért és gondozásért felelős minisztériumok közti szisztematikus, strukturális koordináció szükségességét. Valamint megállapítják, hogy a roma és a nem roma gyerekek közötti egyenlőtlenségek a minőségi oktatáshoz való hozzáférés strukturális problémáinak és gyakorlati korlátjainak következménye.

A Tobiáš Polgári Társulás kutatása azt vizsgálta, hogy az iskola előtti oktatás (közpolitikai eszközként) hogyan hat a hátrányos helyzetű csoportokra. A kutatási eredményeket összefoglaló tanulmány (Kahanec 2019) szerint az óvodához való hozzáférést az összes, de különösen a marginalizált, szegénységben élő roma gyerek esetében javítani kell.

A gyerekek iskola előtti nevelésbe, óvodába való felvétele során, amelyet több jogszabály határoz meg²², az egyenlő bánásmód elvét kell alkalmazni, tilos bármilyen diszkrimináció, illetve a szegregáció minden formája.²³ (Iskola előtti nevelésben a 3-6 éves gyerekek vesznek részt. Hatéves kor után csak azok a gyerekek maradhatnak az óvodában, akiknek kötelező beiskolázása valamiért késik, vagy akik speciális nevelési igényűek. Kivételes esetekben két éves kortól felvehetők a gyerekek óvodába, amennyiben azt az intézmény kapacitása és feltételei lehetővé teszik.

A gyakorlatban az óvodák – elégtelen kapacitásuk miatt – nem tudnak minden gyermeket felvenni. Még akkor sem, ha a szülők, a gondviselők megfelelnek a beiratkozási feltételeknek. Ráadásul a törvényi követelményeken túl az intézményvezetők – a pedagógusi kart bevonva – további feltételeket szabhatnak meg.²⁴

A sajátos nevelési igényű gyerekeket is felvehetik az óvodába. A 2008. évi 245. törvény értelmében azok a gyerekek minősülnek ilyennek, akiknek esetében „[...]” szükséges a neveléssel és oktatással kapcsolatos feltételek, tartalmak, formák, módszerek és megközelítések adaptálása (...) a fogyatékossága, tehetsége, vagy szociálisan hátrányos környe-

22 2008. évi 245. törvény 59. paragrafus, és a Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériuma 2008. évi 306., óvodáról szóló törvénye 3. paragrafus, a Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériuma 2009. évi 308. rendeletmódosítása.

23 2008. évi 245. törvénye 3. paragrafus c) és d) pontja)

24 Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériuma 2008. évi 306., óvodáról szóló törvénye 3. paragrafusának 2. cikkelye

zetben való fejlődése miatt, ami a gyerek képesség- vagy személyiségfejlesztése, illetve a megfelelő szintű oktatás és társadalmi integráció elérése miatt szükséges.”

Sajátos nevelési igényű gyerekeknek tehát – a szakemberek diagnózisa alapján - a fogyatékos, vagy a szociálisan hátrányos helyzetű vagy a kimagasló tehetségű gyerekek számítanak. Óvodai felvételüket a törvény engedi, de nem teszi kötelezővé.²⁵

Az óvodába felvehető gyerekek száma, ahogy szó volt róla, az intézményi kapacitástól függ; a törvény korcsoportonként 20-21 főben határozza meg a felvehető gyerekek számát (4. táblázat).²⁶

4. táblázat: Óvodai csoportlétszámok korcsoportok szerint, fő

Korcsoportok	Gyerekek száma csoportonként
3-4 éves	20
4-5 éves	21
5-6 éves	22
3-6 éves	21

Forrás: a Köznevelésről és Közoktatásról szóló 2008. évi 245. törvény

A marginalizált roma közösségekből származó gyerekek egyenlő oktatását a Köznevelésről és Közoktatásról szóló 2008. évi 245. törvény (Oktatási Törvény) írj elő. Rögzíti a gyerekek inkluzív oktatáshoz való jogát, különös tekintettel a neveléshez és oktatáshoz való egyenlő hozzáférésre és a diszkrimináció minden formájának, különösen a szegregáció tilalmát. A gyerekek és családjuk vallását, világnézetét, nemzetiségét, etnikai származását tiszteletben kell tartani, és tekintettel kell lenni a gyerekek korára, lehetőségeire, képességeire, érdeklődésére, tehetségére és egészségi állapotára.

Az állam azzal kívánja ösztönözni az óvodai részvételt, hogy az iskola előtti évben (az óvoda utolsó évében), ötéves kortól ingyenes az óvodai oktatás-nevelés. Ezzel törvényi lehetőséget biztosít az államnyelv elsajátítására.

A nevelés és oktatás alapelvei összhangban vannak a Köznevelésről és közoktatásról szóló 2008. évi 245. törvény t inkluzív oktatásról szóló elveivel. Ugyanakkor a törvény bizonyos szakaszait a gyakorlatban érvénytelenítik az iskolás gyerekek integrációjának szabályai (szelekció, inklúzió, adaptáció). A sajátos nevelési igény megállapítása, a hátrány szerinti kategorizálás és gyerekek inkluzív, integrált oktatása jelentős adminisztrációval jár. A sajátos nevelési igényű gyerekek elkülönített, speciális osztályokban oktatása pedig nem jó példa az inkluzív oktatásra; az oktatási erőforrásokat fokozottan igénylő és nem igénylő diákok adminisztratív szétválasztása nincs összhangban a gyerekek egyenlő oktatáshoz való jogával. Mindez azt jelzi, hogy ezeknek a gyerekeknek több támogatásra, szélesebb körű szolgáltatásokra és pozitív diszkriminációra volna szükségük. Jó példa erre az az intézkedés (oktatási törvény), amely szerint az osztálylétszám csökkenthető akkor, ha az osztályba sajátos nevelési igényű gyerek jár. (Minden SNI-s gyerek után két fővel csökkentik a létszámot. Az egy osztályba felvehető SNI gyerekek száma szintén legfeljebb két fő.)

A Köznevelésről és közoktatásról szóló 2008. évi 245. törvény nem különbözteti meg

²⁵ A 2008. évi 245. törvény, valamint a Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériumának 2008. évi 306. törvény.

²⁶ 245/2008 törvény 28. paragrafusának 9. cikkelye.

a marginalizált roma közösségekből származó gyerekeket, nem nevesíti őket, de egyértelmű, hogy ők is a hátrányos helyzetűek (a sajátos nevelési igényűek) közé tartoznak. A törvény egyúttal tiltja a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek sajátos nevelési-oktatási igényű osztályokban történő elkülönítését. Az Óvodai Szabályzat (2009. évi 308. Rendelet) szerint a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekeket a többi gyerekkel közös csoportban kell elhelyezni. Egy óvodai csoport létszáma nem haladhatja meg a 16 főt, amennyiben szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek is járnak oda.

A szociálisan hátrányos helyzet kompenzálásaként az oktatási törvény értelmében az óvodai nevelés ingyenes, ha a gyerek törvényes képviselője igazolja, hogy anyagi helyzete alapján állami juttatásban részesül.

Az összes gyerek és az óvodába járó gyerekek számának alakulását korévenként az 5. táblázat foglalja össze. A 6. táblázat pedig az összes beiratkozott gyerek számát, az óvodába járók arányát és az iskolaérettség változásait tartalmazza.

5. táblázat: Az összes gyerek és az óvodába járó gyerekek száma, 2015, 2019, fő

Életkor		2015	2019
2 éves	Gyermekek száma	55 942	59 484
	Óvodába járó gyermekek száma	8 966	9 038
3 éves	Gyermekek száma	56 678	59 358
	Óvodába járó gyermekek száma	37 650	40 477
4 éves	Gyermekek száma	61 426	57 499
	Óvodába járó gyermekek száma	43 515	45 784
5 éves	Gyermekek száma	58 113	56 746
	Óvodába járó gyermekek száma	47 149	48 457
6 éves	Gyermekek száma	59 818	56 360
	Óvodába járó gyermekek száma	20 676	22 109
3+5 éves	Gyermekek száma	176 217	173 603
	Óvodába járó gyermekek száma	128 314	134 718

Forrás: www.minedu.sk

6. táblázat: Az óvodába beiratkozott gyerekek száma, az oda járó gyerekek száma, aránya, az iskolaérettség változásai, 2015/2016-os, 2018/2019-es tanév

Tanév	Gyermekek száma, akik beiratkoztak a következő tanévre	Hányan jártak óvodába		Az iskolaérettség változása százalékpont	Az iskolaérettségi ráta változása a 2018/2019-es tanévben, százalékpont
		abszolút érték, fő	arány, %		
2015/2016	62 583	57 682	92,17	0,26	0,68
2018/2019	64 337	59 736	92,85	0,29	x

Forrás: Általános iskolák kiegészítő felmérése. Tudományos és Technikai Információk Szlovák Központja Pozsony – 2013-ig Oktatási Információs és Prognózis Intézet.

Fontos, hogy a hivatalos statisztikák nem tükrözik az óvodába járó roma gyerekek valós számát; csak azokat tartják nyilván romaként, akiknek szülei kinyilvánítják roma nemzetiségüket. Ezek szerint mindössze 400 roma gyerek jár óvodába,²⁷ ami távol áll a valóságtól (ennél azért jóval többen vannak).

A pedagógusképzés

Szlovákiában két szinten folyik óvodapedagógus képzés, szakközépiskolában és egyetemen, amelyek a pedagógiára, illetve az óvodai nevelésre fókuszálnak. Több egyetem és középiskola is kínál képzéseket ezen a területen^{28,29}. Ugyanakkor csak néhány olyan képzés érhető el, amely kifejezetten azoknak a pedagógusoknak szól, akik szociálisan hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkoznak. Ezeket a képzéseket korábban, illetve bizonyos esetekben a mai napig a romák egyetemi részvételét támogató projektekbe építették be. A helyzet összességében még mindig nem kielégítő. Egyrészt kevesen szereznek ilyen képesítést, másrészt az általános pedagógiai oktatás nem kellő mértékben veszi figyelembe ezeknek a diákoknak a specifikus szükségleteit. Schmidtová (2013) szerint a sikeres inkluzív iskolai oktatás legnagyobb akadálya az elégtelen tanárképzés. A tanárok fő kompetenciái között ott kellene, hogy legyen az oktatás átfogó megközelítése, valamint a gyerekek individuális és szociokulturális állapotának és lehetőségeinek elfogadása és fejlesztése. Ezeket az egyetemi tanulmányok és a későbbi továbbképzések során kellene elsajátítani. Kérdés, hogy a pedagógiai szakközépiskolában végzett 19 éves fiatalok mennyire vannak felkészülve az inkluzív óvodai oktatás megvalósítására (ráadásul képzésük igen költséges). Valójában az óvodapedagógusi munka feltétele csak a magas színvonalú, szakirányú egyetemi képzettség lenne, hogy legyen.

A pedagógiai asszisztensi pozíció az óvodában

Az óvodapedagógusok mellett a pedagógiai asszisztensek szintén fontos szerepet töltenek be az oktatási-nevelési folyamatban. A Pedagógiai Alkalmazottak és Szakalkalmazottakról szóló 2019. évi 138-as törvény szerint *a pedagógiai asszisztens a pedagógus, oktató vagy igazgató igényei szerint, a szakképzett pedagógusokkal együttműködve teremt egyenlő esélyeket az oktatásban, segíti a gyereket, tanulót, gyerek vagy tanuló csoportot abban, hogy leküzdjék a strukturális, információs, nyelvi, egészségi, szociális vagy kulturális hátrányokat*. A pedagógiai asszisztensnek diplomával vagy pedagógiai területen szerzett középfokú végzettséggel rendelkezzen.³⁰

27 2015-ben 0.29% volt (416 gyerek) 2019-ben pedig 0.20% (335 gyerek). A Kassai kerületben 2015-ben 97, 2019-ben 111 roma nemzetiségű gyerek volt. Forrás: www.uips.sk.

28 Lásd a CVIT weboldalát: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/publikacie-casopisy.../zistovanie-kvalifikovanosti/prehľad-strednych-skol.html?page_id=9574 (Utolsó belépés 2020. június 7.).

29 Lásd a CVIT weboldalát: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/publikacie-casopisy.../zistovanie-kvalifikovanosti/prehľad-vysokych-skol.html?page_id=9573 (Utolsó belépés 2020. június 7.).

30 Lásd az Oktatási Minisztérium 2009. évi 437. törvényét. Elérhető: <https://www.minedu.sk/data/att/11187.pdf> (Utolsó belépés 2020. június 1.).

Amint azt a gyakorlati tapasztalatok megerősítik, a pedagógiai asszisztens az igazgatóval és a tanárral együttműködve, segíti a roma gyerekek beilleszkedését az osztálytermi és az iskolai környezetbe, és támogatja őket tanulási nehézségeik, nyelvi hiányosságaik leküzdésében. Az asszisztensek feladata a roma gyerekek óvodai/iskolai tevékenységének segítése, kapcsolatok kiépítése, a családokkal való együttműködés javítása. A pedagógiai asszisztensek száma messze elmarad a szükségestől (7. táblázat).

7. táblázat: Pedagógiai asszisztensek száma az óvodákban a fenntartó típusa szerint, 2015, 2019, fő

Kerületek	2015			2019		
	Pedagógiai asszisztensek száma			Pedagógiai asszisztensek száma		
	Állami óvodák	Egyházi óvodák	Magán óvodák	Állami óvodák	Egyházi óvodák	Magán óvodák
Pozsonyi kerület	4		22	5		12
Nagyszombati kerület	19		2	28		
Trencsényi kerület	7	1	3	5	1	1
Nyitrai kerület	20			19		
Zsolnai kerület	13		2	17		3
Besztercebányai kerület	52	1	3	34	1	5
Eperjesi kerület	81	2	4	86	3	3
Kassai kerület	47	3		51	2	
Összesen	243	7	36	245	7	24

Forrás: www.uips.sk (2015.09.30-i állapot); www.cvtisr.sk. (2019.09.03-i állapot)

Az állami óvodákban dolgozó pedagógiai asszisztensek száma 2015 és 2019 között kismértékben emelkedett. Összességében az Eperjesi és a Kassai kerületekben a legmagasabb a pedagógiai asszisztensek száma. A magán óvodákban több asszisztens dolgozik, mint az egyházi intézményekben; különösen igaz ez a Pozsonyi kerületben.

8. táblázat: Pedagógiai asszisztensek száma az óvodákban a fenntartó típusa szerint a Kassai kerületben, 2015, 2019, fő

Járások	2015			2019		
	Pedagógiai asszisztensek száma			Pedagógiai asszisztensek száma		
	Állami óvodák	Egyházi óvodák	Magán óvodák	Állami óvodák	Egyházi óvodák	Magán óvodák
Kassai II.	5			2	1	
Kassai IV.				1		
Kassa-vidéki	4			8		
Rozsnyói	9			3		
Gölnicbányai				4		
Iglói	6	2		12		
Nagymihályi				13	1	
Szobránci	1			1		
Tőketerebesi	8	1		7		
Összesen	47	3		51	2	

Forrás: www.uips.sk. (2015.09.30-i állapot); www.cvtisr.sk. (2019.09.03-i állapot)

A Kassai kerület magán óvodáiban egyáltalán nem dolgoznak pedagógiai asszisztensek. Ezzel együtt, 2019-ben a kerületben csupán két járásban nem foglalkoztattak pedagógiai asszisztentst. Az összes asszisztens száma 2009-ben valamivel magasabb, mint 2015-ben volt (8. táblázat).

Hatásvizsgálatok szerint a pedagógiai asszisztensek, a szociális munkások és közösségi központok együttműködése eredményes. A pedagógiai asszisztensek csaknem a fele azonban kiemelte, hogy számos intézkedésre lenne szükség ahhoz, hogy munkájuk hatékonyabb legyen: (1) a pedagógiai asszisztensek kompetenciáinak definiálása; (2) a pedagógiai asszisztensek tevékenységeinek és követelményeinek pontos meghatározása; (3) útmutatás a gyerekekkel történő egyéni munkához; (4) elméleti és gyakorlati segítség a marginalizált roma közösségekben élő családokkal és gyerekekkel való kommunikáció és együttműködés terén (Sobinkovičová 2015).

Egész napos iskola

Az egész napos iskolarendszert az intézmények különböző módon valósítják meg, de elsődleges célja az, hogy támogassák az arra rászoruló, sajátos nevelési igényű diákokat. Eszerint a rendszer nem csak a szociálisan hátrányos helyzetű (roma) tanulóknak szól, hanem mindenkinek (a tanulónak, családjuknak, a közösségnek).

Hornák, Kancír és Libu szerint (2011) **az egész napos iskolarendszernek számos előnye van.** Megtanítja a diákokat szabadidejük hasznos felhasználására, javítja osztályzataikat, erősíti az iskolalátogatási hajlandóságot, fejleszti az egyéni képességeket és az érdeklődést, illetve leveszi a szülők válláról azt a terhet, hogy felügyeljék a házi feladat elkészítését. Ahogyan a szerzők kifejtik, az egész napos iskolarendszert elsősorban olyan helyeken (intézményekben) alkalmazzák, ahol

- az iskolába járó gyerekek családjainak társadalmi státusza alacsony;
- alacsony az iskolalátogatás;
- jellemző az oktatás iránti érdektelenség;
- minimális az otthoni készülés az iskolára,
- minimális vagy nincs elérhető iskola előtti nevelés.

Az egész napos iskolarendszer lényege, hogy a gyerek reggel hét-fél nyolc körül érkezik az iskolába, és délután ötkor megy haza „iskolatáska nélkül”. Ezt jelenti, hogy a gyerekeknek nem kell házi feladatot készíteni otthon, vagy tanulnia, miután hazaért, mert az iskolában teljesítette minden kötelességét. Ez nagyon fontos lehet a szociálisan hátrányos helyzetű közegből érkező tanulóknak, mivel hiányos felkészülésük egyik oka nem megfelelő otthoni körülményeik (Vlachová 2002).

Az egész napos iskolarendszer előnyei láthatók a *formális és a nem formális tanulásban is*. Mindkettő egyformán fontos a diák általános fejlődése, és sikeres előmenetele szempontjából. A rendszernek ugyanakkor vannak negatív hatásai is. Valachová és munkatársai (2002) szerint költséges a rendszer; jelentősek az eszköz és személyi feltételek. A gyerekek a napjuk nagy részét családjuk nélkül töltik, ami korlátozza a családi nevelést, és az egész napos tanulókkal túlterheli a diákokat.

A rendszer más, kiegészítő tevékenységekkel is hozzájárul a diákok fejlődéséhez, illetve ezek között vannak olyanok, amelyek a szülőknek is szólnak (kirándulások, hétvégi ismeretterjesztő, kulturális események, versenyek, kiállítások, nyári táborok). Ezek megvalósítása azonban az egyes intézményeken múlik.

A módszereket, formákat és eszközöket az egyes iskolák tetszés szerint választják saját szükségleteiknek és céljaiknak megfelelően, aszerint, hogy milyen speciális tevékenységeket akarnak végezni. Általánosságban, a fent leírt elveket az egész napos iskoláknak minden tevékenységük során képviselniük kell, ügyelve arra, hogy tiszteletben tartsák a tanulók jogait és ne terheljék őket túl.

Az egész napos iskolarendszert a Marginalizált Roma Közösségek I (MRK I), Az Iskola Mindenkié (SOV) és az Inkluzív Oktatási Projekt (PRINED) egyedi projekteken keresztül vezették be a gyakorlatba.

Nulladik évfolyam

A szlovák oktatási rendszer egyik specifikus eleme az úgynevezett nulladik évfolyam, amely az óvoda és az iskola közötti határt jelenti, de formailag az általános iskolához tartozik; elvégzése a tankötelezettség része. Ha egy gyerek nem éri el az iskolaérettséget, az általános iskola igazgatója dönthet úgy, hogy egy évvel elhalasztja a gyerek oktatásának kezdetét, és elhelyezheti őt az iskola nulladik évfolyamában. Ehhez szükséges a gyerek törvényes képviselőjének a beleegyezése, továbbá a pedagógiai tanácsadói szakszolgálat véleménye, a házi orvos és/vagy az óvoda ajánlása.

Az általános iskola nulladik évfolyamába olyan gyerekek járhatnak, akik az adott év szeptember 1-ig betöltik a 6. életévüket, és nem iskolaérettek, társadalmilag hátrányos helyzetűek, ami miatt nem várható el, hogy előkészítés nélkül elvégezzék az első osztályt.

A nulladik évfolyamon az osztálylétszám legalább 8 fő, legfeljebb 16 fő lehet. Az úgynevezett nem teljes szervezettségű alapiskolákban, kisiskolákban hat fő a minimum létszám. Fontos kiemelni a különbséget a nulladik évfolyam és az előkészítő osztály között.³¹ Ezek alapján véve egyforma oktatási elemek, hiszen hasonló feltételeket támasztanak a tanuló elhelyezésével kapcsolatban, és mindkét forma a kötelező iskolalátogatás része.

A nulladik évfolyamok legnagyobb előnyei közé tartozik a nyelvi határok kiküszöbölése és a jobb alkalmazkodás az iskolai környezethez, különösen azoknál a gyerekeknél, akik nem jártak óvodába. Ezek az osztályok megszüntetik az első osztályosok évisméltésének problémáját, csökkentik az iskolakerülést, bizalmi kapcsolatot alakítanak ki a szülő és a tanár között, fejlesztik az öngondoskodást, erősítik a gyerekek autonómiáját és szociális készségeit (pl. térbeli tájékozódás készsége, az osztálytársakkal való együttműködés képessége) (Klein - Rusnáková - Šilonová 2012; Bartoňová 2010 et al.).

A fő hátrány az, hogy bizonyos körülmények között a nulladik évfolyam és az előkészítő osztály (különösen utóbbi) elvégzése korlátozott, valamint terhet jelent a gyerekek általános iskolai további tanulása során, mert megnöveli a szegregáció veszélyét (Hapalová - Daniel 2008; Svoboda 2010; Kontseková - Košťál 2010).

Ugyanakkor a nulladik évfolyamon nem kizárólag roma gyerekek tanulnak. Ezzel együtt, az 1992/1993-as tanévben indított kísérleti projekt, amelyben a nulladik évfolyamok is létrejöttek, elsősorban a roma gyerekek sajátosságaira alapozott.

A 9. táblázat áttekintést nyújt a nulladik évfolyamok számáról és Szlovákia összes tanulójáról 2015-ben és 2019-ben. A 10. táblázat a Kassai kerületen helyzetét mutatja.

---

31 A nulladik évfolyam jogi alapjait a 2002. évi 408. törvényben fektették le, amely definiálja (az előkészítő évfolyammal együtt), és a hatályos oktatási törvényben, a 2008. évi 245. törvényben (§ 19, 6. cikkely).

**9. számú táblázat Osztályok és tanulók száma a nulladik évfolyamokon,
a fenntartó típusa szerint**

Kerületek	2015						2019					
	Állami általános iskolák		Egyházi általános iskolák		Magán általános iskolák		Állami általános iskolák		Egyházi általános iskolák		Magán általános iskolák	
	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma
Pozsonyi kerület	3	38					2	29				
Nagyszombati kerület	13	150					2	19				
Trencsényi kerület	3	30					2	18				
Nyitrai kerület	8	95					7	77				
Zsolnai kerület	13	146					5	52				
Besztercebányai kerület	34	349			1	11	24	272			1	11
Eperjesi kerület	98	1261	2	22			106	1355	3	36		
Kassai kerület	105	1454	2	27	1	18	102	1380	3	41	2	24
Összesen	277	3523	4	49	4	58	250	3202	6	77	3	35

Forrás: www.uips.sk. 2015. 09. 30.; www.cvtisr.sk. 2019. 09. 03..

2015-ben és 2019-ben az állami általános iskolák minden kerületben indítottak nulladik évfolyamokat, de számuk 2019-re csökkent (a Kassai kerületben is; az eperjesiben viszont nőtt). A többi fenntartó esetében vegyes a kép. Éppen a Kassai kerület az egyetlen, ahol mind a három iskola típusban indult nulladik évfolyam mindkét évben.

**10. táblázat: Osztályok és tanulók száma a nulladik évfolyamokon,
a fenntartó típusa szerint a Kassai kerületben**

Járások	2015						2019					
	Állami általános iskolák		Egyházi általános iskolák		Magán általános iskolák		Állami általános iskolák		Egyházi általános iskolák		Magán általános iskolák	
	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma	Osztályok száma	Tanulók száma
Kassai II.	4	61					5	63				
Kassai IV.					1	18					2	24
Kassa-vidéki	31	426					33	412				
Rozsnyói	11	152					12	172				
Gölnicbányai	10	146					6	89				
Iglói	19	408	2	27			27	373	3	41		
Nagymihályi	5	58					4	52				
Szobránci							1	9				
Tőketerebesi	15	203					14	210				
Összesen	105	1454	2	27	1	18	102	1380	3	41	2	24

Forrás: www.uips.sk 2015. 09. 30.-án; www.cvtisr.sk. 2019 09. 03.-án

7. Átmenet az óvodából a közoktatásba

Az iskola megkezdéséhez a gyerekek el kell érniük az iskolaérettséget, az iskolakezdéshez szükséges, elvárt intellektuális, mentális és fizikai érettséget. A jelenlegi szabályozás szerint ezt a Pedagógiai, Pszichológiai Tanácsadó és Megelőző Központ (szlovák rövidítése: CPPC&P) állapítja meg.

Az iskolára való felkészülés hosszú és összetett folyamat, ezért nem volna szabad csak az iskolakezdést megelőző egyetlen évre koncentrálni. **Az általános iskolába beiratkozáskor a szülők nem kötelesek felmérteni a gyerek iskolaérettségét. Csak abban az esetben, ha a kötelező iskolakezdés elhalasztását kérik.** Az iskolaérettség felméréseben az óvodáknak fontos szerepük van (de nem minden óvodában mérik fel CPPC&P szakemberek az iskolaérettséget). Az a leghatékonyabb, ha a CPPC&P szakemberek az óvodában végzi el a felmérést, ahol tájékoztatni tudják a szülőket is. **A szakértői vélemény alapján, de a szülők maguk dönthetik el, hogy a beíratják-e gyerekeiket az általános iskolába, illetve, hogy elfogadják-e a pszichológus ajánlásait.**

Az iskolaérettség megítélése és ismérvei – az oktatás szellemiségével párhuzamosan – folyamatosan változnak. Összetett állapot, amely kognitív, mozgás, érzelmi, szociális, kommunikációs és egészségi komponensből áll. Az óvodapedagógusok különböző eszközöket és módszereket használnak a gyerekek iskolaérettségének felmérésére. A folyamatos szűrések hatékonyak, de ezeket nem alkalmazzák széles körben. Azt, hogy kapnak-e ilyen segítséget a gyerekek, számos tényező befolyásolja (többek között a helyi szakszolgálat ideje, kapacitása, a fenntartó vagy az óvodaigazgató érzékenysége). A jogszabály hangsúlyozza a gyerekek és törvényes képviselőik jogát a megelőző fejlesztési és gondozási ellátásra (az oktatási tanácsadó intézményekben), **az óvodai iskolaérettségi vizsgálat azonban nem kötelező.**

A CPPC&P vizsgálat eredményei, anamnézis alapján és konzultáció után, a szülők/törvényes képviselők az alábbi lehetőségek közül választhatnak:

1. beíratják a gyereket a normál oktatási rendszerbe (a szakértők tanácsolhatják bizonyos képességek fejlesztését, az ismeretek bővítését).
2. elhalaszthatják egy évvel a kötelező iskolai beiratkozást (a szülőnek el kell fogadnia az ajánlást, és írásban értesítenie kell az iskolát a halasztás formájáról – nulladik évfolyam, előkészítő osztály elsősorban szociálisan hátrányos helyzetű gyerekeknek, vagy beiratkoznak egy iskola-előkészítő intézménybe).
3. speciális osztályban helyezik el a gyereket (kizárólag testi vagy mentális fogyatékkal élő, vagy tehetséges gyerekek esetében).
4. kordedzvémmennyel beíratják a gyereket az iskolába (olyan intellektuális tehetséggel rendelkező gyerekeket, akik átmennek az iskola képességvizsgálatán).

Amennyiben a gyerekek némileg lemaradnak a fejlődésben, minden szülőnek igénybe kell vennie az óvodával vagy a gyerekorvossal kapcsolatban álló pedagógiai-pszichológiai szaktanácsadó központ szolgáltatásait, a logopédust és más szakembereket.

Az általános iskola is meghatározhatja az óvoda és az iskola közötti átmenet módját azért, hogy elősegítse a gyerekek alkalmazkodását az új feltételekhez. Az olyan módszereket, mint például megismerkedni egymással a szőnyegen körbe ülve, a tanárok önkéntesen alkalmazhatnak (de mindig kompatibilisnek kell lenniük a tanítással és a tantervvel). A 2008. évi 245. számú Oktatási Törvény szerint a törvényes képviselőknek regisztráltatniuk kell azokat a gyerekeket, akik betöltötték a 6. életévüket és iskolaérettek.

A gyerekek beíratása az első osztályba **az adott naptári évben, április 1. és 30. között történik.** Ha a gyerek augusztus 31-ig betölti a hatodik életévét, a szülőnek kötelessége beíratnia a lakóhely szerinti tankerületi iskolába vagy másik intézménybe (utóbbi esetben az iskolaigazgató a felvételtől). **A beiratkozás helyét és idejét az iskola fenntartója határozza meg.**

2019-ben a 2008-as oktatási törvény 2019-es módosítása, amely a 2021/2022-es tanévben lép életbe, több szinten is gyökeresen megváltoztatta a helyzetet. (A COVID 19 járványhelyzet miatt a módosítás életbelépésének további halasztását fontolgatják, de egyelőre nincs hivatalos változtatás.) **A legfontosabb módosítás, hogy a jövőben nem lehet halasztani a tankötelezettség kezdetét, és nem tolódhat ki a tankötelezettség vége sem.** Ugyanakkor az általános iskolai nulladik évfolyamokat és előkészítő osztályokat megszüntetik. A legfontosabb rendszer, amely kiváltja ezeket, az úgynevezett kötelező iskola-előkészítő lesz.

A szlovákiai szakemberek egyelőre egyértelműen pozitívan értékelik ezt a lépést. De majd a gyakorlatban lehet látni, hogy a rendszer tényleg működik-e, és kedvezőek-e az eredmények. (Néhány óvoda már bejelentette, hogy nincs elég kapacitása arra, hogy megfeleljen a törvényi előírásoknak.)

A törvényes képviselőnek jelenleg joga eldönteni, hogy a kötelező iskolalátogatást elhalasztó gyerek óvodába vagy nulladik évfolyamra fog járni (utóbbival eleget téve a tankötelezettség megkezdésének).

A Kassai kerületben egy év alatt (2018-2019 között) öt járásban növekedett az iskolakezdést halasztók száma, az állami óvodák körében viszont hat járásban csökkent.

8. Hátrányos helyzetű gyerekekre fókuszáló koragyerekkori programok

Oktatási, képességfejlesztési projektek

Történeti áttekintés

Miután Szlovákiában az óvoda (még) nem kötelező, a marginalizált roma közösségekből származó gyerekek jelentős részének elégtelenek az iskolaérettségi eredményei. Különböző regionális és helyi projektek, illetve civil szervezetek igyekeznek változtatni a helyzeten. Az alábbiakban több olyan projektet mutatunk be röviden, amelyek a roma gyerekek iskola előtti felzárkóztatására fókuszálnak, ami pedig fontos része a problémának. Az áttekintés közel nem teljes, de igyekszünk érzékeltetni azt, hogy Szlovákiában mennyire különböző kezdeményezések és megközelítések születtek a probléma kezelésére az elmúlt évtizedekben.

A nem kormányzati, civil szektorból említést érdemel a „*Hej Rup*” projekt 1995-ből, amely az elsők között fókuszált kimondottan az iskola előtti nevelésben résztvevő roma gyerekekre. Célja az volt, hogy csökkentse az iskolai lemaradást, amelynek hátterében a nem megfelelő szintű iskolaérettség (elsősorban a nyelvi hátrányok) és a szülőktől kapott elégtelen, vagy inkább eltérő gondozás állnak. A program a tartós munkanélküliséget is igyekszik enyhíteni azzal, hogy tartósan munkanélküli óvodapedagógusoknak kínált munkát.

A roma gyerekeket célzó programokat Szlovákia EU csatlakozása előtt többnyire a PHARE³² projektek részeként valósították meg. Ilyen volt a Roma Gyerekekért Polgári Társulás „*Anya és gyerek*” projektje 1998-ban. Célja volt a roma anyák aktív bevonása a gyereknevelési folyamatokba, ezzel pedig a gyerekek óvodai részvételének növelése. Az Oktatási Minisztérium később partnerként kapcsolódott be a kezdeményezésbe.

Egy másik fontos PHARE projekt (szintén 1998-ból) „*Az iglói járásban élő roma közösség helyzetének javítása*”, amelyet az ETP Szlovákia nevű szervezet valósított meg. A projekt keretében a pedagógiai asszisztensek munkájával kapcsolatos első tapasztalatokat elemezték, illetve igyekeztek fejleszteni az oktatási és a kulturális életet (az óvodákat, az általános iskolákat, a közösségi központokat), valamint növelni a roma emberek foglalkoztatottságát és jogtudatosságát. A projekt elődje a kanadai-szlovák *Szinye projekt* volt, amelyet 1998 és 2003 között valósítottak meg a szinyei (Eperjesi kerület) roma közösségében, a Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség (CIDA) finanszírozásával. (1989 után ez volt az első nagyszabású fejlesztési projekt, amely kimondottan a roma közösségekre fókuszált.) A gyerekek fejlődését támogató foglalkozásokat, közösségi programokat szerveztek, és kísérleti jelleggel létrehoztak egy óvodát egy a szegregált roma telepen, ahol pedagógiai asszisztentst alkalmaztak; a projekt megvalósításába helyi cigány asszonyokat is bevontak.

---

32 A PHARE programot az Európai Közösségek Tanácsa hozta létre 1989 decemberében, hogy támogassa a Lengyelországban és Magyarországon végbement gazdasági és politikai változásokat, és fokozatosan kiterjessze más közép- és kelet-európai országokra. A program számos változtatáson ment keresztül, és a poszt-szocialista országok gazdasági átalakulását támogató eszközökből átalakult a közép európai EU tagjelölt országokat támogató eszközzé, és a programból a közösségi vívmányok adoptálásának két fő prioritását támogatja:

a) intézményépítés – a demokratikus intézmények, a közigazgatás és a közösségi jog bevezetéséért és alkalmazásáért felelős szervezetek átállítása

b) a befektetések előmozdítása – a közösségi vívmányok adoptálásához a jelölt országoknak az üzleteiket és a központi infrastruktúrájukat minél előbb meg kell feleltetniük a közösségi normáknak. A befektetések körülbelül a Phare büdzsé 70%-át tették ki. (<https://www.minv.sk/?phare-1> Utolsó belépés 2020. 08. 30.)

2000-ben az Oktatási Minisztérium „*A roma gyerekek oktatási feltételeinek javítása*” címmel valósított meg egy PHARE projektet, amelynek célja volt, hogy *roma pedagógiai asszisztensek alkalmazásával – az édesanyák, szülők aktív bevonásával – támogassák a roma gyerekek óvodai részvételét.* Ezt 2001-től „*A roma kisebbség támogatása az oktatás terén*” elnevezésű (szintén) PHARE projekt követte.

Az elmúlt években a Módszertani és Pedagógiai Centrum (MPC) az inklúziót hangsúlyozó négy pályázati projektje jelent meg az óvodai oktatás-nevelés fejlesztésének céljával. Azok az óvodák, amelyek jelentkeztek a pályázati felhívásra, és megfeleltek az feltételeknek, az MPC által biztosított, több éves intenzív módszertani, szakmai képzésen vehettek részt.

Marginalizált Roma Közösségek II (MRK II)³³

Az „*Egy inkluzív óvodai oktatási modell*” című projekt 2013. február 1-jén indult. Célja, a hároméves és idősebb gyerekek óvodai részvételének növelése volt, elsősorban a szülők tájékoztatásán és az óvodapedagógusok szakmai kompetenciájának erősítésén keresztül. A projekt, amelynek keretében az óvodák anyagi támogatást és tárgyi eszközöket is kaptak, modellként szolgált olyan óvodák számára, amelyek marginalizált roma közösségekben működnek, abban élő roma gyerekekkel foglalkoznak. Az eredmények, a tanulságok beépültek az Óvodák Állami Oktatási Programjának szabályozásába is.

Inkluzív Oktatási Projekt (PRINED)³⁴

A 2014 és 2015 között működő országos projekt célja az volt, hogy támogassa az inkluzív körülmények kialakítását azokban az óvodákban és általános iskolákban, amelyek a speciális, kiegészítő osztályokban történő, törvénytelen elkülönítést igyekeznek megakadályozni. További cél volt a roma gyerekek ösztönzését, motiválását szolgáló kezdeményezések felgyorsítása, az óvodai diagnosztikai folyamatokat javítása. A harmadik célkitűzés az általános iskolai beilleszkedés támogatása volt, inklúziót segítő csoportok alakításával és képzésével. A cél szerint ezek a csoportok elsajátítják azokat a szakmai kompetenciákat, amelyekkel kezelni tudják a marginalizált roma közösségekből érkező diákok speciális tanulási szükségleteit. A PRINED projekt azt próbálta elérni, hogy a gyerekek olyan sokáig maradjanak az iskolában, ameddig csak lehet (ott tanulhassanak másnapra, és részt vegyenek érdekes és rendszeres tevékenységekben). Ez az inkluzív oktatási modell a marginalizált roma közösségekben élő gyerekek társadalmi beilleszkedését igyekezett elősegíteni. Ennek érdekében pedagógusokból és más szakértőkből (pszichológusokból, gyógypedagógusokból, szociológusokból) álló ún. inklúziót segítő csoportokat hoztak létre, amelyek nem csak az iskolában, de saját környezetükben is foglalkoztak a gyerekekkel. A projektben résztvevő iskolákat és óvodákat a kormány roma közösségekkel foglalkozó biztosi irodájával és annak járási szervezeteivel együttműködve választották ki.

33 További részletekért lásd a projekt honlapját: <http://nprmrk2.mpc-edu.sk/>

34 További részletekért lásd a projekt honlapját: <http://prined.mpc-edu.sk>

Az Iskola Mindenkié (SOV) ³⁵

„Az Iskola Mindenkié (SOV)” című országos program az Európai Szociális Alap és az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásával valósult meg, a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program keretében, 2016 és 2019 között. A projekt célja volt az inkluzív oktatás támogatása, valamint a minőségi oktatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása, a tanulmányi eredmények, kompetenciák fejlesztése (a pedagógusok és más szakértők kompetenciafejlesztése révén). A projekt egyedisége abban áll, hogy az oktatási rendszer különböző szereplőinek együttműködése érdekében hatékony modellt alakított ki (tanárok, különböző szakértők, pedagógiai asszisztensek, CPPC&C szakemberek, a hivatalos rendszeren kívül tanító pedagógusok és a szülők részvételével).

Óvodai Inklúziós Projekt (PRIM)³⁶

A 2018 és 2020 között megvalósított projekt fő célja az volt, hogy inkluzív környezetet és az inklúziót segítő módszereket alakítsanak ki az óvodákban. A marginalizált (főleg roma) gyerekek óvodáztatását, óvodába járását a családokkal való hatékonyabb együttműködés révén igyekeztek javítani. A projekt eredményeként integrált csoportok jöttek létre az óvodákban, 235 pedagógiai asszisztentst foglalkoztattak, és 145 egyéb munkahelyet hoztak létre. (Szlovákiában ez volt az első eset, amikor gyógypedagógus hivatásos státuszban dolgozott hagyományos óvodai közegben.) A projekt részeként workshopokat tartottak és kiadtak egy módszertani kézikönyvet az inkluzív általános iskolai oktatásról és az óvodáztatást ösztönző programokról. Országszerte nagyon sok óvoda részt vett a projektben; csak a Kassai kerületben 95 intézmény.

Ezek a projektek egyértelműen rámutattak arra, hogy a roma szülők érdeke a gyerekeiket óvodába járatni. Az iskola előtti nevelésben résztvevő roma gyerekek létszáma fokozatosan, legalább 20%-kal nőtt. Végül annyian jelentkeztek, hogy túlnőtték az óvodák kapacitásait. Az etnikailag heterogén csoportok rendkívül előnyösnek bizonyultak, és nőtt az ilyen csoportok száma, valamint javult az azokban tanuló gyerekek sikerességi rátája is. Megállapították, hogy a roma diákok részvételi és sikerességi aránya az óvodai tanulási folyamatban egyenesen arányos azzal, hogy az óvoda mennyire képes a folyamatot és a feltételeket adaptálni az egyes családokra. Ezért a projekt egyik ajánlása az volt, hogy növeljék az adott közösségbe tartozó emberek bevonását az óvodai munkába, legalább pedagógiai asszisztens pozícióban. De hasznosnak bizonyult más érintett szereplők, szervezetek és intézmények (közösségi központok, szociális munkások, CPPC&P-k) bevonása is.³⁷

A nem állami (civil) szektor helyi szintű kezdeményezései Egyenlő Esélyek Polgári Társulás (OZ Vyrovňavanie šancí)

Az Egyenlő Esélyek Polgári Társulást³⁸ 2005-ben alapították a Roma Gyerekekért

35 További részletekért lásd a projekt honlapját: <http://npsov.mpc-edu.sk/>

36 További részletekért lásd a projekt honlapját: <https://www.minv.sk/?narodny-projekt-prim-projekt-inkluzie-v-materskych-skolach>

37 További részletekért lásd az egyes projektek beszámolóit.

38 Lásd még: <https://www.youtube.com/watch?v=IMvo0J912Hw&feature=share>

Alapítvány (1991) folytatásaként. Jelenleg az Eperjesi kerület két romák lakta településén működik a kezdeményezés (Zboróban és Eperjesen, a Stará tehelňa telepen). A Kassai kerületben nincs jelen a társulás, ugyanakkor a kezdeményezés fontos, a Kassai kerületben több civil szervezet és közösségi központ is átvette a módszert.

A társulás a 3-6 év közötti roma (jellemzően szociálisan hátrányos helyzetű) gyerekek gondozásával és oktatásával foglalkozik. Fő célja, hogy elősegítse a roma közösségek és az integrált óvodák együttműködését, valamint új (inkluzív) nevelési, oktatási modelleket dolgozzanak ki.

A Stará tehelňa egy városi szegregált lakókörnyezet, ahol körülbelül 900 roma él. A 2019-2020-es tanévben körülbelül 90 fő 2-6 éves gyerek él a területen, közülük 60 jár óvodába. Az alacsony óvodai részvétel, a 2-3 évesek megkésett fejlődése, és az iskolából való magasabb kimaradási arány miatt az általános iskola első évében jelentős különbség tapasztalható a roma és a nem roma gyerekek teljesítménye között. Ebben nagy szerepe van az eperjesi óvoda elégtelen kapacitásának és a diszkriminatív óvodai felvételi eljárásnak.

Zboró egy falu a Bártfai járásban, 2018-ban 3545 lakosa volt; mintegy 52%-uk roma. Utóbbiak egy része a többségi lakossággal közösen él, de legtöbbször etnikailag homogén telepeken, a falu szélén laknak. Az utóbbi időben évente átlagosan 53 roma gyerek született a faluban. Az óvodában 85 férőhely van, ami nem elegendő a település számára. Jelenleg körülbelül 40 roma gyerek jár az óvodába. A 2-6 éves roma gyerekek csupán 16%-a iskoláérett.

A polgári társulás 2009 óta dolgozik a közösségben. Korábban a faluban lévő óvodákba nem jártak roma gyerekek, és nem voltak nem formális, a koragyerekkori oktatást célzó iskola előtti felzárkóztató programok vagy foglalkozások sem. Az Egyenlő Esélyek Polgári Társulás egy csoporttal segített növelni az óvoda kapacitását, roma asszisztenseket képeztek és foglalkoztattak, és növelték a beíratott roma gyerekek számát, javították az óvodai részvételt, csökkentették a kimaradók számát. Emellett a társulás olyan nem formális, koragyerekkori és iskola-előkészítő oktatási programokat indított, mint a *Családos oktatás*, a *Te történeted* és a *Játékkönyvtár*. A társulás segítségével a település – 2019. augusztusban – EU-s forrást nyert el egy új, 160 férőhelyes óvoda építésére.

Az Egyenlő Esélyek Polgári Társulás foglalkozásai

„**A kis iskola**” program az olyan marginalizált roma közösségekben élő gyerekek nevelésére és oktatására fókuszál, akik valamilyen okból nem tudnak, vagy nem akarnak óvodába járni. Képzett facilitátorok otthoni környezetben találkoznak az anya-gyerek párosokkal legalább hetente egyszer, és az iskolára felkészítő, az iskolai boldogulást segítő közös foglalkozásokat tartanak. A családi környezetben zajló foglalkozásokon a facilitátorok fejlesztik a gyerekek nyelvi és kommunikációs készségeit, kognitív és grafomotoros funkcióikat. Munkafüzetekkel, könyvekkel, fejlesztő játékokkal dolgoznak. Azok a gyerekek, akik részt vettek az oktatásban, egyértelműen jobban felkészültek az óvodára vagy az általános iskolára. „A kis iskola” program tehát a 3-6 éves gyerekek otthonában valósul meg (attól függetlenül, hogy a gyerekek járnak-e óvodába vagy nem). A facilitátor bevonja a családok fiatalabb, 0-3 év közötti gyerekeit is, és esetükben speciális adaptált programot alkalmaz.

A társulás munkatársai együttműködnek a Módszertani és Pedagógiai Centrummal és a Roma Oktatási Alappal („*Járjunk együtt iskolába*” projekt). Modelljüket más országokban (Magyarországon, Észak-Macedóniában és Romániában) is adaptálták (a Roma Oktatási

Alap projektje keretében). A 11 kelet-szlovákiai településen megvalósított projekt az ún. *Óvodás korú roma gyerekek fejlesztési stratégiájára, annak módszereire épült* (Kovářová-Nižníková 2007). A tapasztalatok alapján, új (nem formális) oktatási módszertan szerint indult el az Iskola Mindenkié című országos program (Miňová, 2017).

A Játékkönyvtár egy különleges „játékkölcsönző”, ahonnan a gyerekek (szülei) olyan minőségi, népszerű fejlesztő játékokat kölcsönözhetnek, amelyeket az érintett családok nem engedhetnek meg maguknak. A könyvtár közösségi térként is funkcionál, ahol a szülők a gyerekekkel közösen játszhatnak, beszélgethetnek a szomszédal, valamint információt szerezhetnek a gyerekek gondozásáról, neveléséről. A játékon keresztül kapcsolatokat építenek egymással, megtanulnak problémákat megoldani, sikereket és kudarcokat élnek meg, kommunikálnak és figyelnek, logikusan és kreatívan gondolkoznak, szabályokat követnek, de ami a legfontosabb, élvezik az együtt töltött időt. A Játékkönyvtárt egy tapasztalt facilitátor vezeti, aki speciális képésben részesült. A Játékkönyvtárban 0-8 éves gyerekeknek szóló játékok találhatóak.

A MesÉD (Mesélő Édesanyák) program célja az olvasási készségek fejlesztése volt. A projekt keretében anyák egy csoportja képzett facilitátor vezetésével sajátítja el a mesekönyvekkel kapcsolatos foglalkozások tudnivalóit. Egyszerű mesekönyvekről van szó, amelyeket bekezdésenként, felváltva olvasnak fel az édesanyák. 10-15 anya alkot egy csoportot, mindegyikük ugyanazt a könyvet kapja és olvassa. Miután elolvassák egy könyvet, ami akár hetekig is eltarthat, az anyák hazaviszik, és azt olvassák a gyerekeiknek elalvás előtt. A tevékenységet olyan helyszíneken, településeken szervezik meg, ahol a legtöbb családnak nincs könyve, és a gyerekek általában általános iskolában találkoznak először könyvvel. A program nem csak az anyák olvasási készségét javítja, de a szülő-gyerek kapcsolatot is erősíti, illetve felkelti a gyerekek könyvek iránti érdeklődését.

A társulása budapesti Roma Oktatási Alap programját adaptálta, amelyet elsősorban Zboróban valósították meg. A résztvevő édesanyák önszervező klubot hoztak létre, amely a projekt zárása után is folytatta működését (pénzügyi támogatás hiányában is). A könyvtár egyik munkatársa szintén bekapcsolódott a programokba, valamint helyet biztosított a foglalkozásoknak (ennek hatására sok édesanya beiratkozott a könyvtárba).

Roma asszisztensek az óvodákban. Az állami finanszírozású óvodai státuszokban csak kevés ember dolgozik, roma származású még kevesebb. A roma óvodai asszisztensek rendszeresen figyelemmel kísérik a roma gyerekek óvodai részvételét és előrehaladását, bizalmi kapcsolatot építenek a roma szülők és a pedagógusok között, és segítenek a roma gyerekeknek hozzászokni az új környezethez. Az asszisztens családlátogatást is végez, és tanácsadást is nyújt a gyerekek gondozásával, nevelésével kapcsolatban, valamint segít az óvodai beilleszkedésben, és barátságos, elfogadó atmoszférát alakít ki a roma gyerekek.

Kiút Polgári Társulás – Az OMAMA Projekt³⁹

Az OMAMA projekt, mint nemzetközi viszonylatban is kiemelkedően innovatív kezdeményezés, 2019-ben elnyerte a Szocial Marie társadalmi innovációs díj első helyét.⁴⁰

³⁹ Lásd még: <https://cestavon.sk/projekt-omama/index>

⁴⁰ Lásd még: <https://www.szocialmarie.org/sk/projects/7842>

A Kiút Polgári Társulást 2008-ban alapították, és első omamáknak szóló képzését még abban az évben szervezte meg. Az Omama program a koragyerekkora, azon belül is a legkisebb gyerekekre fókuszál. Az omamák családlátogatások alkalmával gyereknevelési, gyerekgondozási tanácsokkal látják el a szegénységben élő várandós anyákat vagy a szülőket. A játékos tanuláson alapuló, illetve a megfelelő stimulációval biztosított fejlődés támogatására tanítják meg a marginalizált roma szülőket, édesanyákat.

Az Omama program jelenleg hét településen működik, 10 omamával, 6 mentorral és 20 szakértővel. Eddig több mint 170, 0-5 év közötti gyerek vett részt a programban.

Az omamák minden esetben az helyi közösségből kerülnek kiválasztásra, illetve annak köztisztviselőben álló tagjai (akik az adott környékről származnak és ott is élnek). Az omamák először részmunkaidőben foglalkoznak a legkisebb gyerekekkel (a születésüktől három éves korukig), valamint az óvodába nem járó óvodáskorú gyerekekkel. Később teljes munkaidőben dolgozhatnak, ha, megfelelnek a program elvárásainak. Minden omamának saját mentora van, és szakmai gyakorlati képzésben részesülnek. Megtanulják, hogyan támogassák a gyerekek fejlődését motoros, kognitív, szociális-érzelmi és nyelvi készségeik, kommunikációjuk, kreativitásuk fejlesztését, egészséges életmódjukat. A program emellett erősíti a szülő-gyerek kapcsolatot, az anyák önbecsülését, önbizalmát és a mások iránti tiszteletet.⁴¹

Gyerekkort a Gyerekeknek Polgári Társulás – Domček⁴²

A Domček nevű projektet a Gyerekkort a Gyerekeknek Polgári Társulás valósította meg Dobsinán (Kassai kerület, Rozsnyói járás). A településen egy kiterjedt, népes szegregált roma telep található. A hivatalos adatok szerint 2017-ben összesen 5107 fő élt a településen, 36,8%-ukat tartotta romának a környezete. A projekt keretében létrehozták az úgynevezett Domček Szülő Központot, amelynek azóta kiemelt szerepe van Dobsina életében.

A Gyerekkort a Gyerekeknek szervezetet 2013 decemberében két helyi tanár, Norika Liptáková és Erika Polgáriová alapította, akik 2012-ben az oktatási miniszternek írt nyílt levélben fejtették ki a roma diákok oktatásának problémáiról vallott nézeteiket.⁴³ A levél nyilvános vitát generált szakmai körökben, de hivatalos válasz máig nem érkezett rá.

A szervezet a hátrányos helyzetű gyerekek részére nyújt korai képességgondozással kapcsolatos szolgáltatásokat, szervez programokat, fejleszti a szülői kompetenciákat, valamint a felelősségteljes szexuális együttlétre hívja fel a figyelmet. Programjaik elsősorban kiskorú, serdülő anyáknak szólnak.

A központ egy dobsinai, DOMČEK nevű, szülőközpontként működő családi házban van. A projekt tizenkét családdal, illetve többségében olyan általános iskolás tanulókkal indult, akik tanköteles korban estek teherbe. Jelenleg három év alatti gyerekek anyukái részére szerveznek délelőtti programokat, délutánként pedig a kisiskolások korrepetálják. A tinédzser lányok "Babinec" nevű csoportja hetente egyszer találkozik. 2018 óta a társulás a szociális bérlakásban élő fiatal családok életkörülményeinek javítását is támogatja a gyerekszobák/gyereksarkok kialakításával, berendezésével.

Az elmúlt három évben a szervezet bővítette tevékenységeinek körét. Ekkor kezdő-

41 Edita Kovářová, az Egyenlő Esélyek alapítója, 31. 2020. március

42 Lásd még: <http://dede.sk/> **alebo** vagy <https://www.facebook.com/DetstvoDetom>

43 Lásd még: <https://janmacek.blog.sme.sk/c/301577/Otvoreny-list-uciteliek-z-vychodneho-Slovenska.html>

dött a kisiskolások korrepetálása, és a 2-4 éves gyerekeknek szóló, Montessori módszereken alapuló iskola-előkészítő programok. További programjaik: csecsemőgondozói klubok, szülőknek és leendő szülőknek szóló ismeretterjesztő előadások, képzési programok, illetve a tapasztalatcserét (más dobsinai közösségi központokkal) szolgáló programok.⁴⁴

Egyéb szervezetek tevékenységei a területen

Az olyan civil szervezetek, mint a **People in Need**⁴⁵ és az **ETP Szlovákia**⁴⁶ régóta valósítanak meg a marginalizált roma gyerekek korai képességgondozását célzó programokat. Mindkét szervezet a közösségi központok szolgáltatásait igénybe vevő gyerekekre fókuszál. Az ETP Szlovákia elsősorban a Kassai kerületben, a People in Need az Eperjesi kerületben dolgozott, dolgozik. Miután a kormány átalakította a közösségi központok finanszírozásának rendszerét, a kísérleti projekt zárultával, az ETP Szlovákia néhány közösségi központjának működtetését a helyi önkormányzatoknak adta át. A People in Need jelenleg négy közösségi központot tart fenn az eperjesi, egyet a Pozsonyi kerületben. Az ETP Szlovákia Nagydán, Ránkon, az Ólublói Podsadek városrészben és a kassai Luník IX. lakótelepen működtet közösségi központot.

Az ETP Szlovákia több korai képességgondozással kapcsolatos projektet is megvalósított a térségben. A „*Bölcsőtől a karrierig*” című projekt keretében 2014 és 2018 között négy közösségi központban nyújtottak komplex szolgáltatásokat. A közösségi központokat 572 ügyfél látogatta rendszeresen (Ránkon 153 fő, Ólublón 93 fő, Nagydán 186 fő, Kassán, Luník IX, 140 fő). Az iskolai felkészítéssel kapcsolatos programokra összesen 66 gyerek járt 2018. júniusban (Ránkon 18 fő, Ólublón 24 fő, Nagydán 24 fő). Közülük 16 gyerek iratkozott be nulladik évfolyamra (Ránkon 6 fő, Ólublón 4 fő, Nagydán 6 fő), és 10 gyerek első osztályba (Ránkon 1 fő, Ólublón 9 fő).⁴⁷

A People in Need szintén működtet óvodáskorú gyerekeket célzó felkészítő programokat a közösségi központokban. A szervezet az óvodai kapacitáshiányra reagál, ugyanakkor mind a szülőkkel, mind az önkormányzatokkal való kommunikációjuk során felhívják a figyelmet arra, hogy ezeknek a szolgáltatásoknak a biztosítása nem a közösségi központok feladata, és nem helyettesíthetik a központi óvodai ellátást.

Fontos, hogy mindkét szervezet innovatív oktatási módszereket alkalmaz programjai során (Pl. a Montessori módszert, a Feuerstein módszert, a Grunnlaget módszert.)⁴⁸

44 Lásd még: [Výročná správa OZ Detstvo detom 2018 - http://dede.sk/wp-content/uploads/2020/05/Vyrocná_správa_2018.pdf](http://dede.sk/wp-content/uploads/2020/05/Vyrocná_správa_OZ_Detstvo_detom_2018.pdf)

45 Lásd még: <https://clovekvozhrozeni.sk/co-robime/programy-socialnej-integracie/>

46 Lásd még: <http://etp.sk/domov/projekt/>

47 http://etp.sk/wp-content/uploads/2019/10/VS_2018.pdf

48 A Montessori módszer az önálló munkára, tapasztalati tanulásra és a kollaboratív játékra épülő módszer. A Montessori osztálytermekben a gyerekek kreatív döntéseket hoznak tanulás közben, miközben a terem és a magasan képzett tanár a kornak megfelelő foglalkozásokat kínálnak. (<https://montessori-nw.org/about-montessori-education> Utolsó belépés 2020. augusztus.)

A Feuerstein módszer azt a rendkívül fontos, de sokszor elfelejtett képességet tanítja, hogy megtanuljunk tanulni. Feuerstein a módszere kidolgozásánál meg akarta tanítani a diákokat tanulni, gondolkodni, megközelíteni és megoldani a problémát. Az egyedi oktatási technika speciálisan tervezett eszközöket kombinál meditációval, hogy előhozza és erősítse az egyén tanulási lehetőségeit. (<https://www.toronto.com/shopping-story/8038156-the-feuerstein-method-improves-learning-capacity/>

Utolsó belépés 2020. 08. 30.)

9. Összegzés

Jelen tanulmány célja a koragyerekkori oktatás-nevelés és gondozás (ECEC) szlovákiai helyzetének bemutatása volt. A szlovák-magyar határ menti régiókban részletesen feltérképeztük a koragyerekkori beavatkozásokkal kapcsolatos információkat. Láttuk, hogy állunk a társadalom legkiszolgáltatottabb tagjai, a hátrányos helyzetű gyerekek támogatásával. Szlovákiában a 3-6 éves gyerekek számára az iskola előtti nevelést (pre-primary) az óvoda biztosítja. Más állami koragyerekkori oktatási-nevelési szolgáltatások nem a gyerekekre koncentrálnak, inkább a szülők, az anyák munkaerőpiacra visszatérését támogatják.

A koragyerekkori gondozás rendszerét (bölcsődék, más szolgáltatások) elsősorban magánintézmények alkotják. Ezek egyértelműen a középosztálybeli gyerekekre, az ő szükségleteikre fókuszálnak, hiszen jellemzően ők veszik igénybe ezeket a szolgáltatásokat. A szegreált területeken, szegénységben vagy fogyatékkal élő gyerekek nem, vagy alig jutnak hozzá ezekhez a szolgáltatásokhoz, vagyis kirekesztődnek az intézményes koragyerekkori oktatásból-nevelésből és gondozásból.

Az állami szereplők is felismerték a kedvezőtlen helyzetet, és szakértői egyeztetéseket kezdtek, 2018-ban pedig meghatározták a bölcsődei működtetés feltételeit. A változások azonban nem elegendőek, különösen a hátrányos helyzetű gyerekek esetében. Kedvező irány az óvoda kötelezővé tétele öt éves kortól, de még mindig sok a teendő.

A rendszerszintű hiányosságok következményeként a hátrányos helyzetű és a középosztálybeli gyerekek közötti szakadék egyre nő. Az előbbiek egész életük során nem képesek felzárkózni az utóbbiakhoz. Miután összefüggés van a szülők iskolai végzettsége és azon képességük között, hogy jobb eredményekhez segítsék a gyerekeiket, nyilvánvaló, hogy a koragyerekkori oktatás és gondozás feladatát nem lehet kizárólagosan a szülőkre bízni. A sajátos nevelési igényű gyerekek esetében a szülők pedig csak korlátozottan képesek szakszerű gondozásra, nevelésre-oktatásra.

A tanulmányban több olyan iskola előtti programot bemutatunk, amelyek a marginalizált, mélyszegénységben élő gyerekek oktatásával, nevelésével, korai képességgondozásával kapcsolatos problémákra fókuszálnak. Ezek a programok általában alulról szerveződnek (civil vagy magán kezdeményezésként), és csak később kaptak állami támogatást vagy uniós finanszírozást. A korai intervenciók szolgáltatások nyújtását törvény írja elő, mégis többségében civil szervezetek biztosítják azokat. Szlovákiában jellemzően a civil szervezetek igyekeznek enyhíteni, megoldani a marginalizált roma és más hátrányos helyzetű gyerekek problémáit. Egyes kezdeményezéseik országos programmá fejlődtek, vagyis az állam – főként EU-s támogatásokból – átvette a szolgáltatások (részleges) finanszírozását. Kérdés, hogy az EU-s források megszűnése után is fenntartják-e majd a programokat.

A programok alulfinanszírozottak, fenntarthatóságuk nem biztosított, a rendszer fragmentált. A koragyerekkorral kapcsolatos szolgáltatások javarészt a szociális szolgáltatások körébe tartoznak, amelyek nem vagy csak kevéssé veszik figyelembe a gyerekek fejlődésének szempontjait. Ugyanakkor a három évnél idősebb gyerekek már az oktatási rendszer alanyai. A bölcsődéket többnyire magán szolgáltatók működtetik, amelyek oktatási-nevelési programját nem szabják meg hivatalos iránymutatások. A sajátos nevelési igényű gyerekek bölcsődei és (főként) óvodai részvétele korlátozott; felvételük nem kötelező.

A Grunnlaget módszer egy olyan norvég módszer, amely alapjában véve a fogalmakra koncentrálnak, azokra az alapkövekre, amelyekre a tanítás és a tanulás egész folyamata épül, és amelyek motivációt adnak a további tanuláshoz. (<https://www.clovekvtsni.cz/en/grunnlaget-4186gp> Utolsó belépés 2020. 08. 30.)

A Kassai kerületben jelentős számú roma lakosság él (a teljes népesség 15,6%-a roma). A Roma Közösségek Atlasza (2013, 2019) szerint a romák többsége szegregált, etnikailag homogén területeken él. A kerületek hozzáállása a koragyerekkori oktatáshoz-neveléshez és gondozáshoz, jelentősen befolyásolni fogja a hamarosan életbe lépő változásokat (a szolgáltatások elérhetőségét és minőségét).

A megfelelő infrastruktúra mellett a pedagógusok és a gondozók felkészültsége határozza meg a kirekesztettségben, mélyszegénységben élő családokat célzó szolgáltatások eredményességét.

A probléma kezelésében a települési önkormányzatoknak kulcsszerepük van, hiszen a koragyerekkori intézmények többségében önkormányzati fenntartásúak. A magasabb szintű területi egységek (a régiók, vagyis a kerületek) felelősek az ECEC-cel kapcsolatos tevékenységek koordinációjáért és a helyi hatóságok részvételének ösztönzéséért (eddig a részvétel csak a helyi hatóságok döntésén múlt.) A szlovák állam jelentős változtatásokra készül, de addig is, a hátrányos helyzetű gyerekek korai képességgondozásával, koragyerekkori oktatásával-nevelésével, gondozásával kapcsolatos teendők ellátása a civil szektor közreműködésén múlik.

10. Bibliográfia és források

Hivatkozások:

- BARTOŇOVÁ, M. (2010): Význam prípravných tried pro žáky se sociálným znevýhodněním v rámci inkluzivního vzdělávání. In: LECHTA, V. (ed.): Transdisciplinárne aspekty inkluzívnej pedagogiky. Bratislava : Emitplus. s. 83–92. ISBN 978-80-970623-2-3.
- BURJAN Vladimír a kol. (2017): Učiace sa Slovensko. Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania. Návrh na verejnú diskusiu. Bratislava, Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2017. 259 str. (Retrieved from: http://www.minedu.sk/data/files/7531_uciace-sa-slovensko_09_2017.pdf . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- CINOVÁ, E. - KOSOVÁ I. -ALMÁŠI KOREŇOVÁ, Z. (2013): *Pomôž mi, aby som to urobil sám*. Bratislava: MPC Bratislava. 2013. 52 s. ISBN 978-80-8052-579-8.
- ČEREŠNÍKOVÁ, M. (2017): Kluby pre matky s deťmi. Bratislava, Implementačná agentúra MPSVaR, 2017. 14s. ISBN: 978-80-89837-11-3 (Retrieved from: https://www.ia.gov.sk/npkiku/data/files/np_kiku/dokumenty/Kluby%20pre%20matky%20s%20detmi%20blok.pdf . Utolsó belépés 21.6.2020).
- European Commission/EACEA/Eurydice (2019): Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2019 Edition. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 213 str. ISBN 978-92-9492-974-7 (Retrieved from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5816a817-b72a-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-102611557> . Utolsó belépés 7.6.2020)
- Európska komisia/EACEA/Eurydice (2019): Stručný súhrn Eurydice: Kľúčové údaje o predprimárnom vzdelávaní a ranej starostlivosti o deti v Európe. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 20 str. ISBN 978-92-9484-099-8 (Retrieved from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fd227cc1-ddac-11e9-9c4e-01aa75ed71a1/language-sk/format-PDF> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- HALL, R. - DRÁL. P. - HAPALOVÁ, M. - LUKÁČ, S. - MIŠKOLCI, J. - VANČÍKOVÁ, K. (2019): Analýza zistení o stave školstva na Slovensku: To dá rozum. Bratislava: MESA 10, 2019. (Retrieved from: <https://analiza.todarozum.sk> . Utolsó belépés 7.6.2020).
- HAPALOVÁ, M. – DANIEL, S. (2008): *Rovný prístup rómskych detí ku kvalitnému Vzdelávaniu – aktualizácia výskumu*. Bratislava: Človek v tísní-pobočka Slovensko, Centrum pre výskum etnicity a kultúry.
- HUTTOVÁ, J. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. – SEKULOVÁ, M. (2012): *Segregácia alebo inklúzia Rómov vo vzdelávaní: Vol'ba pre školy?*. Bratislava, Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2012, 270 str. ISBN 978-80-89571-06-2. (Dostupne on-line: http://www.noveskolstvo.sk/upload/pdf/OSF_2012.pdf Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- HORŇÁK, L. - KANCÍR, J. – LIBA, J. (2011): Teoretické východiská modelu CVS. In: Dolíhal Peter: Pedagogický model školy s celodenným výchovným systémom. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2011.
- HRUŠTIČ, T. – POLOKOVÁ, A. (2018): *Participatívny prieskum o dojení v rómskych komunitách*. In.: Romano džaniben, Praha, č. 2, roč. 25, 2018. Str. 89-106. ISSN 1210-8545

- Improving early childhood development (2020): WHO guideline. Geneva: World Health Organization; 2020. 77 str. ISBN 978-92-4-000209-8 (Dostupné on-line: <https://www.who.int/publications/i/item/improving-early-childhood-development-who-guideline> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- KAHANEC, M. a spol. (2019): Analýza vstupného monitoringu a hodnotenia cieľov, obsahu a aktivít realizovaných verejných politík vzhľadom k prístupnosti predprimárneho vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Prešov, Občianske združenie Tobiáš, 2019. 144 str. ISBN: 978-80-570-1391-4 (Dostupne on-line: https://oz-tobias.webnode.sk/_files/200000174-a7bb7a7bba/Anal%C3%BDza%20vstupn%C3%A9ho%20monitoringu.pdf Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- KLEIN, V. – RUSNÁKOVÁ, J. – ŠILONOVÁ, V. (2012): *Nultý ročník a edukácia rómskych žiakov*. Spišská Nová Ves: ROMA EDUCATION FUND, 2012. 266 s. ISBN 978-80-971181-0-5.
- KONTSEKOVÁ, J. - KOŠŤÁL, C. (2010): Desegregácia a inklúzia vo vzdelávaní sociálne znevýhodnených žiakov v európskych školských systémoch: výzva pre Slovensko. In: Odpovede na otázky (de)segregácia rómskych žiakov vo vzdelávacom systéme na Slovensku. Nadácia otvorenej spoločnosti, 2011, ISBN 978-80-970143-7-7.
- KOSOVÁ, I. (2015): „*Montessori škôlka, šťastné miesto pre šťastné dieťa.*” (Retrieved from: <http://montessori.blog.sme.sk/c/381901/montessori-skolka-stastne-miesto-pre-stastne-dieta.html> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- KOSTURB, Dušan a kol. (2018): *Vychovávanie a starostlivosť o deti do troch rokov veku. Tvorba výchovného programu*. Bratislava, Univerzita Komenského, 2018. 288 str. ISBN: 978-80-223-4667-2 (Retrieved from: https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Katedry/KPPE/publikacie/Kostrub_tlac_Final.pdf Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- MACEK, Ján (2012): *Otvorený list učiteliek z východného Slovenska*. In: *Sme blog*, Bratislava, 2012. (Retrieved from: <https://janmacek.blog.sme.sk/c/301577/Otvoreny-list-uciteliek-z-vychodneho-Slovenska.html> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- Metodiky komunitných centier, nízkoprahových denných centier a nízkoprahových sociálnych služieb pre deti a rodinu*. (2015) Bratislava, Implementačná agentúra MPSVaR, december 2015. 72 str. (Dostupné online: https://rideproject.eu/media/Metodiky_KC_NDC_NSSDR.pdf . Utolsó belépés 21.6.2020)
- MUŠINKA Alexander, ŠKOBLA Daniel, HURRLE Jakob, MATLOVIČOVÁ Kvetoslava, KLING Juraj (2014): *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013*. Bratislava, UNDP, 2014. ISBN 978-80-89263-18-9, 120 s.
- MUŠINKA, Alexander, MATLOVIČOVÁ Kvetoslava (2015): *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013 ako pramenná databáza pre analýzu situácie Rómov na Slovensku a jeho potenciál pre ďalšie výskumy a analýzy*. In Podolinská T., Hrustič T. (eds): *Čierno-biele svety Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava, VEDA, Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied, ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 23. Str. 224-246; 290-293. ISBN 978-80-224-1413-5.
- Odporúčanie Rady Európskej únie z 22. mája 2019 týkajúce sa vysokokvalitných systémov vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (2019/C 189/02)* (2019) (Retrieved from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/38e20eca-876b-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-sk/format-HTML> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- OECD (2017): *Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care*, OECD. Paris, 2017. 189 str. ISBN 978-92-64-27611-

- 6 (Retrieved from: <https://read.oecd.org/10.1787/9789264276116-en?format=pdf> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- Programme for International Student Assessment (PISA) - Result from PISA 2018 Slovak Republic. (2019) Volumes I-III. OECD, 2019. 10 str. (Dostpne on-line: https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_SVK.pdf . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- REPKOVÁ, K. - BOBÁKOVÁ, M. - ČIERNA, M. (2019): Správa z vplyvovej evaluácie národného projektu Podpora vybraných sociálnych služieb krízovej intervencie na komunitnej úrovni. Bratislava, Implementačná agentúra MPSVaR, marec 2019. 114 str. ISBN: 978-80-89837-49-6 (Retrieved from: https://www.ia.gov.sk/npkiku/wp-content/uploads/2019/06/IA_Dopadova%CC%81-zpra%CC%81va-z-evaluace_17.pdf . Utolsó belépés 21.6.2020).
- SCHMIDTOVÁ, M. (2013): *Inkluzívna škola - ako na to?* Bratislava: Človek v tísni-pobočka Slovensko, Centrum pre výskum etnicity a kultúry.
- SOBINKOVIČOVÁ Eva a kol. (2015): *Evalvačná správa z implementácie inkluzívneho modelu vzdelávania v materských školách II.* Bratislava, Metodicko-pedagogické centrum, 2015, 170 str. (Dostrupné on-line: <http://nprmrk2.mpc-edu.sk/sites/default/files/Evalvacna-sprava-2.pdf> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- Stratégia pre integráciu Rómov do roku 2020, prijatá uznesením vlády Slovenskej republiky č. 1 z 11. januára 2012. (2012) (Retrieved from: <https://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod&subor=160449> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- SVOBODA, Z. a kol. (2010) :*Schola Excludus.* Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2010. 220 s. ISBN 978-80-7414-221-5.
- ŠPROCHA Branislav (2014): *Reprodukcia rómskeho obyvateľstva na Slovensku a prognóza jeho populačného vývoja.* Bratislava, Prognostický ústav SAV, VDC INFOSTAT. 177 str. ISBN 978-80-89037-38-4
- UN Committee on the Rights of the Child (CRC) (2006):, *General comment No. 7 (2005): Implementing Child Rights in Early Childhood*, 20 September 2006, CRC/C/GC/7/Rev.1, available at: <https://www.refworld.org/docid/460bc5a62.html> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- United Nations Children's Fund (2019): *A World Ready to Learn: Prioritizing quality early childhood education*, UNICEF, New York, April 2019. 160 str. ISBN: 978-92-806-5007-5 (Dotupné on-line: <https://www.unicef.org/media/57926/file/A-world-ready-to-learn-advocacy-brief-2019.pdf> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).
- VALACHOVÁ, D. – KADLEČÍKOVÁ, Z. – BUTAŠOVÁ, A. – ZELINA, M. (2002): *Vzdelávanie Rómov.* Bratislava: SPN, 2002. 205 s. ISBN 80-08-03339-8.
- VLAČUHA, R. - KOVÁČOVÁ, Y. (2019): *EU SILC 2018 Poverty Indicators and Social Exclusion.* Bratislava: Štatistický úrad SR.2019. 57s. ISBN 978-80-8121-695-4 (online)
- VANČÍKOVÁ, K. a spol. (2017): *Inklúzia Rómov od raného detstva+. Správa o inklúzii Rómov vo vzdelávaní a starostlivosti v ranom detstve.* Bratislava, RECI, 2017. 99 s. ISBN 978-80-89571-16-1.
- Východiská pre integráciu Marginalizovaných rómskych komunít na roku 2016-2020.* (2017) Košice, Agentúra na podporu regionálneho rozvoja Košice, n. o., Odbor sociálnych vecí a zdravotníctva Úradu Košického samosprávneho kraja. 68 str.
- Výročná správa 2018-2019.* (2020) ETP Slovensko, Košice, 2020. 54 str. (Retrieved from: http://etp.sk/wp-content/uploads/2019/10/VS_2018.pdf . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Jogi dokumentumok (módszertani utasítások, rendeletek és törvények)

Metodický pokyn č. 184/2003-095 schváleného MŠ SR zo dňa 6. 12. 2003 k zavedeniu profesie asistent učiteľa pri výchove a vzdelávaní detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v predškolských zariadeniach, základnej škole a špeciálnej základnej škole. (Retrieved from: <http://www.asistentucitela.szm.com/MP184-2003.htm> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 306/2008 Z. z. o materskej škole (Retrieved from: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/67427/1/2> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 308/2009 Z. z. (Retrieved from: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/69043/1/2#> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Vyhláška č. 437/2009 Z. z. Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú kvalifikačné predpoklady a osobitné kvalifikačné požiadavky pre jednotlivé kategórie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov. (Retrieved from: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/69564/1/2> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Zákon č. 461/2003 Z. z. - o sociálnom poistení. (Retrieved from: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/56345/1/2> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Zákon č. 245/2008 Z. z. - Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. (Retrieved from: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/67297/1/2> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Zákon č. 448/2008 Z. z. - o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. (Retrieved from: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/67706/1/2> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Zákon č. 209/2009 Z. z. - ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. (Retrieved from: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/92184/1/2?vtextu=209/2019%20Z.%20z.#lema0> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Zákon č. 417/2013 Z. z. - o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov. (Retrieved from: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/81050/1/2> . Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Internetes források:

Asociácia poskytovateľov a podporovateľov včasnej intervencie: <https://asociaciavi.sk/> (Utolsó belépés 7.6.2020).

Centrálny register poskytovateľov sociálnych služieb: <https://www.employment.gov.sk/sk/centralny-register-poskytovatelov-socialnych-sluzieb/> (Utolsó belépés 7.6.2020).

Centrum vedeckotechnických informácií SR - Prehľad stredných škôl: <https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/publikacie-casopisy.../>

zistovanie-kvalifikovanosti/prehľad-strednych-skol.html?page_id=9574 (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Centrum vedeckotechnických informácií SR - Prehľad vysokých škôl: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/publikacie-casopisy.../zistovanie-kvalifikovanosti/prehľad-vysokych-skol.html?page_id=9573 (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

EU Commission, EACEA National Policies Platform, Eurydice: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Európska komisia: Vzdelávanie a odborná príprava - Vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve: https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_sk (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Košický kraj: https://sk.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%A1ick%C3%BD_kraj (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Materské centrá: <https://www.materskecentra.sk/unia-materskych-centier/> (Utolsó belépés 21.6.2020).

Metodicko-pedagogické centrum: <https://mpc-edu.sk/> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR - Príspevok na starostlivosť o dieťa: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/podpora-rodinam-detmi/penazna-pomoc/prispevok-starostlivost-dieta/> (Utolsó belépés 20.6.2020.)

Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR - Príspevok pri narodení dieťaťa: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/podpora-rodinam-detmi/penazna-pomoc/prispevok-pri-narodeni-dietata/> (Utolsó belépés 20.6.2020.)

Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR - Rodičovský príspevok: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/podpora-rodinam-detmi/penazna-pomoc/rodicovsky-prispevok/> (Utolsó belépés 20.6.2020.)

Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR - Sociálne služby na podporu rodiny s deťmi: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/ponuka-socialnych-sluzieb/socialne-sluzby-podporu-rodiny-detmi.html> (Utolsó belépés 20.6.2020)

OZ Cesta von: <https://cestavon.sk/> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

OZ Človek v ohrození: <https://clovekvohrozeni.sk/co-robime/programy-socialnej-integracie/> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

OZ Detstvo deťom: <http://dede.sk/> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

OZ Detstvo deťom - FB profil: <https://www.facebook.com/DetstvoDetom> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

OZ ETP Slovensko: <http://etp.sk/domov/projekt/> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Projekt Inklúzie v materských školách: <https://www.minv.sk/?narodny-projekt-prim-projekt-inkluzie-v-materskych-skolach> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Projekt Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy, <http://nprmk2.mpc-edu.sk/> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

PRojekt INkluzívnej EDukácie: <http://prined.mpc-edu.sk> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Projekt Škola otvorená všetkým: <http://npsov.mpc-edu.sk/> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Unesco Early childhood care and education: <https://en.unesco.org/themes/early->

childhood-care-and-education (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

UNICEF Early childhood development For every child, early moments matter: <https://www.unicef.org/early-childhood-development> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Sociálna poisťovňa - Materské: <https://www.socpoist.sk/otec-a-materske/1293s> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Sozial Marie Prize for Social Inovation: <https://www.sozialmarie.org/sk/projects/7842> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Successful Pilot Project in Presov Municipality: <https://www.youtube.com/watch?v=IMvo0J912Hw&feature=share> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

Štatistický úrad Slovenskej republiky: <http://statdat.statistics.sk>

Zdravé regióny: <https://www.zdraveregiony.eu/osveta-zdravia/> (Utolsó belépés 21.6.2020).

ZoznamŠkôl.eu: <http://www.zoznamskol.eu/typ/materska-skola/?kraj=kosicky> (Utolsó belépés 7. 6. 2020).

11. Táblázatok, ábrák, adatok és mellékletek listája

1. ÁBRA A KASSAI KERÜLETI ÖNKORMÁNYZAT KÖZIGAZGATÁSI FELOSZTÁSA	66
1. TÁBLÁZAT: ETNIKAILAG HOMOGEN TELEPEK	68
2. ÁBRA: A ROMA LAKOSSÁG BECSÜLT ARÁNYA SZLOVÁKIÁBAN	69
3. ÁBRA: A ROMA LAKOSSÁG BECSÜLT ARÁNYA A KASSAI KERÜLETBEN	69
2. TÁBLÁZAT: AZ ETNIKAILAG HOMOGEN ROMA TELEPEK DEMOGRÁFIAI ÖSSZETÉTELE	71
4. ÁBRA OKTATÁS ÉS GONDOZÁS 0-3 ÉVES KOR KÖZÖTT SZLOVÁKIÁBAN	72
5. ÁBRA: PÉNZBELI JUTTATÁSOK GYEREKES CSALÁDOKNAK	75
3. TÁBLÁZAT: ISKOLÁRA TÖRTÉNŐ FELKÉSZÍTÉSBEN RÉSZTVEVŐ GYEREKEK SZÁMA A KÖZÖSSÉGI KÖZPONTOKBAN, FŐ	79
6. ÁBRA: SZOLGÁLTATÁSOK GYEREKES SZÜLŐKNEK	81
4. TÁBLÁZAT: ÓVODAI CSOPORTLÉTSZÁMOK KORCSOPORTOK SZERINT, FŐ	83
5. TÁBLÁZAT: AZ ÖSSZES GYEREK ÉS AZ ÓVODÁBA JÁRÓ GYEREKEK SZÁMA, 2015, 2019, FŐ	84
6. TÁBLÁZAT: AZ ÓVODÁBA BEIRATKOZOTT GYEREKEK SZÁMA, AZ ODA JÁRÓ GYEREKEK SZÁMA, ARÁNYA, AZ ISKOLAÉRETTSÉG VÁLTOZÁSAI, 2015/2016-OS, 2018/2019-ES TANÉV	84
7. TÁBLÁZAT: PEDAGÓGIAI ASSZISZTENSEK SZÁMA AZ ÓVODÁKBAN A FENNTARTÓ TÍPUSA SZERINT, 2015, 2019, FŐ	86
8. TÁBLÁZAT: PEDAGÓGIAI ASSZISZTENSEK SZÁMA AZ ÓVODÁKBAN A FENNTARTÓ TÍPUSA SZERINT A KASSAI KERÜLETBEN, 2015, 2019, FŐ	87
9. SZÁMÚ TÁBLÁZAT OSZTÁLYOK ÉS TANULÓK SZÁMA A NULLADIK ÉVFOLYAMOKON, A FENNTARTÓ TÍPUSA SZERINT	90
10. TÁBLÁZAT: OSZTÁLYOK ÉS TANULÓK SZÁMA A NULLADIK ÉVFOLYAMOKON, A FENNTARTÓ TÍPUSA SZERINT A KASSAI KERÜLETBEN	91

A szerzőkről:

PhDr. Petra Melikantová, PhD. (1983.)

Petra Melikantova a Nagyszombati Egyetem szociológia szakán végzett. A pozsonyi Szt. Erzsébet Egészségügyi és Szociális Főiskolán védte meg a disszertációját. Jelenleg a főiskola iglói kampuszának adjunktusa. Munkássága a szegénységre és társadalmi kirekesztettségre összpontosít. Gyakorlati tapasztalatot külföldi missziókban gyűjtött, és a szlovák civil szférában szociális munkásként, elsősorban a People in Need non-profit szervezetnél, marginalizált roma közösségekben. Több közösségi központot irányított, valamint dolgozott szociális módszertani munkatársként a Szociális Integrációs Programban. Ugyanakkor a Modrý Anjel nevű szervezet munkatársa is, amely szervezet krízis intervenciót biztosít potenciálisan traumatikus esetekben.

PaedDr. Monika Miňová, PhD. (1969.)

Monika Minova az Eperjesi Egyetem Pedagógiai Fakultásán végzett, korábban óvodapedagógusként és igazgatóként dolgozott. Jelenleg az Eperjesi Egyetem Pedagógiai Tanszakán az Óvodapedagógus- és Tanítóképző Karán dolgozik, ahol pedagógiai, publikációs, tudományos, és kutatói tevékenységet folytat. Ő a Koragyerekkori Oktatási Világszervezet szlovákiai bizottságának elnöke (SC OMEP). Fő szakterületei az iskola előtti nevelés, pedagógiai diagnosztika és didaktika, az óvodák marketingje és menedzselése, alternatív oktatási megközelítések, marginalizált roma közösségekből származó gyerekek, és együttműködés az iskolák és más intézmények között. Egyetemi tankönyvek, jegyzetek és monográfiák szerzője. Részt vett az MRK I, MRK II és SOV országos projekteken.

Mgr. Alexandre Mušinka, PhD. (1969.)

Alexander Musinka kulturális antropológus. Néprajzot és történelmet hallgatott a prágai Károly Egyetem művészeti karán, és itt védte meg a doktori disszertációját is. Az Eperjesi Egyetem Roma Intézetében dolgozik. Óraadó tanárként előadásokat tartott a pozsonyi Koménius Egyetem Szociális és Közgazdaságtudományi Karán. Régóta foglalkozik a romák, ruszinok és ukránok problémáival, elsősorban Szlovákiában, történelmi és kulturális antropológiai szempontból. Dolgozott Iveta Radičová professzorasszony, volt szlovák munkaügyi miniszter, valamint Lucia Nicholsonová, a Szlovák Köztársaság kormányának a roma közösségekkel foglalkozó biztosának és volt munkaügyi miniszterének tanácsadójaként. Számos publikáció, antológia és tudományos munka (társ)szerzője (Roma marginalitás, Stará tehelná, Drogok az eperjesi kerület roma közösségeiben, Nemzeti kisebbség a kihalás szélén?, stb.). A civil szférában is aktív. Sok kutatásban, civil és fejlesztési projektben vett részt (pl. a kanadai-szlovák Svinia fejlesztési projektben, a Szlovákiai Roma Községek Atlaszának elkészítésében, Az eperjesi roma közösségek és drog helyzetének kutatása, APVV, VEGA , stb.).

No Child Left Behind – Egy gyereket sem hagyunk hátra?

Tanulmány a koragyerekkori képességgondozásról, képességfejlesztésről (ECD)
és a koragyerekkori oktatásról-nevelésről és gondozásról (ECEC)
(a magyar-szlovák határvidékre fókuszálva)

A szerzők szeretnének köszönetet mondani:

Mgr. Edita Kovářovának, a tanulmány 8. Fejezetéhez nyújtott értékes segítségéért.
Valamint **Radoslava Neubertovának** az angol fordításért, amely a Karpatska nadácia és a kassai Pavol Jozef Šafárik Egyetem Britannisztika és Amerikanisztika tanszéke közötti gyakornoki program keretében valósult meg.

ISBN: 978-615-00-9706-0

FG'20

